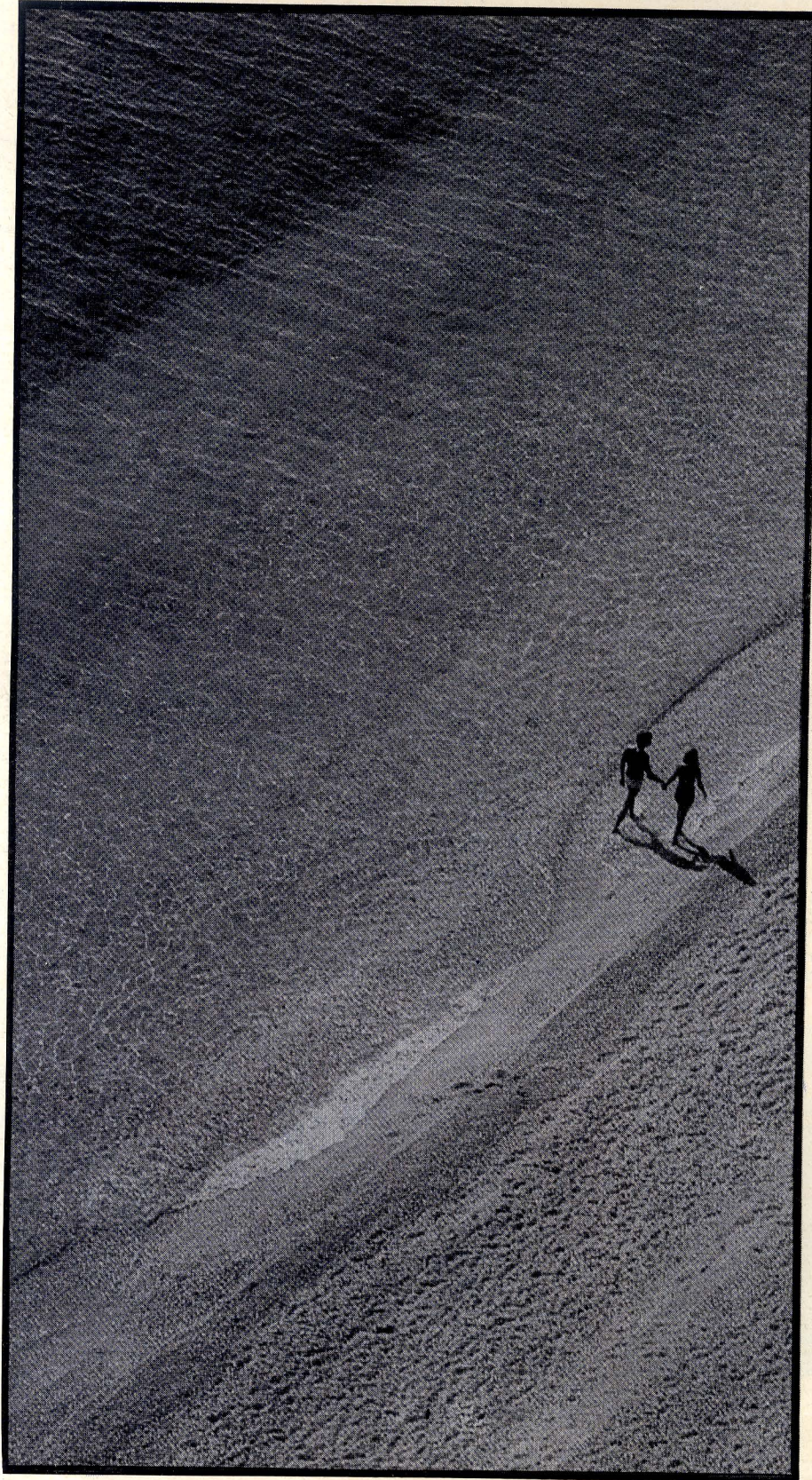

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 48, ΔΡΧ. 100

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Παρασκευή 9 Αυγούστου 1985
τεύχος 48, δρχ. 100
Κέκροπος 2, Αθήνα 105 58
τηλ. 32.39.645, 32.28.791

Θέση, Πυρηνική έπαιτειος	4
Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας τήν πολιτική επικαιρότητα	5
Άγγελου Έλεφάντη, Η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ	8
Δημήτρη Γαλάνη, Η περίπτωση Γιάννη Μπούτου	10
Μάκη Καβουριάρη, Οικονομικές επιλογές τής νέας τετραετίας	11
Κώστα Ρόκου, Σχέδια για τό τίποτα	14
Βασίλη Ζουνάλη, Αυτόδιαχειριστική κοινωνία	16
Jean Krauje, Η αυθόρμητη μεταμόρφωση τών Τούρκων τής Βουλγαρίας	19
Μαίρη Μαγκάκη, Ανήλικες ιερόδουλες στην Ίνδία	21
Τά Στιγμαία	22
Βάσω Κιζήλου, Είχα φυτέψει μιά πορτοκαλιά... στό Ρέντη	24
Γιώργου Μαργαρίτη, Σαράντα χρόνια στην πυρηνική εποχή	26
Μαρτυρία από τή Χιροσίμα	29
Αύγουστος Μπαγιόνας, «Δομημένος έρωτικός λόγος», «Νταχάου» και «Φασουλήδες»	30
Βασίλη Μπελιγράτη, Η μάστιγα τών ξένων επιγραφών	34
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου, Σπουδή στη ρακέτα	35
Γ.Κ., Τί θά φορέσουμε του χρόνου παιδιά	38
Χρήστος Μόσιανος, Σημασία έχει νά τό αγαπάς	40
Δημήτρη Κυρτάτα, Βυζάντιο και Εύρώπη	42
Καλοκαιρινά άναγνώσματα	44
ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	48

Καιρός ήταν!

Η όλοκλήρωση του ανά χειρας τεύχους έδωσε στους συνεργάτες του περιοδικού τήν δυνατότητα διακοπών. Αυτό σημαίνει ότι ο «Δεκαπενθήμερος Πολίτης» θά κυκλοφορήσει και πάλι, κανονικά τήν Παρασκευή 6 Σεπτεμβρίου. Γειά σας και καλό Σεπτέμβρη.

Συνδρομή έσωτερικού: Έτήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. Έξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.800 δρχ., έξάμηνη 1.500 δρχ.
Άλλες χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., έξάμηνη 1.700 δρχ.
ΤΡΑΠΕΖΕΣ—ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Ίδιόκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • Έκδότης Άγγελος Έλεφάντης,
Μάρκου Μουσούρου 34, Αθήνα • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφ.
Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΓΝΩΡΙΜΙΑΣ ΜΑΣ ΜΕ ΤΑ ΠΥΡΗΝΙΚΑ

Η Χιροσίμα και τό Ναγκασάκι βρίσκονται ήδη πολλά χρόνια πίσω μας. Στή θλιβερή τεσσαρακοστή επέτειο από τήν πρώτη (και μέχρι στιγμής τελευταία) χρήση τής ατομικής βόμβας, αν υπάρχει κάτι ευχάριστο γιά νά σκεφτεί κανείς, αυτό είναι πώς σήμερα ή θύμηση τής επέτειου προκαλεί μεγαλύτερη αίσθηση στήν ανθρωπότητα απ' όση προκάλεσε τότε τό πραγματικό γεγονός. Καί δέν οφείλεται μόνο στού ότι τότε είχαν πόλεμο, ένω τώρα έχουμε ειρήνη, τό γεγονός πώς σήμερα είναι πολύ λιγότεροι εκείνοι πού παραμένουν συμφιλιωμένοι μέ τήν ιδέα αυτού πού έγινε τότε.

Μέσα από τό δέος μπροστά στόν πιθανό πυρηνικό όλεθρο ξεπήδησαν τό αντιπυρηνικό στήν αρχή και αργότερα τό οικολογικό κίνημα. 'Η εικόνα τής μεγάλης καταστροφής πού υπήρχε ως πιθανή προοπτική τουλάχιστον στα συρτάρια τών στρατιωτικών υπηρεσιών, ή εικόνα τής μεγάλης διαταραχής του οικοσυστήματος, έφερε εκείνο τό ξάφνιασμα, εκείνη τήν κρίση εμπιστοσύνης πού ήταν απαραίτητη γιά νά ξαναδει κανείς κριτικά τή σχέση τών ανθρώπων μέ τό περιβάλλον τους και όλες εκείνες τίς, μικρότερες ίσως, καταστροφές πού συνοδεύουν στού διάβα τους τήν καπιταλιστική ανάπτυξη. Δέν θά ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι, παρόλο πού οι σχέσεις μεταξύ τών ανθρώπων, οι κοινωνικές δηλαδή σχέσεις πού είναι και σέ τελευταία ανάλυση οι καθοριστικές, αφέθηκαν στού περιθώριο, οι νέες αυτές ιδέες πού έφερε τό αντιπυρηνικό και γενικότερα τό οικολογικό κίνημα ήταν, τουλάχιστον όσον αφορά τίς προηγμένες χώρες τής Δύσης, οι μόνες πού τήν τελευταία εικοσαετία έδρασαν στή συνείδηση τών ανθρώπων, διαμόρφωσαν δηλαδή συνειδήσεις και ένμέρει πετυχαίνουν, πολύ περισσότερο όμως αποζητούν, τή μετατροπή τους σέ ύλική δύναμη.

Π αρ' όλα αυτά κανείς δέν μπορεί νά απαντήσει μέ βεβαιότητα αν σήμερα βρισκόμαστε σέ καλύτερη θέση από τότε, αν έχουν εκλείψει ή έστω περιοριστεί οι πιθανότητες ενός νέου πυρηνικού ολοκαυτώματος. 'Εκείνο πού μπορούμε νά πούμε μέ βεβαιότητα είναι ότι ο πυρηνικός πόλεμος ως προοπτική είναι ύπαρκτός ανά πάσα στιγμή και διαμορφώνει έτσι τίς εξελίξεις του σήμερα. Διεξάγεται δηλαδή ένας πόλεμος ακήρυκτος, ένας πόλεμος στα χαρτιά, ένας ανταγωνισμός τών έξοπλισμών και σ' αυτό τόν πόλεμο επί χάρτον, όποιος έχει τά μεγαλύτερα πλεονεκτήματα, έστω και θεωρητικά, είναι σέ θέση νά άντλήσει, νά απαιτήσει και τά αντίστοιχα πλεονεκτήματα στήν πραγματικότητα. 'Η ύποταγή τών χωρών τής Εύρώπης στους 'Αμερικανούς και τούς Σοβιετικούς, ή όποία θά ήταν αδιανόητη αν δέν υπήρχαν τά πυρηνικά όπλα, είναι ένα μικρό παράδειγμα του πώς απλώς και μόνο ή κατοχή τών όπλων αυτών μπορεί νά έχει τά ίδια ή και καλύτερα αποτελέσματα από τή χρήση τους. 'Αλλά γιά νά μπορεί νά συμβαίνει αυτό θά πρέπει ή χρήση νά είναι συνεχώς έπαπειλούμενη, νά φαντάζει πιθανή. "Αν διαλυθεί ή πιθανότητά της τότε όλα τά πλεονεκτήματα τής απειλής τινάζονται στόν άέρα. Κι αυτό βέβαια δέν θά τό επιτρέψουν όσοι έπωφελούνται από αυτά. Καί είναι ύπαρκτότατες οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις πού έπωφελούνται από τή χρήση τής απειλής τών πυρηνικών όπλων.

Τό νέο φάντασμα του πυρηνικού όλεθρου πού πλανιέται πάνω από τόν κόσμο κρατώντας γερά τίς τύχες του (και τήν ακινησία του) στα χέρια του δέν πρόκειται βέβαια νά εξαλειφθεί ούτε μέ νέες τεχνικές έξονδετέρωσης ούτε μέ διακρατικούς πολέμους ούτε μέ συνομιλίες τύπου Γενεύης μεταξύ τών κυβερνήσεων. "Οχι πώς τό τελευταίο δέν είναι, έλλείψει άλλου, έπιθυμητό αφού άδρανοποιεί πρόσκαιρα τούς κινδύνους: όσο οι υπεύθυνοι συζητούν και «διαπραγματεύονται», ή απειλή μοιάζει κάπως πιά απόμακρη. 'Αδρανοποιεί τούς κινδύνους όμως θά πει ταυτόχρονα και τούς διατηρεί, τούς αναπαράγει, τούς διαιωνίζει. 'Η απόκρουσή τους είναι, σέ τελική ανάλυση, δουλειά και καθήκον όλων τών πολιτών, σέ όποια κοινωνία και αν ζούν. Γιατί τό συνολικό πρόβλημα θά λυθεί, αν λυθεί, ταυτόχρονα σέ όλόκληρο τόν κόσμο. Γι' αυτό και ή διεθνής συνεργασία όλων τών κινήματων πού νοιάζονται —οικολογικών, φιλειρηνικών, άριστερών, δημοκρατικών— έχει καθοριστική σημασία.

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Ρηλάξ

Στή χώρα που βαστάει επίμονα 44 βαθμούς Κελσίου με πλήρη άπνοια την ώρα που «ομούψεις» γειτονικές μας χώρες σέ Δύση και Ανατολή δέν ξεπερνούν τους 32° στή χώρα που τά βαρομετρικά ύψηλά την προτιμούν και τά χαμηλά την αποφεύγουν σάν τό διάβολο· στή χώρα που μπουζουριάζουν τόν Μπερνστάιν και τόν βάζουν νά διευθύνει μέ 44 βαθμούς συναυλία ειρήνης στό κλειστό καμίνι Ειρήνης και Φιλίας (μόνο και μόνο επειδή ταιριάζουν οί λέξεις) και έχουν τήν αφέλεια νά περιμένουν και θεατές από πάνω· στή χώρα που τά *Κάρμινα Μπουράνα* εισέβαλαν τρομοκρατικά και στίς άθλητικές άπονομές μεταλλίων (ίσως επειδή ο προεκλογικός εισηγητής τους κ. Λαλιώτης έτύγχανε και άρμόδιος γιά τή νέα γενιά και τόν άθλητισμό) άγριεύοντας τούς φιλάθλους και παρενοχλώντας τούς άγωνιζόμενους· στή χώρα που αύξησε τά όρια του συναγερμού γιά τό νέφος μόνο και μόνο γιά νά άνακοινώνει μέσα στή ζέστη και στήν άπνοια ότι «οί ρύποι κυμάνθησαν χθές σέ μέτρια επίπεδα και όποσδήποτε κάτω των όρίων...» ώστε νά μήν παίρνονται έκτακτα μέτρα· στή χώρα που περιμένει νά ρθει ειδικά τό καλοκαίρι γιά νά άρει τά μονά-ζυγά· στή χώρα που τά ΕΛΤΑ άνακοινώνουν μέ περηφάνια ότι άναβαθμίζονται οί υπηρεσίες «έξπρές», ότι «στό έξής τά έξπρές έσωτερικού θά βρισκονται στόν παραλήπτη τήν έπ μενη μέρα» (λές και μέχρι χθές δέν πληρώναμε έξπρές χωρίς, όπως όμολογείται, νά ύπάρχει ή αντίστοιχη ύπηρεσία), μόνο και μόνο γι'ατί τή μακαριότητα των ΕΛΤΑ τάραξε ο ανταγωνισμός των διαφόρων ιδιωτικών ταχυδρομικών ύπηρεσιών τύπου Ντί "Εις "Ελ που έμφανίστηκαν πρόσφατα αφαιρώντας από τά ΕΛΤΑ τίς εισπράξεις όλων των έπειγόντων δεμάτων· στή χώρα της οποίας ο τηλεπληθυσμός στενάζει μέ άνακούφιση τή μέρα που ο έκφωνητής άνακοινώνει ότι «όπως είπε ο κ. ύπουργός αύριο θά φυσήξει βοριάδακι...» πλην όμως (ο κ. ύπουργός) συνιστά σέ όσους έχουν προβλήματα (άναπνευστικά, καρδιάς κ.λπ.) νά μείνουν σπιτάκι τους — άραγε αν οί «προβληματικοί» δημόσιοι υπάλληλοι του ύπουργείου σας δέν έρχονταν τήν άλλη μέρα στήν ύπηρεσία, θά τούς θεωρούσατε δικαιολογημένους κ. ύπουργέ; Στή χώρα, όπου είσαι ύποχρεωμένος νά γράφεις μέ 40 βαθμούς κείμενα γιά τίς πράξεις της άναδομημένης, λαοπρόβλητης, υπεύθυνης κυβέρνησης ενώ εκείνη έχει πάει διακοπές.

Σ' αυτή λοιπόν τή χώρα δύο δρόμοι ύπάρχουν: ή γίνεται επανάσταση ή πάμε διακοπές. Χωρίς νά θέλουμε νά προδικάσουμε τίποτα, θά λέγαμε ότι βρισκόμαστε πίο κοντά στό δεύτερο δρόμο. Πάμε διακοπές. Ίσον: δέν μ'ας νοιάζει τίποτα, βαρ'αμε διάλυση κοινώς, τό κλείνουμε τό μαγαζί. Αυτή είναι και ή έκδίκησή μας: αυτοί έρχονται· έμεις φεύγουμε.

Νέο οικονομικό έπιτελεϊο...

Περηφανεύομαστε ότι ήδη σέ άνύποπτο χρόνο (στό άμέσως μετεκλογικό τεύχος) είχαμε «θέσει» θέμα παραμονής του κ. Άρσένη στήν κυβέρνηση. Όμολογούμε όμως ότι άλλιώς είχαμε φανταστεί τήν άποχώρησή του. Προβληματιζόμαστε τότε κατά πόσον ο κ. Άρσένης θά φύγει οικειοθελώς από τό ύπουργείο Έθνικής Οικονομίας. Οικειοθελώς μέ τήν έννοια ότι θά καλείτο (από τόν κ. Παπανδρέου, από τά πράγματα) νά εφαρμόσει μιάν οικονομική πολιτική μέ τήν όποία δέν θά ήταν σύμφωνος και που, από τήν άλλη μεριά, αν δέν τήν εφαρμόζε, θά καθίστατο σέ λίγους μόλις μήνες ο κύριος υπεύθυνος γιά τήν κατάρρευση της οικονομίας.

Τελικά άλλιώς παίχτηκαν τά πράγματα. Ο κ. Παπανδρέου, γνωρίζοντας τά προβλήματα, προτίμησε άπλώς νά αποπέμψει τόν κ. Άρσένη, αντί νά διαπραγματευτεί μαζί του ως προς τήν άκολουθη-

τέα οικονομική πολιτική. Προσπάθησε βέβαια νά διαπραγματευτεί μέ τόν κ. Άρσένη όχι όμως επί του πολιτικού, άλλ' επί του ύπουργείου — πλην Έθνικής Οικονομίας — που ο τελευταίος θά δεχόταν νά άναλάβει. Ο κ. Άρσένης δέν δέχθηκε τίποτα — τουλάχιστον από όσα του προσφέρθηκαν.

Η άλλαγή ύπουργού στό νευραλγικό αυτό τομέα ήταν βέβαια άλλαγή πολιτική. Ήταν δηλαδή λόγιο οικονομικής πολιτικής που τήν υπάγρευσαν και όχι λόγοι «προσωπικοί» (προσωπική άνεπάρκεια, έσωκομματικός συσχετισμός δυνάμεων και ίσορροπιών, αντίπαθειες κ.λπ.). Ο κ. Άρσένης ήταν υπέρμαχος της επέκτασης του δημόσιου τομέα της οικονομίας· ο κ. Παπανδρέου αντίθετα έβλεπε ότι χωρίς άμεση δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα δέν υπήρχαν προοπτικές άνάκαμψης. Από κεί πέρα τό ζήτημα προσωποποιείται· δέν είναι τόσο πώς ο κ. Άρσένης δέν θά δεχόταν νά παρεκκλίνει από τήν πολιτική του, νά βάλει λίγο νερό στό κρασί του, όσο ότι όταν προσβλέπεις στόν ιδιωτικό τομέα (όταν δηλαδή ή εποχή των παλιότερων διαβεβαιώσεων περί συνύπαρξης των «τριών τομέων της οικονομίας» δίνει τή θέση της στήν προτεραιότητα του ιδιωτικού τομέα), τότε πρέπει νά κάνεις και τά χατίρια του. Πρέπει δηλαδή νά άπομακρυνθεί τό πρόσωπο που δέν τά πήγαινε και τόσο καλά μέ τούς εκπροσώπους του, νά γίνει μιά θεαματική μεταβολή που θά δείξει τίς νέες προθέσεις της κυβέρνησης, νά άποκατασταθεί κλίμα έμπιστοσύνης και συνεργασίας. Η άντικατάσταση λοιπόν του κ. Άρσένη είχε πρωτίστως τό νόημα μιάς χειρονομίας καλής θελήσεως. Η χειρονομία αυτή ολοκληρώνεται μέ τίς τοποθετήσεις και στά υπόλοιπα καίρια οικονομικά πόστα προσώπων που έχουν τήν έμπιστοσύνη του επιχειρηματικού κόσμου

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

καί δέν βαρύνονται μέ τίς «αμαρτίες» τής περασμένης τετραετίας.

Όλα αυτά βέβαια είναι εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσο θά οδηγήσουν τήν οικονομία σέ ανάκαμψη. Οί λόγοι τής έπενδυτικής άποχής δέν όφείλονται στήν έλλειψη έμπιστοσύνης πρός τήν κυβέρνηση, πολύ περισσότερο σέ διάθεση μπουκοτάς από τήν πλευρά τών ιδιωτών. Θά πρέπει δηλαδή, πέρα από τήν άλλαγή προσώπου, νά υπάρξει καί άλλαγή οικονομικής πολιτικής, παρόλο πού, άκόμα κι άν ή κυβέρνηση κάνει όλα τά χατίρια του ιδιωτικού τομέα στήν κατεύθυνση περισσότερο κέρδους, δέν πρόκειται νά υπάρξει κανενός είδους οικονομικός όρρασμός.

Παρ' όλα αυτά, παρ' όλες τίς διαφορούμενες ανακοινώσεις του ΑΣΟΠ, ή κυβέρνηση άν τουλάχιστον θελήσει νά φανεϊ συνεπής στο δρόμο πού διάλεξε, δεσμεύεται αναπόφευκτα σέ μιάν όρισμένη κατεύθυνση. Θά πρέπει δηλαδή άργά ή γρήγορα (για τό Σεπτέμβριο δέν υπάρχει πρόβλημα μιά καί ή ΑΤΑ είναι μόλις 2%) νά «τροποποιήσει» τήν ΑΤΑ, ιδιαίτερα άν ή δραχμή «διολισθήσει» άρκετά γρήγορα, πράγμα πού είναι βέβαια άπαραίτητο για τίς εξαγωγές, θά οδηγήσει όμως σέ μεγαλύτερο πληθωρισμό καί συνεπώς μεγαλύτερη ΑΤΑ. Ίδιαίτερος περιορισμός τών εισαγωγών δέν θά είναι αναγκαίος σέ περίπτωση πού ακριβύνουν τά εισαγόμενα είδη — ή άγορά θά αυτορυθμιστεί. Άπ' ό,τι φαίνεται θά «έξυγιανθει» ή κοινή όφέλεια μέ τόν πιο χοντροκομμένο τρόπο πού υπάρχει, μέ τήν αύξηση δηλαδή τών τιμών (όχι όμως καί τής τιμής του βιομηχανικού ρεύματος).

“Όπως είχαμε γράψει καί στο μετεκλογικό τεύχος, ή δέση αυτή τών περισσοτέρου ή λιγότερο «άντισταϊκών» οικονομικών μέτρων θά πρέπει νά αναμένεται κατά τό φθινόπωρο, ώστε τό πράγμα νά έρθει άφενός όμαλά καί όχι σαν κεραμίδα άμέσως μετά τίς εκλογές, άφετέρου έγκαιρα.

...καί οί άλλες μεταβολές στήν κυβέρνηση

Γιά τήν απομάκρυνση του κ. Λάζαρη δέν μπορούμε νά πούμε τά ίδια. Παρότι δηλαδή ή δημόσια διοίκηση νοσοῦσε, νοσεϊ καί θά νοσεϊ, δέν ήταν τόσο κάποια ζωτική πολιτική άναγκαιότητα πού υπάγορευσε τήν άλλαγή του ύπουργού (όπως λ.χ. ή άπόφαση νά καταπιαστεί ή κυβέρνηση μέ τό θέμα τής δημόσιας διοίκησης, νά πατάξει τό τέρας τής γραφειοκρατίας κ.λπ.), όσο άλλου είδους λόγοι.

Γιά τό ύπουργείο Προεδρίας, μέ τό άυξημένο πάντοτε κύρος, έθεσε ύποψηφιότητα ό κ. Τσοχατζόπουλος, ό όποίος, ιδιαίτερα μετά τήν ένσωμάτωση του πα-

λιού του ύπουργείου στο «διυπουργείο» του κ. Κουλουμπή, έμενε γυμνός. Άπό τή στιγμή λοιπόν πού ό κ. Τσοχατζόπουλος δέν πήρε τή θέση του κ. Κουλουμπή, έπρεπε νά βρεθεί ένα αναβαθμισμένο ύπουργείο του όποίου ή άνάλψη δέν θά εκλαμβανόταν ως μείωση για τόν κ. Τσοχατζόπουλο. Τέτοια όμως ύπουργεία υπάρχουν τρία-τέσσερα κι άπ' αυτά τό μόνο κατάλληλο για τόν μή ειδικό κ. Τσοχατζόπουλο ήταν τό Προεδρίας.

Τό ύπουργείο αυτό θεωρείται ως γραφείο του εκάστοτε «λοχία» τής κυβέρνησης. Ο σχετικός ύπουργός είναι περίπου ό προσωπάρχης του δημοσίου, έλέγχει δηλαδή πρόσωπα καί πράγματα. Αυτό λοιπόν περιήλθε άποκλειστικά στήν κατοχή του κομματικού μηχανισμού, άφού ως ύφυπουργός δίπλα στον κ. Τσοχατζόπουλο τοποθετήθηκε ό κ. Λαλιώτης καί, πάλι στο ίδιο ύπουργείο, ως γραμματέας, ό κ. Ρόκκος. Μέ τήν άνάλψη τών καθηκόντων του από τόν τελευταίο, εκλείσει (πλήν μιάς τιμητικής εξάιρεσης πού επιβεβαιώνει τόν κανόνα) καί ό κατάλογος τών μελών του Ε.Γ. πού κατέχουν ταυτόχρονα καί κυβερνητική θέση, για νά επιβεβαιωθεί έτσι πανηγυρικά ότι όσα έλεγε προηγουμένως ό πρωθυπουργός για διαχωρισμό κράτους — Κινήματος άφορούσαν στελέχη από πρασινοφρουρούς καί κάτω.

Η τοποθέτηση του κ. Λαλιώτη ως κυβερνητικού εκπροσώπου δέν πρόκειται βέβαια νά άποβεί επίζημία για τήν κυβέρνηση. Ήδη προεκλογικά ό κ. Παπανδρέου είχε έπισημάνει τήν άνάγκη για ένα διαφορετικό πρόσωπο τής κυβέρνησης, μιά διαφορετική σχέση του κράτους μέ τόν «ένήμερο» πολίτη κ.λπ. Ο κ. Λαλιώτης μέ τίς «πολυφωνικές» φωνές του, τά ανανεωτικά του λογύδρια, σχετικά έτοιμόλογος, ένήμερος περί τά κομματικά καί τά κυβερνητικά καί κυρίως λιγότερο εϋθινόφοβος μιά καί είναι στα μέσα καί τά έξω τής κυβέρνησης καί του κόμματος ήταν σίγουρα τό κατάλληλο πρόσωπο. Ίδιαίτερα ή έλλειψη εϋθνοφοβίας θά βοηθήσει ώστε νά άποφευχθοῦν κάποια σφάλματα υπέρμετρης καί άσκοπης (αυτό)λογοκρισίας στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα καθώς καί όρισμένες από τίς άοριστίες μέ τίς όποιες διάνθιζε τίς άπαντήσεις του ό κ. Μαρούδας.

Όστόσο τόσο ό τελευταίος όσο καί ό κ. Λαλιώτης υπερασπίζονται τήν ίδια ύπόθεση, τά ίδια ήθη. Είναι δηλαδή άδύνατο για τόν κ. Λαλιώτη νά ξεφύγει τελείως από τόν δρόμο πού χάραξε ό κ. Μαρούδας, νά δείξει ως εκπρόσωπος ένα τελείως διαφορετικό πρόσωπο τής κυβέρνησης, γιατί κάτι τέτοιο θά προϋπέθετε μιά τελείως άλλη κυβέρνηση. Μ' αυτή τήν έννοια δέν μπορεί νά μου βγει από τό μυαλό, ότι ό κ. Παπανδρέου τοποθέτησε τόν κ. Λαλιώτη σ' αυτή τή θέση, όχι μόνο για νά του κάνει καλύτερα τή δουλειά, αλλά για νά τόν φθείρει κιόλας. Τό λειτούργημα του ανθρώπου πού έρχεται σέ

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

επαφή με τούς ούδέποτε ευχαριστημένους και μόνιμα αχάριστους δημοσιογράφους κρύβει πολλές παγίδες που δέν μπορεί νά τις αποφύγει κανείς: όποιος δέν θέλει νά τά βάλει με τήν κυβέρνηση, τά βάζει με τόν εκπρόσωπό της. Αύτός πάντα τήν πληρώνει. Άλλωστε ό κυβερνητικός εκπρόσωπος ξεγυμνώνεται πάντα, δέν διατηρεί κανένα μυστήριο-όπλο απαραίτητο γιά κάθε πολιτικό. Άναλαμβάνοντας αυτή τή θέση ό κ. Λαλιώτης συμπεριφέρθηκε ως πρόσωπο τής Άλλαγής. Οί δάφνες που έδρεψε στό εύκολο ύπουργείο Νέας Γενιάς γρήγορα θά ξεχαστούν.

Κατά τά άλλα, εκείνο που άξίζει νά κρατήσουμε ως συμπέρασμα είναι ότι στή νέα κυβέρνηση ό αριθμός τών έξωκομματικών στελεχών μειώνεται στό ελάχιστο. Πέρα από τήν πλήρη ταύτιση κόμματος-κράτους (καί όχι κράτους-κόμματος), αυτό γιά τούς νέους που ελπίζουν νά κάνουν καριέρα σημαίνει ότι θά πρέπει πρώτα νά περάσουν από τό κόμμα, νά δουλέψουν και νά αναδειχθούν μέσα από αυτό. Κάτι τέτοιο θά συνέβαλε και στήν αναβάθμιση του κόμματος.

Έξαιρεση άποτελεί ό Γ.Α. Παπανδρέου. Στήν περίπτωση του αναβαθμίστηκε («ύφυπουργοποιήθηκε») τό λειτουργημά του.

Ό καβγάς με άφορμή τίσ δηλώσεις Κήλυ

Καλοκαιράκι είναι, τά γεγονότα και οι άφορμές λείπουν, ό πολιτικός καβγάς όμως πρέπει νά συνεχιστεί, τουλάχιστον γιά τά προσήματα, τουλάχιστον γιά νά μήν ξεχάσουν οι λουόμενοι ότι δύο είναι οι κόσμοι.

Έτσι τό ενδιαφέρον τών εφημερίδων και τούς διαξιφισμούς τών αντιπάλων μονοπώλησαν, σχεδόν δύο βδομάδες τώρα, οι γνωστές δηλώσεις Κήλυ. Ό κύριος αυτός κατά τήν άκρόαση που γίνεται στους μελλοντικούς πρέσβεις ειπε περίπου ότι παλιά, λόγω τών γνωστών μεταπολεμικών συνθηκών και του σχεδίου Μάρσαλ, οι σχέσεις τών ΗΠΑ με τήν Έλλάδα ήταν περίπου σχέσεις πατρωνίας, τώρα όμως οι συνθήκες έχουν αλλάξει, οι Έλληνες σήκωσαν κεφάλι και άπαιτούν μεταχείριση ίσου προς ίσον —κυρίως θέλουν νά

τούς δείχνουμε ότι τούς θεωρούμε ισότιμους.

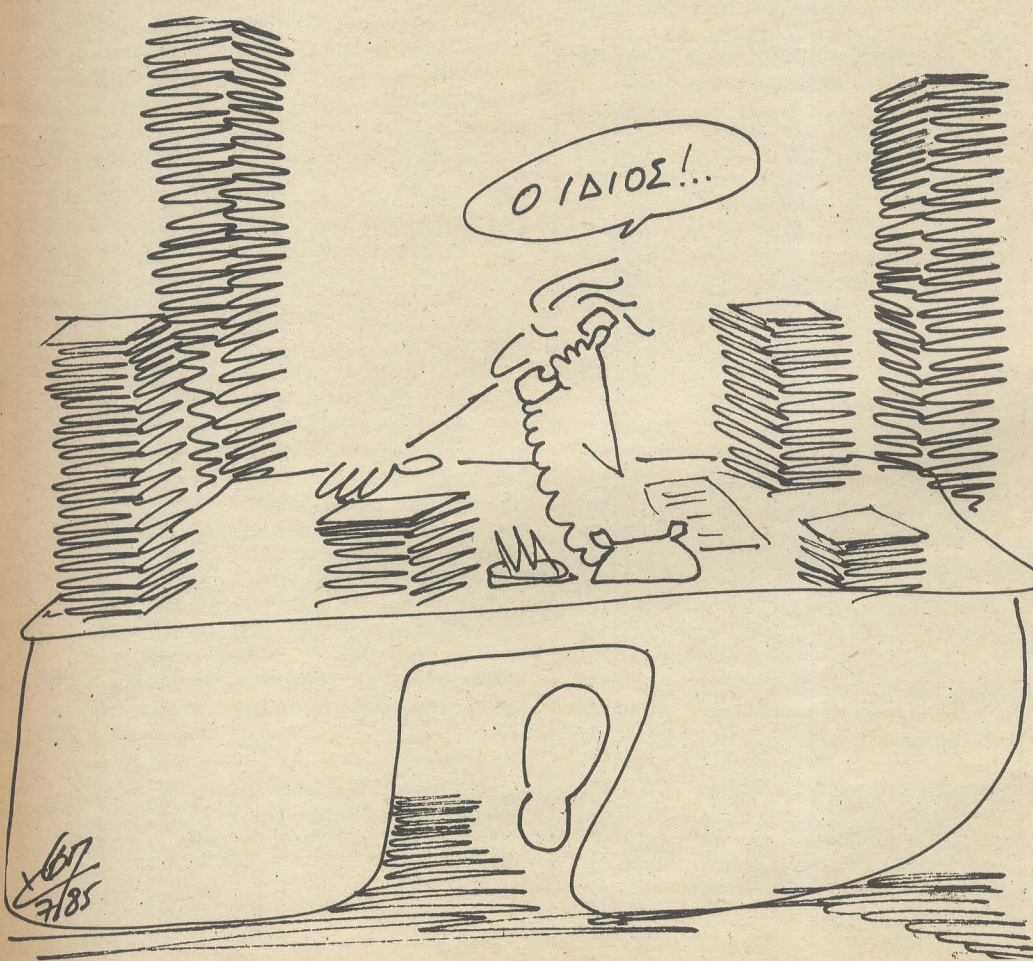
Άκολούθησε σάλος. Τό ΠΑΣΟΚ θεώρησε ότι οι δηλώσεις Κήλυ άποδεικνύουν του λόγου τό άληθές περί ύποτέλειας τής Δεξιάς (ξεχνώντας βέβαια τίσ κυβερνήσεις του Κέντρου στήν άμέσως μεταπολεμική περίοδο καθώς και τό 1964). Η Νέα Δημοκρατία μή μπορώντας νά άπαλλαγεί από τό «σύνδρομο υπεράσπισης του παρελθόντος» (καί δικαίως) θεώρησε (πάλι δικαίως) έαυτόν θιγόμενον. Καμιά μεταπολεμική κυβέρνηση δέν είχε σχέσεις ύποτέλειας με τίσ ΗΠΑ, δήλωσε ό κ. Ράλλης, υπερασπιζόμενος ταυτόχρονα δεξιές και κεντρώες κυβερνήσεις. Ποιός ξεχνάει τήν περιήρανη στάση μας στό Σουέζ, στό σχέδιο Άτσεσον κ.λπ.;

Ό καβγάς καθεαυτόν δέν έχει περαιτέρω ενδιαφέρον. Οι σχέσεις μας με τούς Άμερικανούς ποτέ δέν ήταν σχέσεις ύποτέλειας, δέν ήταν όμως και ισότιμες. Δέν υπήρχε δουλικότητα, υπήρχε όμως ένίοτε δουλοπρέπεια. Και οι μόν και οι δέ τή δουλειά τους κάνανε, όπως μπορούσαν καλύτερα: μόνο που οι Άμερικανοί μπορούσαν λίγο περισσότερο. Ήταν τά πράγματα έτσι που οι έλληνικές κυβερνήσεις φύλαγαν τίσ έκρήξεις ανεξαρτησίας γιά στιγμές που διακυβευόνταν πραγματικά ζωτικά έλληνικά συμφέροντα.

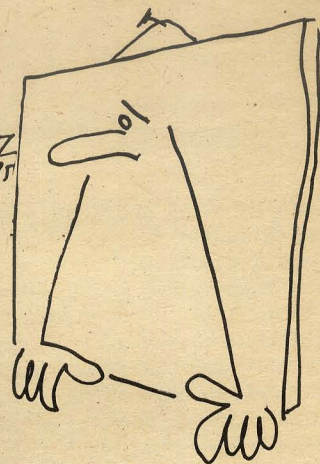
Ένδιαφέρον όμως έχει ή εικόνα που παρουσιάζουν τά δύο κόμματα μετά τίσ δηλώσεις Κήλυ. Τό μόν ΠΑΣΟΚ και ό φιλικά προσκείμενος τύπος περιμένουν τόν άνδρα περίπου με άνοιχτές άγκάλες (γιά νά άποδειχθεί ότι άρκοουν μερικά ώραία λόγια γιά νά ξεομαλυνθούν οι σχέσεις του κόμματος αυτού με τούς Άμερικανούς). Τό ΠΑΣΟΚ και οι ΗΠΑ βρίσκονται δηλαδή αυτή τή στιγμή περίπου σε συμμαχία κατά τής Δεξιάς, ενώ ό Παπανδρέου προσπαθεί νά κανονίσει τή φθινοπωρινή συνάντησή του με τόν κ. Ρήγκαν.

Άπό τήν άλλη μεριά αισθήματα άντιαμερικανισμού, άκόμα και εκδίκησης, εμφανίζονται στή Νέα Δημοκρατία. Άπό τίσ παλιές γνωστές φημολογίες γιά τίσ σχέσεις του κ. Παπανδρέου με τούς Άμερικανούς (που λέγονταν βέβαια πάντα από στόμα σε στόμα), ή Δεξιά έχει περάσει τώρα σε δημοσιεύματα που θυμίζουν τίσ έθνικά περήφανες (άντιαμερικανικές) στιγμές τών κυβερνήσεών της, όπως ήταν τό Σουέζ και ή άποχώρηση του Κ. Καραμανλή από τό ΝΑΤΟ. Τέτοια πράγματα τό ΠΑΣΟΚ δέν μπορεί νά κάνει, ύποστηρίζουν. Έμεις μπορέσαμε και θά μπορέσουμε και στό μέλλον. Οι δεξιοί δηλαδή περίπου άπειλούν.

Όπου άποδεικνύεται ότι ό άντιαμερικανισμός έγινε περίπου μαλάκι που παίζεται πότε στήν περιοχή του ενός και πότε του άλλου εκ τών δύο αντιπάλων τής έλληνικής πολιτικής. Έννοείται γιά λόγους αύστηρά έσωτερικούς.

Ἡ Νέα Κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ: ἀποσαφηνίσεις

Η κυβέρνηση, ἡ δεύτερη τῆς δεύτερης τετραετίας, τοῦ κ. Ἀντρέα Παπανδρέου φόρεσε πλέον τὴν ἐπίσημη στολή της γιὰ ν' ἀρχίσει ἢ νὰ ὀλοκληρώσει τὸ ἔργο της... τὸν εἰρηνικό, σταδιακό, μέσα ἀπὸ διαρθρωτικές ἀλλαγές, χωρὶς τίς στρεβλώσεις τοῦ σταλινικοῦ μοντέλου καὶ τῆς παραδοσιακῆς σοσιαλδημοκρατίας, σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τῆς χώρας. Ἔτσι, τουλάχιστον, ὄρισε γιὰ ἄλλη μιά φορά τὸν στόχου τοῦ ΠΑΣΟΚ ὁ ἀρχηγός του.

Ἡ ἐπίκληση ὅμως τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐκ μέρους τοῦ ΠΑΣΟΚ μοιάζει περίπου μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι πιά νὰ ἀποδειχθεῖ, λές καὶ

τοῦ ΠΑΣΟΚ καὶ οἱ κυβερνήσεις του δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὸ σοσιαλισμό, οὔτε τὸν «καλὸν» οὔτε τὸν «κακὸν». Τὰ πενήτηρια εἶναι τόσα καὶ τέτοια πού μόνο ἡ πολιτικὴ ἀφέλεια ἢ ἡ πολιτικὴ ιδιοτέλεια μποροῦν ἀκόμα νὰ ἐπιμένουν γιὰ τὴν ἀριστοσύνη τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος. Τὸ ζήτημα ἦταν ἐκκάθαρο ἀπὸ παλιότερα. Ἀλλὰ ἐνῶ, ἡ σύνθεση τῆς νέας Κυβέρνησης δὲν πρόσθεσε κανένα στοιχεῖο ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, ὡστόσο ἀποσαφηνίζονται ὀρισμένα σημεῖα πού θὰ σφραγίσουν τὴ δεύτερη τετραετία τοῦ ΠΑΣΟΚ.

● Τὸ βασικό κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι ὅτι ἐμπεδώνεται ἓνα πολυάριθμο πολιτικό προσωπικό, ἀπὸ κλαδική ὡς ὑπουργό, ὀργανικά συνδεδεμένο μὲ ἀνερχόμενα ἀστικά ἢ «ἀστοποιούμενα» κοινωνικά στρώματα. Οἱ νέες κοινωνικὲς ἐλίτ συναντῶνται καὶ συνταυτίζονται, διὰ τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, μὲ τίς πασοκικὲς πολιτικὲς ἐλίτ. Ἄν παλιότερα ἡ σύνδεση αὐτὴ γιὰ πολλοὺς σχετιζόταν περισσότερο μὲ λόγους πολιτικοῖδεολογικούς, εἶχαν νὰ κάνουν δηλαδή μὲ τὴν κεντρικὴ ἀντιδεξιὰ πολιτικὴ προέλευσή τους, σήμερα, χωρὶς τὰ πολιτικοῖδεολογικά στοιχεῖα νὰ ἔχουν ὑποχωρήσει, προστέθηκαν καὶ οἱ ἐκεῖνα πού στηρίζονται σὲ ὑλικότερες βάσεις: πεζά, πεζότατα ὑλικά συμφέροντα. Διότι εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν κρατικὴ κάλυψη τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων τῶν μεσοστρωμάτων συνδέονται

μὲ τὴν παραγωγή ἢ τὴν κυκλοφορία, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ μάναντζμεντ καὶ τὴν καριέρα στὸν κρατικό μηχανισμό ἢ μοίρα εἶναι κοινή.

Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ διακρίνει κανεὶς, χωρὶς κόπο, ἀκόμα καὶ τμήματα τῆς «παραδοσιακῆς» ἀστικῆς τάξης, τῆς ἐμπορικῆς καὶ τῆς βιομηχανικῆς, νὰ ἐμπιστεύονται τὸ ΠΑΣΟΚ καὶ νὰ ἔχουν συνδέσει τίς τύχες τους μὲ τὴν πολιτικὴ του.

Παράλληλα βέβαια, σημαντικότερες μερίδες τοῦ ἐλληνικοῦ ἀστισμοῦ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ τὴ Ν.Δ. Ἔτσι ἡ κατάσταση, εἶναι ἀρκετὰ ρευστὴ καὶ οἱ μετατοπίσεις μέσα στὴ λογικὴ τῶν πραγμάτων. Αὐτὲς ἄλλωστε οἱ μετατοπίσεις θὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἀπὸ τοὺς βασικούς παραγόντες τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων στὰ προσεχῆ χρόνια, τὸ μῆλο τῆς Ἐριδος ἀνάμεσα στὰ δύο κόμματα.

● Ἐνα δεύτερο σημεῖο πού ἀποσαφηνίζεται μὲ τὴ νέα κυβέρνηση εἶναι ὅτι στὸ ἐσωτερικό τοῦ ΠΑΣΟΚ ἀναπτύσσονται οἱ συγκρούσεις γιὰ τὴ νομὴ ἢ τὴ διανομὴ τῆς ἐξουσίας. Οἱ περιπτώσεις τῶν κ.κ. Λάζαρη, Ἀρσένη, Μαρούδα κ.λπ. πού βρέθηκαν ἐκτὸς νυμφῶνος, οἱ προαγωγές, ἡ συγκέντρωση ἐξουσιῶν περὶ τὸ ὑπουργεῖο Προεδρίας, ἡ κατοχὴ νευραλγικῆς θέσης ἀπὸ τὸν κ. Λαλιώτη, αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ὑπογραμμίζουν. Τώρα πλέον τὸ ζήτημα γιὰ τίς διάφορες ὁμάδες εἶναι ἡ ἰσχυροποίησή τους διότι ἀπ' αὐτὴν θὰ ἐξαρτηθεῖ τὸ πολιτικό τους μέλλον, κυρίως τί θὰ γίνει ἢ τί θὰ γίνουν ὅταν τελειώσει καὶ τούτη ἡ θητεία. Βέβαια σ' αὐτὸν τὸν σκληρὸ ἀγῶνα —γι' αὐτὸ εἰπώθησαν τὰ ὅσα εἰπώθησαν π.χ. ἀπὸ τὸν κ. Ἀρσένη στὴ σύνοδο τῆς Κ.Ε. γιὰ ἔλλειψη ἐσωκομματικοῦ διαλόγου καὶ δημοκρατικῶν διαδικασιῶν— κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν παντοδυναμία τοῦ ἀρχηγοῦ. Τὸ ἀρχηγικό-πατερναλιστικό μοντέλο καλὰ κρατεῖ, ἀλλὰ καὶ συντηρεῖται. Ὅμως ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ κ. Ἀ. Παπανδρέου ὄχι μόνο δὲν ἀποτρέπει τίς ἐσωκομματικὲς συγκρούσεις ἀλλὰ τίς ὀξύνει. Στὸ βαθμὸ πού ὁ καθένας ξέρει ὅτι οἱ ἐξουσίες του εἶναι δοτὲς αἰσθάνεται τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη, γιὰ ὅσο καιρὸ τίς νέμεται, νὰ τίς ὀχυρώσει πρὸς πᾶσα κατεῦθυνση.

● Τὸ τρίτο στοιχεῖο πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀναδομημένη κυβέρνηση, εἶναι ἡ ἐντονη καὶ διακηρυγμένη πλέον ἀντίθεσή της πρὸς τὴν Ἀριστερά, καὶ ἰδίως τὴν ἀνανεωτικὴ Ἀριστερά. Μάλιστα, ἂν στὸ μέλλον, πράγμα πιθανότατο λόγω τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσης, δέυνθουν οἱ λαϊκὲς διεκδικήσεις καὶ κινητοποιήσεις, τὸ ΠΑΣΟΚ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ ἐντείνει τὴν δέσμευσή του πρὸς τὴν Ἀριστερά. Τὰ μέσα μπορεῖ νὰ ποικίλουν, καὶ, τουλάχιστον γιὰ τὰ πασοκικὰ πολιτικά ἦθη, δὲν ἀποτελοῦν πρόβλημα, ἀρκεῖ νὰ ἀγιάζουν τὸ σκοπὸ. Πάντως μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε λήξασα τὴν ἐποχὴ τοῦ «ἀντιδεξιῶν μετώπου». Τὸ ΠΑΣΟΚ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ χτυπήσει τὴν Ἀριστερά διότι εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ ὑποστηρίξει δικά του ἀστικά στρώματα. Καὶ ἐπιπλέον γιὰ τὸ μόνο ἔτσι, «ἐπιθετικά», θὰ μπορέσει νὰ ἐκμηδενίσει τὴν ὅποια ἀριστερὴ, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ, κριτικὴ.

Ἐνα τελευταῖο σημεῖο, τοῦ ὁποῖου φάνηκαν ἤδη τὰ πρῶτα συμπτώματα: Ἡ κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ θὰ ἐφαρμόσει, καὶ ἤδη ἐφαρμόζει πολιτικὴ «ἡπιασ», λιτότητας. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση εἶναι τέτοια πού τὰ περιθώρια τῶν παροχῶν καὶ τῶν θεαματικῶν κινήσεων τῆς πρώτης περιόδου τέλειωσαν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διακυβεύονται καὶ οἱ σχέσεις τοῦ ΠΑΣΟΚ μὲ τὰ λαϊκὰ στρώματα πού τὸ ἀκολουθοῦν. Λέω κινδυνεύουν κι ὄχι ὅτι εἶναι σίγουρο πὼς θὰ διαρραγοῦν οἱ ὑφιστάμενες σχέσεις ἐκπροσωπήσεις, ὅπως πολλοὶ τὸ φαντάζονται σάν «νομοτελικὴ» ἐξέλιξη καὶ ἐτοιμάζονται, πιστοὶ θιασῶτες τῆς στρατηγικῆς τῆς ἀναμονῆς —μὲ πρῶτο καὶ καλύτερο τὸ ΚΚΕ, ἀλλὰ καὶ τὸ ΚΚΕ ἔσοτ.— νὰ εἰσπράξουν τὴ «διαρροή» τοῦ ΠΑΣΟΚ. Ἡ πολιτικὴ καὶ ἰδεολογικὴ μετατόπιση λαϊκῶν στρωμάτων ἀπὸ τὸ κυβερνητικὸ κόμμα πρὸς τὴν Ἀριστερά εἶναι ζήτημα σύνθετο: θὰ ἐξαρτηθεῖ κι αὐτὸ ἀπὸ τὴν πάλη τῶν τάξεων, ἢ μᾶλλον πὸ σωστὰ εἶναι μιά ἀπὸ τίς κύριες ἐκφάνσεις της.

Ὅλο τὸ ζήτημα εἶναι ἂν ἡ Ἀριστερὰ ἐντάσσεται δυναμικὰ σ' αὐτὴ τὴν πάλη ἢ περιμένει νὰ τῆς ἐρθοῦν πελάτες. Ἄλλο ἓνα ζήτημα πού δὲν ἔχει ξεκαθαρίσει.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΤΟΣ:

**«Δέν μέ ενδιαφέρει ή ένότητα τής Ν.Δ.,
άλλά ή επάνοδος στά πρό του 1984
πρότυπα σκέψης και ήθους»**

Ο ανεξαρτητοποιημένος βουλευτής και ευρωβουλευτής Γιάννης Μπούτος θά ήγηθει νέου πολιτικού σχήματος πού θά θελήσει νά καλύψει ή νά εκφράσει τόν μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και ΠΑΣΟΚ πολιτικό χώρο; Βρισκόμαστε στά πρόθυρα δημιουργίας νέου κεντρώου κόμματος; Υπάρχουν άλλοι από τή Νέα Δημοκρατία πού θά θελήσουν νά τόν ακολουθήσουν;

Σαφήνεια μέσα στην ασάφεια

Αρκετά σαφής ό κ. Μπούτος, στή συνέντευξη τύπου πού έδωσε στίς 5.8.1985, ώστε νά επιβεβαιωθεί ή ύπαρξη όλων αυτών των ερωτημάτων αλλά και αρκετά ασάφης ώστε κανένα απ' αυτά νά μήν πάρει συγκεκριμένη απάντηση. Έτσι, ενώ θεώρησε «καλοδεχόμενη» τήν περίπτωση όπου ένα τρίτο κόμμα, μεταξύ ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. προφανώς, θά έβλεπε τό φώς και θά πλούτιζε τήν πολιτική σκηνή, ώστόσο ήταν αρκετά άοριστος στό αν και κατά πόσο υπάρχουν δυνατότητες για τέτοιες εξελίξεις σήμερα, και πολύ περισσότερο στό αν και κατά πόσο υπάρχουν κάποιες συγκεκριμένες διαδικασίες πού ανοίγουν αυτό τό δρόμο. Μέ πολύ γενικό τρόπο ό Γ. Μπούτος έπεσήμανε ότι τίς σκέψεις πού εκφράζει δέν τίς μονοπωλεί αυτός, δέν είναι ιδιοκτησία του, αλλά είναι αρκετά διαδεδομένες και μέσα στή Ν.Δ. αλλά και έξω απ' αυτήν, μεταξύ του πολιτικού κόσμου αλλά και στην κοινή γνώμη.

Βέβαια ή αντίθεσή του μέ τόν αρχηγό τής Νέας Δημοκρατία Κ. Μητσοτάκη επιβεβαιώθηκε άλλη μία φορά πολύ χαρακτηριστικά. "Όταν έδινε τήν υποστήριξη του στόν Κ. Μητσοτάκη για τήν ανάδειξη του στην αρχηγία τής Νέας Δημοκρατίας πίστευε ότι έπρεπε νά τό πράξει για νά δοθεί στόν αρχηγό ή αναγκαία συγκατάθεση όλων και στους οπαδούς ή αίσθηση ένότητας και όμοψυχίας. Άλλά, δήλωνε

κάπως πικρόχολα προχθές, ξέχασε μία πολύ σοφή λαϊκή παροιμία: ό λύκος αλλάζει μόνο τήν τρίχα του κι όχι τά χούγια του.

Άλλά τί συγκεκριμένα προσάπτει στή σημερινή ήγεσία τής Ν.Δ. ό κ. Μπούτος; Πρώτα απ' όλα ότι τήν ενδιαφέρει μόνο ή διατήρησή της στή θέση τής αρχηγίας του κόμματος τής αξιωματικής αντιπολίτευσης. Γνώριζε ό Κ. Μητσοτάκης, έπέμενε ό Γ. Μπούτος, ότι σέ όλες τίς δημοσκοπήσεις πού είχαν προηγηθεί τής υπερψήφισης του άπαράδεκτου κατ' αυτόν έκλογικού νόμου, τό ΠΑΣΟΚ φερόταν νά προηγηθεί από δύο έως έξι εκατοστιαίες μονάδες, και έπομένως ό έκλογικός νόμος τόν όποιον δέχτηκε ό Κ. Μητσοτάκης ευνουόσε τό ΠΑΣΟΚ, διότι ούτως ή άλλως του χάριζε τήν κυβέρνηση. "Αφισε έπομένως τά πράγματα ή Ν.Δ. νά οδηγηθούν σέ μία άναμέτρηση Πράσινων και Γαλάζιων όπως στόν 'Ιππόδρομο του Βυζάντιου γιατί μόνο έτσι θά μπορούσε ό κ. Μητσοτάκης νά διατηρηθεί στην αρχηγία του κόμματος, ενώ αντίθετα δέν επεξεργάστηκε καμιά ιδέα και καμιά πρόταση για τήν ανάδειξη τής Νέας Δημοκρατίας σέ πρώτο κόμμα και πολύ περισσότερο για τήν ανόρθωση τής ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Μάλιστα, ιδέες του τύπου «έλεύθερη εισαγωγή αυτοκινήτων» ήταν άπολύτως καταστροφικές διότι σέ

συνθήκες όπου ή χώρα μόνο για τήν εξυπηρέτηση του έξωτερικού χρέους πληρώνει περίπου δύομισι δισ. δολάρια τό χρόνο, ή επιβάρυνσή της μέ ένα δισ. δολάρια από τίς εισαγωγές αυτοκινήτων θά σήμαινε τήν όριστική της χρεοκοπία.

Άπλή αναλογική και συναινετικές διαδικασίες

Για άλλη μία φορά ό κ. Μπούτος έπέμενε στην ανάγκη συναινετικών διαδικασιών μεταξύ των παραγωγικών τάξεων και του πολιτικού κόσμου. Αυτό σημαίνει μία πολιτική στην όποία θά πρέπει πάνω απ' όλα νά καθοριστούν και νά τηρηθούν οι κανόνες του οικονομικού παιχνιδιού ώστε νά υπάρξει επενδυτική έμπιστοσύνη. Διότι, τόνισε κατηγορηματικά, ή χώρα έχει νά διαλέξει ανάμεσα σέ δύο λύσεις ή νά συνεχίσει τήν ένταση του έξωτερικού δανεισμού, πράγμα πού θά τήν φέρει όλο και πλησιέστερα στό χείλος του γκρεμού, ή νά ενεργοποιήσει τό έσωτερικό παραγωγικό δυναμικό.

Προϋπόθεση όμως για τή δεύτερη προοπτική, τήν όποία, όπως τόνισε, είναι υποχρεωμένη νά ακολουθήσει και ή σημερινή κυβέρνηση, και ιδιαίτερα ό υπεύθυνος για τήν οικονομική πορεία του τό-

που υπουργός Κ. Σημίτης, αποτελεί ή κατάργηση της διλημματικής πολιτικής, ή κατάργηση της πολιτικής των δύο μονομάχων, ή καθιέρωση συναινετικών διαδικασιών που μόνο τό σύστημα της άπλης αναλογικής μπορεί να προωθήσει και να έγγυηθεί. Έτσι για τόν Γ. Μπούτο τό ζήτημα του έκλογικού συστήματος αποβαίνει κεντρικό πολιτικό πρόβλημα διότι άπ' αυτό έξαρτώνται οι γενικότερες κοινωνικές και οικονομικές κατευθύνσεις της χώρας. Τά συστήματα της ένισχυμένης αναλογικής αντιστοιχοϋσαν, ύπογράμμισε, στην εποχή 1955-1974, όταν ή χώρα έμπαινε στό δρόμο της οικονομικής ανάπτυξης και υπήρχε ανάγκη σταθερών και ισχυρών κυβερνήσεων για να κατευθύνουν τήν αναπτυξιακή προσπάθεια. Μετά όμως τήν πτώση της δικτατορίας, και μέ όριακή περίοδο τά πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια, ή κατάσταση άλλαξε ριζικά. Γύρω στό 1979 ή χώρα γνώριζε περίοδο μηδενικής ανάπτυξης, κατάσταση που

συνεχίζεται ακόμη μέχρι σήμερα. Σέ μία τέτοια όμως κατάσταση οι διεκδικήσεις των διαφόρων κοινωνικών ομάδων δέν μπορούν να ίκανοποιηθούν από τήν αύξηση του έθνικού εισοδήματος, διότι τέτοια αύξηση δέν υπάρχει, αλλά από τή δικαιοτερη αναδιανομή του. Έπομένως, οι συναινετικές διαδικασίες αποτελούν τόν πολιτικό μηχανισμό που αντιστοιχεί στή σημερινή φάση εξέλιξης της ελληνικής κοινωνίας, μηχανισμός που εκφράζεται και θεσμοποιείται μέ τήν άπλη αναλογική. Διαφορετικά, άν δέν υπάρξουν συναινετικές διαδικασίες, τό μόνο που απομένει είναι ο δρόμος των κοινωνικών συγκρούσεων και της πολιτικής πόλωσης που σύνδρομό της είναι ή ποδοσφαιροποίηση της πολιτικής ζωής και ή έκπτωση των πολιτικών ήθών.

Ραντεβού τόν 'Οκτώβριο

Αυτές ήταν σε γενικές γραμμές οι τοποθετήσεις και διευκρινίσεις που έδωσε στή δημοσιότητα ο Γιάννης Μπούτος. Στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ δέν αναφέρθηκε σχεδόν καθόλου, αντίθετα δήλωσε ότι μετά τόν 'Οκτώβριο θα είναι σε θέση να δώσει περισσότερα στοιχεία και να αποφηνήσει τις πολιτικές του κατευθύνσεις, αφού στό μεταξύ θα έχει έρθει σε έπαφή μέ πρόσωπα και θα έχει έλεξεργαστεί πιο συγκεκριμένες απαντήσεις στα προβλήματα.

Είναι σαφές ότι ή κίνηση του πρώην βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας για τήν ώρα είναι άπλως αναγνωριστική. Έως ότου ή να αλλάξει ή ήγεσία της Νέας Δημοκρατίας — προφανώς μέ απομάκρυνση του Κ. Μητσotάκη — σε μία κατεύθυνση που θα πλησιάζει τις δικές του αντιλήψεις

ή τό παράδειγμα του να τό μιμηθούν και άλλοι ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο πολιτικό σχήμα, που θα μπορούσε καλύτερα να ανταγωνιστεί τό ΠΑΣΟΚ χωρίς τή ρετσινιά του συντηρητισμού της Ν.Δ. Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σε μία νέα προσπάθεια τμήματος του αστικού πολιτικού κόσμου να όρθώσει έναν εκσυγχρονισμένο πολιτικό λόγο και να άνορθώσει τή χαμένη αξιοπιστία της παλαιοαστικής πολιτικής παράταξης. Η περίπτωση του Γιάννη Μπούτου σ' αυτήν τήν προοπτική έγγράφεται.

Τό κύριο, όμως πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει στό χώρο στον οποίο κινείται και μέ τήν προοπτική που θέλει να άναδείξει πολιτικά είναι ότι, τώρα πλέον, πρós τήν ίδια κατεύθυνση κινείται και τό ΠΑΣΟΚ. Η «ήπια» λιτότητα που έλεξεργάζονται οι νέοι ιθύνοντες της οικονομίας αποτελεί τή σαφέστερη άπόδειξη. Παράλληλα, τά νέα άνερχόμενα αστικά ή «άστοποιούμενα» κοινωνικά στρώματα ταυτίζονται όλο και περισσότερο μέ τό ΠΑΣΟΚ και τό έμπεδωμένο πλέον πολιτικό του προσωπικό, πράγμα που καθιστά όλες αυτές τις κινήσεις δυσχερέστερες. Η αίσθηση αυτής της «υπερκάλυψης» εκ μέρους του ΠΑΣΟΚ ενός ευρύτατου νεοαστικού κοινωνικού χώρου κάνει, ίσως, έναν πρώην έπιτελή της Νέας Δημοκρατίας να υποστέλλει τήν κριτική του πρós τό ΠΑΣΟΚ παρά τις μεγάλες και σοβαρές διαφορές που τόν χωρίζουν άπ' αυτό. Διότι, σε τελευταία ανάλυση, ακόμη και ο μετριοπαθής Γ. Μπούτος, στό κοινωνικό επίπεδο δέν έχει άλλη άπάντηση να δώσει από τήν προβολή της «ήπιας» λιτότητας που θα είναι τόσο ήπια όσο οι πολιτικοί της διαχειριστές δέν θα είναι άναγκασμένοι να τή μετατρέψουν σε σκληρότερη. Άν, βέβαια, ο δρόμος του ξεφρενου έξωτερικού δανεισμού που άκολουθεί τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει μέλλον, τί σημαίνει ωστόσο ή «ένεργοποίηση του έσωτερικού δυναμικού»; Τί σημαίνει ή άποσαφήνιση των κανόνων του οικονομικού παιχνιδιού ώστε να καθιερωθεί έπενδυτική έμπιστοσύνη εκτός από τή σιγουριά του κεφαλαίου για τό άνοιγμα του σε κερδοφόρες έπιχειρήσεις; Σε τελευταία ανάλυση, και για όλες τις τάσεις του ελληνικού άστισμού, ο δρόμος της «άνόρθωσης» είναι ένας: ο δρόμος του κέρδους, ο δρόμος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Και άπ' αυτή τήν άποψη τόν 'Οκτώβριο μάλλον τά ίδια θα άκούσουμε. Μόνο που μέχρι τότε ή κυβερνητική πολιτική θα έχει βγάλει πολλά ζητήματα από τό μισοσκόταδο, όπως τουλάχιστον δείχνει ή σύνθεση της νέας κυβέρνησης και οι κατευθυντήριες γραμμές που χάραξε ο πρωθυπουργός στην τελευταία σύνοδο της Κεντρικής Έπιτροπής του ΠΑΣΟΚ.

Δημήτρης Γαλάνης

«Διακεκριμένη» ή σκέτη ή ευαρέσκεια του κ. Σαρτζετάκη;

Ο κ. Χρ. Σαρτζετάκης, πρόεδρος της Έλληνικής Δημοκρατίας — κορυφαία στιγμή της ρήξης για όρισμένους... — βρέθηκε για μία άκόμα φορά, και ως συνήθως αιφνιδιαστικά, στα πρωτοσέλιδα των έφημερίδων.

Σύμφωνα μέ τά σχετικά ρεπορτάζ άρνήθηκε δύο φορές, τουλάχιστον μέχρι στιγμής, να ύπογράψει διάταγμα μέ τό όποιο εκφράζεται «διακεκριμένη» και κατ' άλλους «πλήρης» ευαρέσκεια πρós κάποιους άνώτατους δικαστικούς που άποχωρούν από τήν ύπηρεσία.

Λέγεται μάλιστα ότι ή αιτία της προεδρικής άρνησης (υπόδειγμα «ήθους και άνεξικακίας») όφείλεται στό γεγονός ότι μεταξύ των άποχωρούντων δικαστικών περιλαμβάνεται ο τέως πρόεδρος του Άρείου Πάγου κ. Κώνστας που στον καιρό του είχε καταψηφίσει προαγωγή του τότε δικαστικού και νυν προέδρου της Δημοκρατίας.

Ός άπλη επαγγελματική διαμάχη ή υπόθεση δέν παρουσιάζει ένδιαφέρον. Όμως οι συγκρούσεις του κ. Χρ. Σαρτζετάκη μέ τήν κυβέρνηση, τωρινές και μελλοντικές, δέν άπηχούν άνάλογες διαθέσεις του έκλογικού σώματος αφού ο πρόεδρος της Δημοκρατίας στερείται όποιασδήποτε λαϊκής βάσης, άπλως καταδεικνύουν τό μέγεθος της πασοκικής προχειρότητας, ενώ ταυτόχρονα θέτουν σε δοκιμασία τό θεσμό.

Θά μπορούσε να άπευθυνθεί κανείς μέ χαιρεκακία πρós τό ΠΑΣΟΚ ύπενθυμίζοντας τή γνωστή παροιμία, όπως έστρωσες θά κοιμηθείς. Μόνο που τό ίδιο πάπλωμα σκεπάζει όλους μας.

Δ.Α.

Οικονομικές επιλογές τῆς νέας τετραετίας

Ἡ κυβέρνηση τοῦ ΠΑΣΟΚ ξεκίνησε τὴ δεύτερη τετραετία τῆς χώρας κανένα πρόγραμμα οικονομικῆς πολιτικῆς. «Ἡ ἔμφαση θὰ δοθεῖ στὴν ἀνάπτυξη» δήλωσε ὁ νέος ὑπουργός Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, χωρίς ὅμως ἄλλη διευκρίνιση, καὶ ὑποσχέθηκε νὰ δώσει στὴ δημοσιότητα μιά συνολικὴ δέσμη μέτρων πού θὰ ἐξασφαλίσαι τὴ σωστὴ κατανομή τῶν βαρῶν, τὴ σταθερότητα στὴν ἀγορά καὶ τὴν ἀνάκαμψη.

Πότε;

Ὅταν ἡ κυβέρνηση κατορθώσει (ἂν κατορθώσει) νὰ ἀποκαταστήσει τὶς ἀπαραίτητες γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς ἰσορροπίες καὶ νὰ ἀποκτήσει (ἂν ἀποκτήσει) τὴ συναίνεση τοῦ επιχειρηματικοῦ κόσμου.

Ἡ νέα σύνθεση τῶν οικονομικῶν ὑπουργείων ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση καὶ ὅλα πλέον δείχνουν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ χρονοναυλῶθηκε στὰ γνώριμα δρομολόγια τῆς φιλελεύθερης οἰκονομίας. Ἐκεῖ δηλαδὴ πού ὁ ἰδιωτικὸς τομέας θὰ κληθεῖ νὰ πάρει τὶς πρωτοβουλίες πού θὰ ἀνεβάσουν τὴν παραγωγικότητα καὶ τὴν ἀνταγωνιστικότητα τῆς οἰκονομίας.

Γιὰ τὸ ΠΑΣΟΚ λοιπόν τῆς δευτέρης τετραετίας, ὁ δημόσιος τομέας ἐξάντλησε τὰ ὄριά του. Ἡ σκυτάλη περνάει στὸν ἰδιωτικὸ τομέα καὶ ἡ κυβέρνηση φαίνεται ἀποφασισμένη νὰ πραγματοποιήσῃ ὅλους τοὺς δυνατοὺς ἐλιγμούς γιὰ τὴν ἐνεργοποίησή του.

Ὁ πρόεδρος τοῦ ΠΑΣΟΚ μιλάει γιὰ μιά μεταβατικὴ περίοδο ὅπου «συνυπάρχουν οἱ δομές καὶ οἱ μηχανισμοὶ πού ἔχουν δημιουργηθεῖ γιὰ δεκάετιες καὶ ἀπαιτοῦν ἀλλαγὴ καὶ ἐκσυγχρονισμό μὲ τὶς νέες δομές πού δημιουργοῦνται».

Τὶς παλιές δομές καὶ τοὺς μηχανισμούς

δέν χρειάζεται βέβαια προσπάθεια γιὰ νὰ τοὺς δοῦμε. Οὔτε χρειάζεται προσπάθεια γιὰ νὰ πειστοῦμε ὅτι σίγουρα τὸ ΠΑΣΟΚ ἐπιθυμεῖ τὸν ἐκσυγχρονισμό τους. Καθόλου ὅμως δέν μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ συνύπαρξη μὲ νέες δομές καὶ βέβαια κανένα στοιχεῖο μετάβασης.

Οἱ ἀναφορές στὶς νέες δομές παραγωγῆς ἀποτελοῦν κατὰ συνέπεια ρητορικὰ σχήματα λαϊκῆς κατανάλωσης. Ὅπως δὴποτε, δικαίωμα τοῦ καθενός εἶναι νὰ παίξει μὲ τὶς λέξεις, νὰ ἐπιδιώκει τὸν πολλαπλασιασμό τῶν χωρίς οὐσιαστικὸ περιεχόμενο φράσεων, νὰ καταπλῆσει καὶ συχνά νὰ παραπλανᾷ. Ὅταν μάλιστα αὐτὰ τὰ παιχνίδια τῆς σκέψης καὶ τῆς ρητορίας κατορθώνουν πλὴν τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ τῶν ἀκροατῶν νὰ φέρνουν στὸν ὄμιλόντα καὶ τὶς ψήφους τους, πλειοψηφία καὶ αὐτοδυναμία, τότε βέβαια, τόσο τὸ καλύτερο γι' αὐτόν.

Τὸ χειρότερο γι' αὐτόν εἶναι ὅτι ὑπάρχουν ἀπὸ δῖπλα κάπου 350.000 ἀνεργοί, πού περιμένουν τὴν ὑλοποίησιν κάποιων ἐξαγγελθέντων προγραμμάτων γιὰ τὴ δημιουργία νέων θέσεων ἐργασίας. Ἡ στροφὴ στὶς πατροπαράδοτες ἀρετὲς τῆς φιλελεύθερης οἰκονομίας μπορεῖ νὰ δώσει ἀπάντηση στὸ πρόβλημά τους; Ὁ ἰδιωτικὸς τομέας μπορεῖ νὰ δώσει τὴ μάχη τῆς παραγωγικότητας καὶ νὰ λύσει συγχρόνως τὸ πρόβλημα τῆς ἀπασχόλησης;

«Πρέπει νὰ τὸ ποῦμε καθαρά καὶ εὐληκρινά» δηλώνει ὁ πρόεδρος τοῦ ΠΑΣΟΚ στὴν τελευταία συνεδρίαση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κινήματος, «ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἀνεργίας δέν θὰ τὸ λύσουμε πρὶν στεριώσουν οἱ νέες δομές παραγωγῆς πού στήνουμε. Γι' αὐτὸ βάζουμε σάν στόχο τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τῆς

ἀνεργίας στὰ τέλη αὐτῆς τῆς δεκαετίας. Στὸ ἐνδιάμεσο, συγκεκριμένες παρεμβάσεις θὰ μπορέσουν ἐλπίζω νὰ ἀποτρέψουν ἐπιδείνωση τῆς ἀνεργίας στὸ ἄμεσο μέλλον».

Οἱ δηλώσεις αὐτὲς δείχνουν ὅτι ὁ κ. Παπανδρέου ξέρει καλά πὼς τὰ ρητορικὰ σχήματα χάνουν τὴ μαγεία τους μπροστὰ στὸ πρόβλημα τῶν ἀνέργων. Καὶ ἀποφασίζει νὰ μιλήσῃ πολὺ καθαρά, παραπέμποντας τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τῆς ἀνεργίας στὸ τέλος τῆς δεκαετίας, σὲ νέες δομές καὶ σὲ ἐνδιάμεσες ἀνασταλτικὲς παρεμβάσεις.

Τὶ ἀκριβῶς σημαίνουν ὅλα αὐτὰ καὶ ποῖο πραγματικὰ εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας, πού τὸ ΠΑΣΟΚ ἄλλοτε τὸ συγκαλύπτει μὲ ἀοριστολογίες καὶ ἄλλοτε τὸ βγάζει στὴν ἐπιφάνεια;

Πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ἐπὶ κυβερνήσεως ΠΑΣΟΚ ἔγιναν ἀρκετὲς προσπάθειες γιὰ τὴ σωστὴ καταγραφή τῆς ἀνεργίας. Ὅχι βέβαια ἀπὸ τὸν νῦν καὶ αἰεὶ ὑπουργὸ Ἐργασίας (ὅταν μὲ ὑπερβάλλοντα κομματικὸ πατριωτισμὸ προσπαθοῦσε νὰ μειώσει τὸ ποσοστὸ τῶν ἀνέργων), ἀλλὰ ἀπὸ τὸν προηγούμενο ὑπουργὸ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, τὶς ὑπηρεσίες τοῦ ΟΑΕΔ καὶ τὴν ΕΣΥΕ.

Σωστὴ ὅμως καταγραφή τῆς ἀνεργίας δέν σημαίνει ὑποχρεωτικὰ καὶ σωστὴ ἀνάλυση, ἀκόμη δὲ περισσότερο καὶ σωστὴ ἀντιμετώπιση.

Γιὰ τὸ ΠΑΣΟΚ, ἡ ἀνεργία πού ἔχουμε σήμερα στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀποτέλεσμα «τῆς ἐντροπῆς τοῦ παραγωγικοῦ συστήματος» πού παρέλαβε.

Από τό 1981 μέχρι σήμερα, ή άνεργία πήρε δραματικές διαστάσεις. Τό 1981, οί άνεργοί άνέρχονται σέ 140.500 καί άποτελούν τό 4,04% του εργατικού δυναμικού. Τό 1984 φτάνουν στους 315.000, αριθμός που αντιστοιχεί στό 8,3% του εργατικού δυναμικού. Όλα δέ δείχνουν ότι τό 1985 ή άνεργία θά κυμανθεί γύρω στό 10% του εργατικού δυναμικού.

Η κατάσταση γίνεται άκόμη πιο δραματική, άν προχωρήσουμε στην άνάλυση της άνεργίας κατά φύλο καί ήλικία.

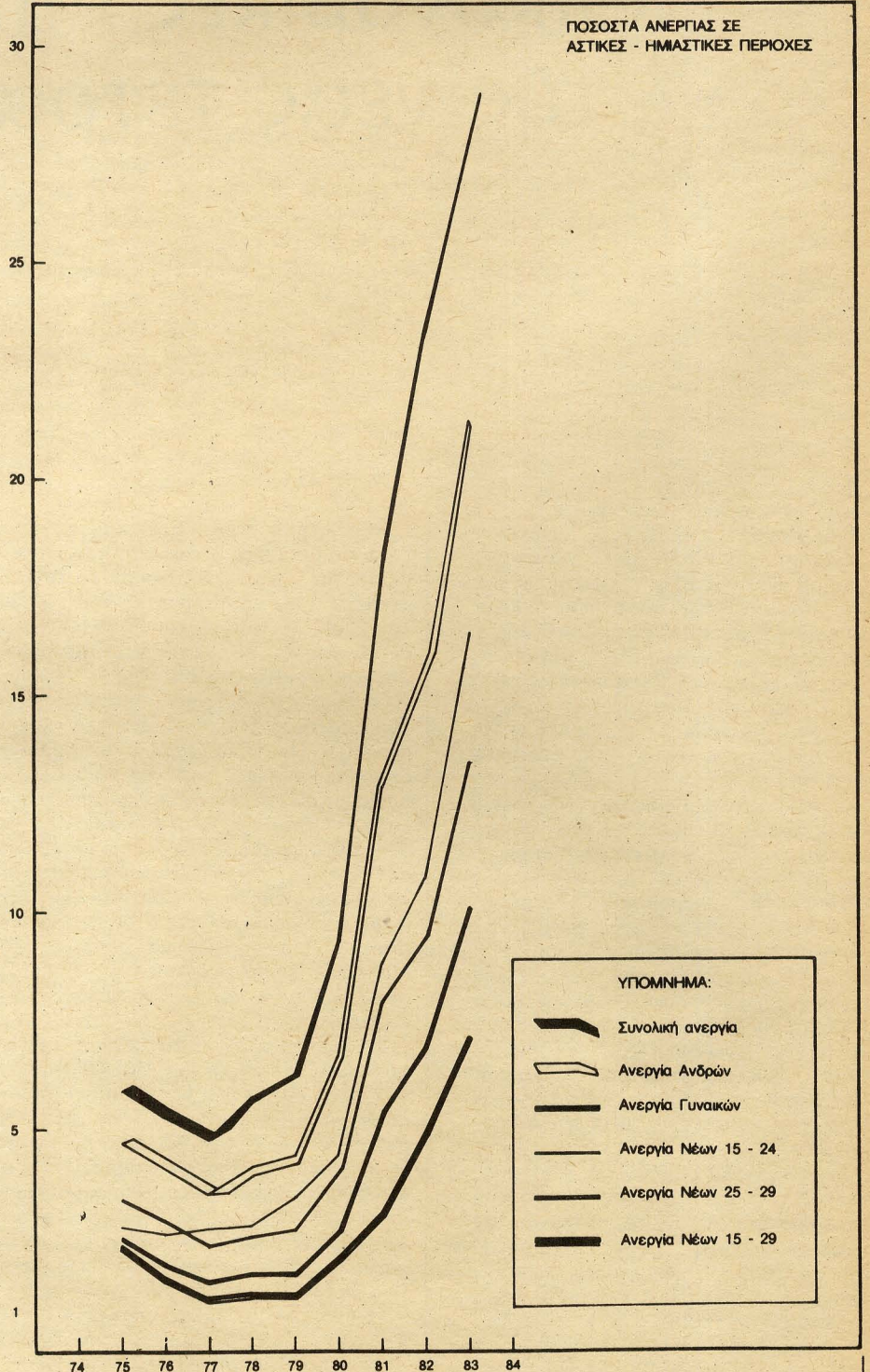
Τό 1984, οί γυναίκες εμφανίζουν ένα ποσοστό άνεργίας που ξεπερνάει τό 12% του γυναικείου εργατικού δυναμικού, ενώ τό 60% των άνεργων ήταν νέοι. Άκόμη, ή άνεργία μεγάλης διάρκειας πλήττει περισσότερο τους νέους καί τίς γυναίκες.

Σίγουρα ή έντροπή του παραγωγικού συστήματος που παρέλαβε τό ΠΑΣΟΚ είναι υπεύθυνη για την άνεργία του 1981. Η έντροπή όμως του συστήματος που διατήρησε είναι υπεύθυνη για την άνεργία του 1984. Καί όπως είδαμε, άνάμεσα στό 1981 καί τό 1984 δέν έχουμε άπλως διατήρηση του ποσοστού της άνεργίας αλλά διπλασιασμό του. Καί άν άκόμη δεχθούμε ότι οί καιροί ήταν δυσκολότεροι, ή επίκληση της κατάστασης που παρέλαβε τό ΠΑΣΟΚ, ύστερα από τέσσερα χρόνια δικής του διακυβέρνησης, δέν άποτελεί καθόλου ισχυρό επιχείρημα. "Όταν ο κ. Άρσένης κατηγορεί τή Νέα Δημοκρατία γιατί όδήγησε στην άποβιομηχάνιση της χώρας, όταν διαπιστώνει ότι δέν έχουμε «μιά εύρεία άνταγωνιστική βιομηχανική βάση για νά άπορροφήσουμε τό εργατικό δυναμικό», μάς άποκαλύπτει μόνο τή μισή άλήθεια της σημερινής κατάστασης. Η άλλη μισή, που δέν ειπώθηκε, συνδέεται μέ τή φύση του ελληνικού καπιταλισμού, ή όποία έμεινε άναλλοίωτη στα τέσσερα χρόνια διακυβέρνησης της χώρας από τό ΠΑΣΟΚ. Γιατί, άνεξάρτητα από τή φιλολογία του προέδρου του ΠΑΣΟΚ για τίς νέες δομές της παραγωγής, ή ελληνική οικονομία εξακολουθεί νά κινείται στό πλαίσιο που χάραξαν οί κυβερνήσεις της δεξιάς. Μέσα δέ από αυτό τό πλαίσιο, ή επιδείνωση της κατάστασης στον τομέα της άπασχόλησης ήταν άναπόφευκτη.

Δέν ευθύνεται λοιπόν μόνο ή δεξιά για την άνεργία. Ευθύνεται καί τό ΠΑΣΟΚ γιατί οί επιλογές καί ή πολιτική του κινήθηκαν στό ίδιο πλαίσιο.

Βέβαια, για νά βρεί δουλειά ο εργαζόμενος τό 1983, τό 1984, τό 1985, θά έπρεπε νά είχαν γίνει παραγωγικές επενδύσεις έπτά χρόνια πριν. Σωστή λοιπόν ή κριτική του κ. Άρσένη στη Νέα Δημοκρατία. Ποιές είναι όμως οί επενδύσεις που έγιναν από τό 1981 καί μετά, οί όποιες θά δημιουργήσουν νέες θέσεις άπασχόλησης τά έπόμενα χρόνια;

Στά πρώτα χρόνια της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ δέν βλέπουμε κάτι τέτοιο. Από τό 1981 μέχρι τό 1984, ενώ τό εργατικό δυναμικό αύξήθηκε κατά 3,6%, ή άπασχόληση μειώθηκε κατά 0,8%. Τίποτα δέ δέν δείχνει ότι ή κατάσταση θά βελτιωθεί τά έπόμενα χρόνια. Δέν πρέπει άλλωστε νά ξεχνάμε ότι σ' αυτή πήν περίοδο, οί νέες θέσεις άπασχόλησης δημιουργήθηκαν στό εμπόριο, τίς τράπεζες καί τίς υπηρεσίες, σέ τομείς δηλαδή που τά έπόμενα χρόνια θά υποστούν σημαντικές αναδιαρθρώσεις μέ τήν είσοδο των νέων

Από τό βιβλίο του Θ. Κατσανέβα, Άπασχόληση καί άνεργία στην Έλλάδα, ΟΑΕΔ 1985.

τεχνολογιών. Αντίθετα, από το '81 μέχρι το '84 η απασχόληση μειώθηκε στη γεωργία, τη βιομηχανία και τις κατασκευές. Και το ερώτημα ξαναμπάνει αμείλικτο: θά μπορούσε η ιδιωτική πρωτοβουλία να δώσει τη μάχη της παραγωγικότητας και συγχρόνως να λύσει το πρόβλημα της απασχόλησης σ' αυτούς τους τομείς;

Η έντροπή στο επίπεδο της απασχόλησης, πέρα από το γεγονός ότι είναι σύμφυτη με το παραγωγικό σύστημα που το ΠΑΣΟΚ κληρονόμησε και διατήρησε (αλήθεια, θά μπορούσαμε να φανταστούμε τον καπιταλισμό χωρίς ανεργία και συνακόλουθα χωρίς την απειλή της ανεργίας;) είναι επίσης συνδεδεμένη με τις αντιφάσεις της κυβερνητικής πολιτικής σ' αυτό το επίπεδο.

Στο πενταετές πρόγραμμα '83-87, η κυβέρνηση υπολογίζει ότι στη διάρκεια του προγράμματος, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του Α.Ε.Π. 3%, θά έχουμε 150-160 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας, οι οποίες μπορεί να γίνουν 270 χιλιάδες, αν η αύξηση του Α.Ε.Π. φτάσει το 4% το χρόνο.

Σήμερα η κυβέρνηση, ανακοινώνοντας το πρόγραμμά της ενάντια στην ανεργία, υπόσχεται 195 χιλιάδες θέσεις εργασίας για τη διετία 1986-1987, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ 2,5%. Σύμφωνα όμως με τις υπάρχουσες ενδείξεις, η άνοδος του ΑΕΠ τά επόμενα χρόνια θά κυμανθεί αναμφισβήτητα σέ χαμηλότερα επίπεδα (σέ σταθερές τιμές το ΑΕΠ προβλέπεται να αυξηθεί κατά 1,5-2%). Οι νέες θέσεις απασχόλησης δηλαδή που προβλέπεται να δημιουργηθούν, θά είναι οπωσδήποτε λιγότερες από αυτές που εξαγγέλλει η κυβέρνηση. Έπομένως, όχι μόνο το πρόβλημα της ανεργίας δεν θά

λυθεί, αλλά θά έχουμε και επιδείνωσή του στο άμεσο μέλλον.

Πολύ περισσότερο που τά όρια ελιγμών του ΠΑΣΟΚ έχουν περιοριστεί. Τά έλλειμματα του δημόσιου τομέα, οι υπερχρεωμένες επιχειρήσεις, τά μεγάλα περιθώρια αύξησης της παραγωγικότητας δεν επιτρέπουν σέ ικανοποιητικό βαθμό τή δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Άλλωστε, τίποτα δεν εγγυάται ότι οι στόχοι της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης και οι επιδιώξεις του επιχειρηματικού κόσμου θά συμπέσουν στην πάλη εναντίον της ανεργίας.

Σίγουρα, τά ήγετικά κλιμάκια του ΠΑΣΟΚ έχουν συνείδηση αυτής της κατάστασης. Θά ήταν παράλογο, ύστερα από τέσσερα χρόνια τριβής μ' αυτά τά προβλήματα, να μή βλέπουν πρὸς τά πού τραβούν τά πράγματα. Σίγουρα επίσης υπήρξαν συγκρούσεις στην πολιτική που θά έπρεπε να εφαρμοστεί. Κυρίως γιά τὸ θέμα του φορέα στον οποίο θά στηριχτεί η πολιτική της ανάκαμψης. Οι ύποστηρικτές του δημόσιου τομέα, εκσυγχρονισμένου και αποτελεσματικού, βρέθηκαν εκτός κυβέρνησης και στή θέση τους μπήκαν αυτοί που θά μπορούσαν ίσως να εξασφαλίσουν τή συναίνεση και τή ενεργοποίηση του επιχειρηματικού κόσμου. Αυτό όμως προϋποθέτει ένα νέο πλέγμα εξουσίας, που θά στηριχτεί στή συνεργασία του επιχειρηματικού κόσμου με τὸ ΠΑΣΟΚ. Σάν αντάλλαγμα, τὸ ΠΑΣΟΚ θά εξασφαλίσει τή κοινωνική γαλήνη. Στό σημείο αυτό είναι χαρακτηριστική η ὁμιλία του κ. Παπανδρέου στην τελευταία συνεδρίαση της Κεντρικής Έπιτροπής: «Πρέπει να γίνει κατανοητό από όλους

μας, ότι δεν μπορούμε σαν οικονομία, σαν λαός, να καταναλώνουμε περισσότερο από ὅ,τι παράγουμε» και ἄκόμη: «Δεν μπορούμε να απαιτούμε αύξηση των ατομικών μας εισοδημάτων όταν δεν αυξάνεται τὸ ἔθνικό εισόδημα» τέλος: «Αυτό σημαίνει ότι τά περιθώρια γιά ἀναδιανομή του εισοδήματος δεν είναι ἀρκετὰ γιά να αποδοθεί ἀμέσως πλήρης κοινωνική δικαιοσύνη».

Άπ' τή μεριά του, ὁ επιχειρηματικός κόσμος θά ανταποκριθεί; Θά ἀναλάβει εκείνες τīs πρωτοβουλίες που θά επιτρέψουν τή σταθεροποίηση της οικονομίας, οὕτως ὥστε γά υπάρξουν «τά ἀπαραίτητα χρονικά περιθώρια γιά να ριζώσουν και να ἀρχίσουν να ἀποδίδουν οι νέοι μηχανισμοί», ἢ ἡ ἀπειλή αὐτῶν των νέων μηχανισμῶν, που πρὸς τὸ παρόν ἀποτελοῦν ρητορικά σχήματα του προέδρου του ΠΑΣΟΚ, θά ἀναίρει κάθε προσπάθεια γιά τή συναίνεση και τή ενεργοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας; Είναι ἴσως ἄκόμη νωρίς να βγάλουμε συμπεράσματα σ' αὐτό τὸ θέμα. Ἡ ἀσάφεια αὐτὴ ἐξηγεί και τήν ἔλλειψη οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης και τή συνεχή μετάθεση της ἐπίλυσης των προβλημάτων.

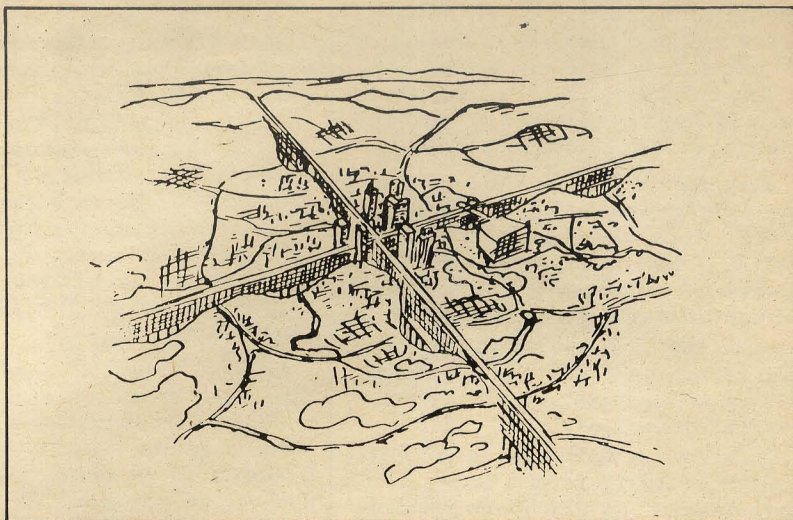
Στή φάση αὐτὴ της ἀναμονῆς, οι ιδεολογικές ἀναφορές και οι προσδοκίες μιᾶς σημαντικῆς κατηγορίας μελῶν του Κινήματος πρέπει να ταυτιστῶν με τή φιλοσοφία των οικονομικῶν ἐπιλογῶν που προωθοῦν τά ἡγετικά του κλιμάκια. Στό σημείο αυτό θά κριθεῖ ἡ συνοχή και ἡ ἀποτελεσματικότητα του κομματικού μηχανισμού.

Μάκης Καβουριάρης

Τό Ρυθμιστικό Θεσσαλονίκης

Σχέδια για τό τίποτα

Μετά τή νομοθέτηση του άνύπαρκτου¹ Ρυθμιστικού Σχεδίου τής Ἀθήνας (Ρ.Σ.Α.), ένα ακόμη άνύπαρκο² Ρυθμιστικό Σχέδιο, τό Ρ.Σ. τής Θεσσαλονίκης (Ρ.Σ.Θ.) συζητήθηκε στή Βουλή καί ψηφίστηκε τήν εβδομάδα αὐτή ἀπό τήν κυβερνητική πλειοψηφία.

Τό Σ.Ν. γιά τό Ρ.Σ. Θεσσαλονίκης, πανομοιότυπο μέ τό αντίστοιχο τής Ἀθήνας (Ν. 1515/85, πλέον) δέν διαφοροποιεῖται οὔτε στήν οὐσία τῶν ἐπιχειρουμένων οὔτε στή νομική κάλυψή τους οὔτε στίς διαδικασίες —ἀναλυτικές, τεχνικές καί κοινωνικές— πού τό συγκρότησαν:

- Ὑπῆρξε καί ἐδῶ ἔλλειψη συμμετοχῆς τόσο τῶν κοινωνικῶν φορέων (βλέπε διαμαρτυρίες τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τής Θεσσαλονίκης 3.7.85 καί 24.7.85) ὅσο καί τῶν φορέων τῶν ἐιδικῶν (βλέπε ἀνακοινώσεις τοῦ ΤΕΕ/Τμήμα Κεντρικῆς Μακεδονίας/11.7.85, τοῦ Πανελληνίου Συλλόγου Χημικῶν Μηχανικῶν/10.7.85, τοῦ Συλλόγου Ἀρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ)/16.7.85). Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τό ΥΧΟΠ ἀρνήθηκε τήν παροχή τῶν ἐιδικῶν (τομεακῶν) μελετῶν τοῦ Ρ.Σ.Θ. στόν Σύλλογο τῶν Πολεοδόμων καί Χωροτακτῶν πού τίς εἶχε ζητήσει ἀπό τόν περασμένο Μάρτιο!
- Καί στό νέο νομοθέτημα εἶναι φανερή ἡ ἀπουσία τοῦ Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου. Γιατί, φυσικά, δέν ἀποτελεῖ Ρ.Σ. τό συνονθύλευμα τῶν γενικῶν σκοπῶν καί ὀρισμένων ἐιδικῶν παρεμβάσεων πού νομοθετοῦνται παρεμβάσεων πού δέν προσδιορίζονται ἀπό συγκεκριμένη ἀνάλυση τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἀναγκῶν καί δέν καθορίζουν τό χρονοδιάγραμμα τῆς ἐφαρμογῆς τους, τοὺς φορεῖς χρηματοδότησής τους καί τή νῆα σφάλιση τῶν ἀπαραίτητων πόρων.

- Καί ἐδῶ οἱ διαδικασίες τῆς κοινωνικῆς συμμετοχῆς, ὅπως προβλέπονται τόσο στήν

ἐφαρμογή ὅσο καί στήν τροποποίηση τοῦ (άνύπαρκτου) Ρ.Σ., ὑποβαθμίζονται μέ τή θεσμοθέτηση ἑνός ὄργανου ἐφαρμογῆς τοῦ Ρ.Σ. Ὁργανοῦ πού συγκροτεῖται ἀπό ἕνα καθαρά διακοσμητικῶν χαρακτήρα Συμβούλιο (ὅπου συμμετέχουν καί οἱ κοινωνικοί καί συλλογικοί φορεῖς) καί μιά παντοδύναμη Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή ἐλεγχόμενη ἀπό τό ΥΧΟΠ. Πρόκειται, δηλαδή, γιά ἕνα καθαρά κυβερνητικό ὄργανο.

Σύμφωνα μέ τά προηγούμενα, τό μόνο καινούργιο στοιχεῖο στή νομοθέτηση τοῦ ΥΧΟΠ δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τήν ἐπιμονή του στήν ὑποβάθμιση τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου τῆς τοπικῆς ἀνάπτυξης σέ ἕνα σύνολο ἀδόμητων καί ἀνεξέλεγκτων κοινωνικά ἀποφάσεων. Γεγονός πού δημιουργεῖ εὐλογα ἐρωτήματα. Ἐρωτήματα πού ξεφεύγουν ἀπό τό συνηθισμένο πλαίσιο τῆς κριτικῆς ἑνός Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου.

Ἰδιαίτερα τό ἀναλυτικό ὑπόβαθρο τοῦ Ρ.Σ.Θ., ὅπως ἄλλωστε καί τό αντίστοιχο τοῦ Ρ.Σ.Α., δικαίως τήν ἄποψη ὅτι δέν πρόκειται γιά τό συνηθισμένο πλαίσιο παραγωγῆς καί ἐφαρμογῆς Ρ.Σ. ἴσως, βέβαια, ἡ ποιότητα τοῦ ἀναλυτικοῦ ὑποβάθρου νά μὴν ἀποτελεῖ τήν εἰδοποιό διαφορά οὔτε στή σύνταξη οὔτε στήν ἐφαρμογή τοῦ σχεδιασμοῦ. Εἶναι, ὡστόσο, τό πεδίο ὅπου καθαρότερα ἀπό ἄλλου διακρίβωνται ἡ σαφήνεια, ἡ συνέπεια, ἡ εἰλικρίνεια καί τό ἐφικτό τῶν προθέσεων.

Εἶναι ἐπιπλέον ὁ χώρος ὅπου τουλάχιστον γιά μιά εἰκοσαετία οἱ συλλογικοί φορεῖς τῶν ἐιδικῶν, καί ἰδιαίτερα τό ΤΕΕ, ἀγωνίστηκαν γιά τήν οὐσιαστική ἀναβάθμιση τοῦ σχεδιασμοῦ στόν τόπο μας.

Ἡ ἐξέταση τῆς ποιότητας τοῦ ἀναλυτικοῦ περιεχομένου τοῦ Ρ.Σ.Θ. θά μπορούσε, εὐκολα, νά πείσει γιά τά προηγούμενα.

Ἡ τομεακή μελέτη Πληθυσμοῦ/Ἀπασχόλησης —μιά ἀπό τίς 14 τομεακές μελέτες πού ὑπέβαλε τό ΥΧΟΠ στή Βουλή καί πού θεωρεῖται ὅτι «τεκμηριώνουν τήν πρόταση τοῦ Ρ.Σ.Θ.»— χωρίς ν' ἀποτελεῖ τό χειρότερο παράδειγμα, εἶναι ὡστόσο ἡ

μελέτη-κορμός γιά τό ἀναλυτικό ὑπόβαθρο τοῦ Ρ.Σ.Θ. μιά καί ἀναφέρεται στίς ἐπιλογές πού καθορίζουν τίς θεμελιώδεις παραμέτρους καί, συνεπῶς, τό σύνολο τοῦ ἐπιχειρουμένου σχεδιασμοῦ.

Ἡ πρώτη παρατήρηση σχετικά μέ τή μελέτη αὐτή πού «τεκμηριώνει» τό σχετικό Ν.Σ. εἶναι ἡ κύρια ἀντίθεσή της μέ τό Σ.Ν. Σύμφωνα μέ τήν τομεακή μελέτη (σελ. 40) ἐπιχειρεῖται ἡ σταθεροποίηση τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ στή φυσική του αὐξηση, ἐνῶ σύμφωνα μέ τό νομοθέτημα (ἄρθρο 3, παρ. 2.α.) ἡ σταθεροποίηση τοῦ πληθυσμοῦ στή φυσική του αὐξηση προβλέπεται στήν περιοχή τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος τῆς πόλης (Π.Σ.Θ.) καί μόνο.

Τό πόσο συμβιβαστή θά μπορούσε νά εἶναι ἡ ταυτόχρονη ἐπιδίωξη τῶν δύο στόχων ἐλέγχεται εὐκολα: Διατηρώντας τόν πληθυσμό στό Π.Σ.Θ. στή φυσική του αὐξηση (σύμφωνα μέ τόν μέσο ἐτήσιο ρυθμό τῆς δεκαετίας 1971/81) καί δεχόμενοι τίς προβολές τοῦ πληθυσμοῦ τῆς τομεακῆς μελέτης γιά τό σύνολο τοῦ νομοῦ, προκύπτει ὅτι στόν ὑπόλοιπο (πλὴν τοῦ Π.Σ.Θ.) νομοῦ ἡ ἐτήσια αὐξηση θά εἶναι ἀρνητική. Μείωση, δηλαδή, τοῦ πληθυσμοῦ μέ ἐτήσιο ρυθμό 2,45% στό διάστημα 1981/91. Κι αὐτό ὅταν ὑποτίθεται ὅτι ἀποτελεῖ στόχο τοῦ Ρ.Σ. «ἡ ἀποκέντρωση πληθυσμοῦ ἀπό τό Π.Σ.Θ. στούς οἰκισμούς τῆς περιφερειακῆς ζώνης καί τῆς λοιπῆς περιοχῆς» (ἄρθρο 3, παρ. 2.α. τοῦ Σ.Ν.).

Πρόκειται πραγματικά γιά πρωτοφανή συντονισμό μεταξύ τῶν Ν.Σ. καί τῆς «τεκμηριώσεως» του.

Ἡ ποιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας τῶν προβολῶν τῆς τομεακῆς «μελέτης» εἶναι ἐπίσης διαφανής:

- Ἡ προβολή τῆς ἀπασχόλησης —ὅπως ρητῶς δηλώνεται (σελ. 35)— στηρίζεται στήν ἀνάλυση στοιχείων ἀπασχόλησης πού ἀναφέρονται στίς θέσεις κατοικίας κι ὄχι στίς θέσεις ἐργασίας, πράγμα πού ἀποτελεῖ, βέβαια, διεθνή πρωτοτυπία τοῦ ΥΧΟΠ.

- Ἐνῶ πᾶρατηρεῖται ὅτι οἱ τομεῖς ὑπερτοπικῆς ἀκτινοβολίας στήν ἀπασχόληση

«... είναι ίσως τό κλειδί για νά καταλάβουμε τίς προοπτικές εξέλιξης όλων τών δραστηριοτήτων...» (σελ. 28), πουθενά στή μελέτη δέν υπάρχει τέτοια ανάλυση. Λείπει ακόμη και ή αναφορά σέ σχετικές μελέτες, και μάλιστα πρόσφατες, πού έχουν ήδη πραγματοποιηθεί και δημοσιευτεί από τό ΚΕΠΕ, πανεπιστημιακούς φορείς, τό Πενταετές Πρόγραμμα 83/87.

● Η ανάλυση τής επιρροής στήν απασχόληση τής σχετικής παραγωγικότητας (διαχωρικά και διακλαδικά), τής διάρθρωσης και τών σχέσεων εισροών/έκροων τών παραγωγικών κλάδων λείπει έντελώς. Έτσι, όλα τά «προβαλλόμενα» μεγέθη απασχόλησης είναι έντελώς αβθαίρετα. Δέν είναι καν προβολές τάσεων όπως έσφαλμένα χαρακτηρίζονται. Είναι χαρακτηριστικό ότι ή απασχόληση στή γεωργία πού από 28.788 άπ. τό 1981 κατεβαίνει στους 15.015 άπ. τό 1987, «ξαφνικά» φτάνει στους 19.244 άπ. τό 1991. Αιφνιδισμός πού δέν κρίθηκε σκόπιμο νά αιτιολογηθεί στήν «ειδική» μελέτη.

● Η προβολή τών πληθυσμιακών μεγεθών παρουσιάζει ανάλογη επάρκεια τεκμηρίωσης. Πουθενά δέν αναφέρεται όχι μόνο ή επιρροή τής απασχόλησης στή διαμόρφωση τών πληθυσμιακών μεγεθών αλλά ούτε καν ή εξέλιξη τών κύριων δημογραφικών παραμέτρων διαμορφωσής τους. Λείπει ή ανάλυση τής γεννητικότητας, τής θνησιμότητας, τής γαμηλιότητας, ή ανάλυση πινάκων και προτύπων επιβίωσης ακόμη και σέ πρωτογενές επίπεδο.

Χαρακτηριστικό του επιπέδου ενημέρωσης τής μελέτης είναι ή επίκληση τής έλλειψης στοιχείων —διατυπώνονται μάλιστα και υποδείξεις στήν ΕΣΥΕ μέσω του ύπουργείου Έσωτερικών (σελ. 43)— πού είναι διαθέσιμα σέ κάθε πολίτη! Τά στοιχεία πού «θεωρείται» ότι δέν υπάρχουν (γεννήσεις, θάνατοι, απασχόληση στους τόπους εργασίας, κ.λπ.) είναι ίσως από τά ελάχιστα εκείνα πού ή ΕΣΥΕ διαθέτει ή και δημοσιεύει τακτικά σέ επίπεδο δήμου και κοινότητας (βλέπε δημοσιεύσεις Στατιστικής τής Φυσικής Κίνησης Πληθυσμού και μηχανογράφηση τών στοιχείων τής Άπογραφής Βιομηχανίας, Έμπορίου και άλλων Έγγραφοών).

● Άτυχείς είναι και οι προβολές του πληθυσμού τής μελέτης πού συμφωνούν, υποτίθεται, μέ τους έτήσιους ρυθμούς τής φυσικής αύξησης στίς προηγούμενες δεκαετίες.

Μεγέθη πού υπολείπονται:

* Κατά 3,2% και 6,8%, αντίστοιχα, άν ληφθεί ύπόψη ή φυσική αύξηση του πληθυσμού του νομού στο διάστημα 1971/81.

* Κατά 4,6% και 9,6%, αντίστοιχα, σύμφωνα μέ τήν ίδια αύξηση στο διάστημα 1961/81.

* Κατά 1,8% και 3,0%, αντίστοιχα, άν ληφθεί ύπόψη ή πτωτική τάση τής φυσικής αύξησης μεταξύ τών διαστημάτων 1961/71 και 1971/81.

Χαρακτηριστικό άλλωστε τής αξιοπιστίας τών προβολών είναι ότι ακόμη και μεγέθη παρελθόντων έτών εμφανίζονται «διαφορετικά» μεταξύ τους. Ο ένεργός πληθυσμός του Π.Σ.Θ. του έτους 1971 από 184.960 άτομα στή σελ. 35 αξάνει στα 185.820 άτομα στή σελ. 30.

● Τέλος, τά μαγικά νούμερα πού συνιστούν τίς προβολές τής μελέτης φαίνεται πως δέν θεωρήθηκε σκόπιμο νά συγκριθούν μεταξύ τους. Μόνον έτσιθά μπορούσε νά εξηγηθεί τό γεγονός ότι σύμφωνα μέ τήν προβολή του πληθυσμού (927.666 άπ., σελ. 40) και του ένεργου πληθυσμού (378.482 άπ., σελ. 35) για τό 1991 προκύπτει ότι τό ποσοστό του ένεργου πληθυσμού στο ίδιο έτος θα φτάσει στο 40,8%. Πρόκειται κι εδώ, βέβαια, για διεθνή πρωτοτυπία μιά και καμιά αστική περιοχή —στίς χώρες τής ΕΟΚ, τουλάχιστον— δέν φτάνει στα ύψη τής μελέτης του ΥΧΟΠ. Στήν Ελλάδα όπου τό ποσοστό αυτό παρουσιάζει, ευνότητα, πτωτική τάση στίς μεταπολεμικές δεκαετίες, έφτανε στο 36,9% στο σύνολο τής χώρας τό 1971, ενώ στους νομούς τών μεγάλων αστικών κέντρων ήταν κατώτερο του 35%. Σήμερα βρίσκεται σέ αρκετά χαμηλότερο επίπεδο.

Είναι φανερό από τά προηγούμενα ή ποιότητα τής «επιστημονικής» επεξεργασίας πού στηρίζει τον σχεδιασμό τής ανάπτυξης τής συμπρωτεύουσας. Πρόκειται για ποιότητα πρωτοφανούς απουσίας επιστημονικού ήθους. Άπουσία πού επιβεβαιώνει άλλωστε και τό ύφος τής «μελέτης»:

● «Η αυθαίρετη δόμηση πού ήταν κατά τό παρελθόν ο τρόπος απόκτησης κατοικίας τερματίστηκε» (σελ. 38) διαπιστώνουν οι μελετητές, αντίθετα μέ όλες τίς πρόσφατες επιστημονικές συλλογικών φορέων τών ειδικών πού διαπιστώνουν τήν έντονη άνθηση τής αυθαίρετης δόμησης, καρπό τής πολιτικής τών «αδριάντων» στήν αυθαιρεσία.

● «Οι πόλεις σχεδιάζονται σήμερα για πρώτη φορά μέ δρόμους, πλατείες και πάρκα» (σελ. 38), διαπίστωση πού φέρνει τή μελέτη αντιμετώπιη μέ τήν ίδια τήν έννοια του σχεδιασμού.

● Στή σελ. 37 ή μελέτη επιχειρεί νά αναδιαρθρώσει τήν «τομεακή απασχόληση τών κατοίκων», πού προφανώς πάσχουν από απασχολησιακή πολυτόμηση, ενώ στή σελ. 4 συγχέοντας, προφανώς, τό μοντέλο τής ανάπτυξης μέ τήν ίδια τήν ανάπτυξη διαπιστώνει ότι «...μέχρι σήμερα υπήρξε στρεβλή ανάπτυξη του καπιταλιστικού μοντέλου στην Ελλάδα, πράγμα πού έχει άμεσες επιπτώσεις...».

Δέν μπορεί κανείς παρά νά συμφωνήσει για τίς επιπτώσεις. Και θα άναγνωρίζει φυσικά τή συνθηματολογία και τά εκ του προχείρου ιδεολογήματα πού ένέπνευσαν τή μελέτη. Μιά «μελέτη», όμως, πού βρήκε τόσο τό ήθος όσο και τό ύφος για νά κάνει ακόμη θλιβρότερη τή φτώχεια τών γνωστών συνθημάτων και ιδεολογημάτων.

Άπό τίς πρώτες προσπάθειες τών ρυθμιστικών σχεδίων —στίς αρχές τής δεκαετίας του '60— μέχρι σήμερα, ποτέ ή ανάλυση δέν έφτασε στα επίπεδα τής «ανάλυσης» πού επιχειρεί τό ΥΧΟΠ. Πρόκειται, πραγματικά, για πρωτοφανή έκχυδαισμό τής ίδιας τής έννοιας τής ανάλυσης και του σχεδιασμού τής τοπικής ανάπτυξης. Και επειδή τό αναλυτικό ύπόβαθρο στον σχεδιασμό δέν είναι παρά ή βία πού θεμελιώνεται όχι μόνο ή τεχνική

του επάρκεια αλλά και τό κοινωνικό του περιεχόμενο μέ τίς διαδικασίες τής κοινωνικής συμμετοχής, είναι προφανές ότι πρόκειται για πρωτοφανή έκχυδαισμό τής ίδιας τής κοινωνικής ουσίας τής τοπικής ανάπτυξης.

Πρόκειται για «σχεδιασμό» ο οποίος προσβάλλει τόσο τους Έλληνες τεχνικούς πού αγωνίστηκαν για τήν καταξίωση του στον τόπο μας όσο και τό λαό τής Θεσσαλονίκης πού θα πληροφορηθεί κάποτε, άόριστα, για τό Ρυθμιστικό τής πόλης του μέ δωρεάν διανεμόμενα χρωματιστά φυλλάδια.

Άν όμως οι πηγές τής έμπνευσης, άν όχι οι αίτιες πού οδήγησαν στήν ποιότητα τής «μελέτης» του ΥΧΟΠ, είναι διαφανείς, λιγότερο διαφανής είναι ή έπιμονή στήν έπιβολή τών «μελετών» και τών σχετικών νομοθετημάτων.

Γιατί δημιουργείται εύλογα τό έρώτημα: Η ποιότητα τής ανάλυσης τών μελετών πού «τεκμηριώνουν τό Ρ.Σ. Θεσσαλονίκης» έγινε ή όχι αντίληπτή από τους υπεύθυνους ή τους «κατευθύνοντες» τους υπεύθυνους, κι άν είχε γίνει αντίληπτή, τότε προς τί ή έπιμονή στή θεσμοθέτηση τής άνευθυνότητας;

Η άπάντηση στο έρώτημα είναι κρίσιμη. Κι αυτό όχι τόσο στήν αισιόδοξη περίπτωση τής αποκάλυψης του επιπέδου τών υπευθύνων και κατευθυνόντων. Η περίπτωση αυτή θα μπορούσε νά αντιμετωπιστεί και διοικητικά ακόμη. Άντί τής χρηματοδότησης τών πολυέξοδων οργανισμών —άποφασίζουμε και διατάσσουμε— του Ρ.Σ.Α. και του Ρ.Σ.Θ., τό ΥΧΟΠ θα μπορούσε, μέ τήν κατάργησή τους, νά χρηματοδοτήσει κάποιον οργανισμό επιμόρφωσης τών στελεχών του. Έτσι ώστε μέ τήν κατάλληλη πολεοδομική/χωροταξική «άρωγή» νά δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις κάποιας, μακροχρόνιας έστω, πολεοδομικής/χωροταξικής «ευδοκίμησης».

Η άπαισιόδοξη περίπτωση είναι αυτή πού, ίσως, τρομάζει. Στήν περίπτωση αυτή ο έκχυδαϊσμός του σχεδιασμού και τής ουσίας τής τοπικής ανάπτυξης είναι άποδεκτός άν όχι κατευθυνόμενος. Στήν περίπτωση αυτή τά Ρ.Σ.Α. και τά Ρ.Σ.Θ. δέν αποτελούν μόνο όπισθοδρόμηση αλλά και μέσα υποβάθμισης τής κοινωνικής πραγματικότητας στον τόπο μας.

Και στίς δύο περιπτώσεις γίνεται εύκολα αντίληπτή ή μακριά πορεία στο σκοτάδι πού έχουν νά διανύσουν οι υπεύθυνοι κοινωνικοί φορείς και οι συλλογικοί φορείς τών ειδικών για τήν άποκατάσταση ακόμη και αυτών πού είχαν κατακτηθεί. Τό ΤΕΕ, πού έχει ουσιαστική ευθύνη όχι μόνο ως σύμβουλος τής Πολιτείας αλλά και ευθύνες πού προέρχονται από τήν έπινευση, άν όχι τή συνέπνευση του είδους του σχεδιασμού πού επιχειρείται στα τελευταία χρόνια, όφείλει κάποτε σάν πρώτο βήμα, τουλάχιστον, στή μακριά πορεία νά εκφράσει τήν άποψη του για τά λεγόμενα Ρυθμιστικά Σχέδια.

Κώστας Ρόκος

1. Βλέπε ήμερίδα του Συλλόγου Έλλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών για τό Ρυθμιστικό Σχέδιο τής Άθήνας. Άθήνα, 18.3.85.

2. Βλέπε ανακοίνωση του Συλλόγου Άρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ), 16.7.85.

Αὐτοδιαχείριση ἢ αὐτοδιαχειριστική σοσιαλιστική κοινωνία

Ἐνάντι προλόγου

Ἐπειδή τό μέλλον ἔχει τίς ρίζες του καί «ἐν δυνάμει» ἐμπεριέχεται στό παρόν, ἡ μελλοντική κοινωνία ἔχει κιόλας σχεδιαστεί· κι ἀκόμα περισσότερο: ὁ καπιταλισμός προωθεῖ ἤδη τήν *καπιταλιστική διέξοδο* ἀπό τήν κρίση του. Μέ τή βοήθεια καί τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος πού ἐγκλωβισμένο —σέ τελευταία ἀνάλυση— στή λογική τῆς «θεωρίας τῶν σταδίων» ἢ τῶν «διαρθρωτικῶν ἀλλαγῶν» ὅπως σήμερα αὐτή ἀποκαλεῖται, παραπέμπει τή *σοσιαλιστική διέξοδο* ἀπό τήν κρίση στό ἀπώτερο μέλλον.

Μπροστά σ' αὐτή τήν περίπλοκη κατάσταση, οἱ δυνάμεις τοῦ σοσιαλισμοῦ παρουσιάζουν μιά καταρχήν ἀντιφατική εἰκόνα: ἐμφανίζονται ἀφενός ἀνίκανες νά ἐκμεταλλεῦν αὐτή τήν *προνομιούχο συγκυρία* γιά τή σοσιαλιστική διέξοδο ἀπό τήν κρίση, ἀφετέρου φαντάζουν ὡς οἱ πῶ ἐνεργητικῆς δυνάμεις τῆς κοινωνίας· Ἔνα ἀκόμη αἰνίγμα πού ἐγκαλεῖ στό ξεπέρασμά του; Μάλλον πρόκειται γιά τό μοιραῖο ἀποτέλεσμα μιάς *νέας ἐκτροπῆς* τῶν ταξικῶν καί πολιτικῶν ἀγῶνων ἀποκλειστικά καί μόνον σέ ἐπιμέρους ζητήματα, ἰσχνά καί ἀνεπαρκῆ —στήν καλύτερη περίπτωση— ὑποκατάστατα αὐτοῦ πού θά μπορούσε νά εἶναι «σοσιαλιστικές νησίδες» ἀκόμα καί πρὶν ἀπό τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας. Δέν ἀρκεῖ βέβαια γιά τό ξεπέρασμα αὐτῆς τῆς κατάστασης ἡ διατύπωση ἑνός *σοσιαλιστικοῦ σχεδίου*, οὔτε ἀκόμα καί ἡ ἰσχὺς μιάς πολιτικῆς του ἐπικύρωσης. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι καί ἡ *κοινωνική ἀποδοχή* του, τουλάχιστον ἀπό τίς ὑφιστάμενες τήν ἐκμετάλλευση καί κυριαρχούμενες τάξεις. Γιατί δέν εἶναι τελικά κάποια θεωρητική συνταγή, ἀκόμα κι ἂν πρόκειται γιά τήν πεμπτοῦσια τοῦ μαρξισμού, ἀλλά ἡ *ταξική πάλη* πού μπορεῖ νά ἀλλάξει τήν κοινωνία. Ὅταν, βέβαια, ἔχει ἐνστερνιστεῖ τόν μαρξισμό καί δέν κινεῖται στό τυφλά ἢ σέ ἀνοῦσια καί τελικά ἀποπροσανατολιστικά μονοπάτια ὅπως σήμερα.

Γι' αὐτό, λοιπόν, καί ὅλα τὰ ζητήματα πρέπει νά τεθοῦν —γιά ἄλλη μιά φορά—

ἀπό τήν ἀρχή, τίποτε δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὀριστικά κατακτημένο. Ἐπείγουσα καί ἡ ἀνάγκη γιά τή διερεύνηση τῶν κεντρικῶν σημείων τῆς *ἐναλλακτικῆς πρότασης γιά τή σοσιαλιστική διέξοδο ἀπ' τήν κρίση*. Ὡς ἡ πρώτη τῶν προϋποθέσεων, ἂν ὄχι γιά τή μεταξύ μας συμφωνία στά ἐπιμέρους σημεία καί κατ' ἐπέκταση περί τοῦ πρακτέου, ἀλλά τουλάχιστον γιά μιά πρώτη συνείδηση περί τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννοιῶν πού χρησιμοποιοῦμε.

Ἡ πανάκεια τῆς «αὐτοδιαχείρισης»

Μέ τήν ἐλπίδα ὅτι τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ θά ἀναδείξει τούς λόγους αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς, ἄς ἀρχίσουμε μέ ἕνα πολυχρησιμοποιημένο ἀπό τήν ἀριστερά ὄρο: τήν «αὐτοδιαχείριση».

Χρειάστηκε νά περάσουν ἀρκετές δεκαετίες μετὰ ἀπό τήν Κομμούνια τοῦ Παρισιῦ (1871) γιά νά ξαναθυμηθεῖ τό ἐργατικό κίνημα τήν ἰδέα τῆς *αὐτοδιαχειριστικῆς κοινωνίας* (δεκαετία 1950). Μέ ἀφορμή —κυρίως— τίς μορφές τῆς «αὐτοδιαχείρισης» πού ἔδωσε τό γιουγκοσλαβικό πείραμα.

Στά τριάντα περίπου χρόνια πού πέρασαν ἔκτοτε, τό πλῆθος τῶν σχετικῶν θεωρητικῶν διερευνήσεων, τῶν συζητήσεων καί προσπαθειῶν ἦταν σημαντικό καί ἀξιόλογο. Μαζί μέ τὰ συναφῆ ζητήματα, ὅπως ἡ θεωρία τοῦ κράτους καί τὰ προβλήματα πού σχετίζονται μέ μιά μαρξιστική θεωρία περί κράτους, ἡ σχέση σοσιαλισμοῦ καί δημοκρατίας, καθώς ἐπίσης καί ἐκεῖνα πού ἀφοροῦν τόν ἱστορικό ρόλο τῆς ἐργατικῆς τάξης, τήν πολιτική καί τή φύση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος, ἦταν καί εἶναι στήν ἡμερήσια διάταξη.

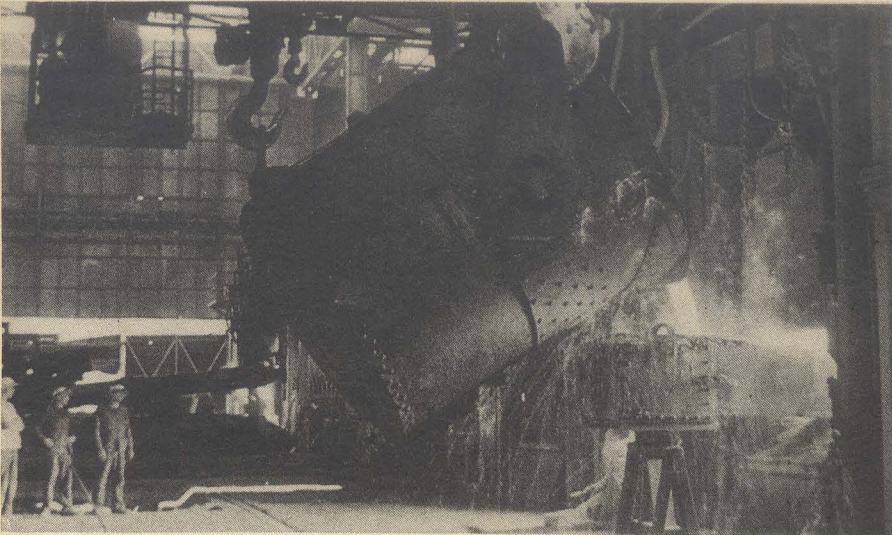
Τά πῶ σημαντικά κέντρα αὐτοῦ τοῦ προβληματισμοῦ ἀναδείχθηκαν ἡ Ἰταλία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Γαλλία καί ἡ Πολωνία μέ τό κίνημα τῆς «Ἀλληλεγγύης».

Τό σύνολο τῶν κομμάτων πού χαρακτηρίζονται ὡς «ἐνρωκομμουνιστικά»

ἀνέδειξαν σέ κεντρικό σημείο τῶν ἀναλύσεων τούς τό θέμα τῆς αὐτοδιαχείρισης καί τοῦ δημοκρατικοῦ προγραμματισμοῦ σέ σχέση μέ τόν «τρίτο δρόμο» γιά τόν σοσιαλισμό. Ὡς στοιχεῖο τῆς διπλῆς ἀρνήσεως: ἀφενός τοῦ καπιταλισμοῦ καί ἀφετέρου τοῦ ὑπαρκτοῦ «σοσιαλισμοῦ».

Τό ὄλο ζήτημα εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέρον μιά καί ἀσχολεῖται μέ τό περίπλοκο πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στόν ἐργαζόμενο, στό προϊόν καί τή σκοπιμότητα τῆς ἴδιας του τῆς ἐργασίας καθώς καί μέ τὰ γενικότερα ζητήματα τῆς ὀργάνωσης τῆς κοινωνίας, ζητήματα πού ἐκκρεμοῦν. Παρόλο ὅμως τό πλούσιο ὕλικό πού ὑπάρχει, μιά γενική συμφωνία γιά τό συγκεκριμένο νόημα τοῦ ὄρου καί τήν ἀξιολόγηση τῆς ὑπάρχουσας ἐμπειρίας δέν ἔχει ἀκόμα ἐπιτευχθεῖ. Εἶναι ὅπως δῆποτε ἐντυπωσιακός ὁ ἀριθμός τῶν ἀρθρῶν καί ἡ βιβλιογραφία τήν ὁποία μπορεῖ κανεὶς νά συμβουλευτεῖ γι' αὐτά τὰ θέματα· ταυτόχρονα ὅμως ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζονται εἶναι συνήθως ἐπιφανειακός.

Ὅλοι μας σχεδόν ἔχουμε μιά γεύση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Ποιός ἀπό μᾶς, τούς ἀριστερούς τῆς ἀνανέωσης, δέν ἔχει τήν ἐντύπωση ὅτι τό θέμα εἶναι προφανές καί αὐτονόητο; Ὅτι ἡ «αὐτοδιαχείριση» συνιστᾶται ὡς ἡ γενικῆς χρήσεως λύση, ὡς *πανάκεια*, γιά κάθε εἶδους «σοσιαλιστικοποίηση»: στήν παραγωγή, στήν ἐπισημονική ἔρευνα, στοὺς διάφορους ἰδιωτικούς καί δημόσιους ὀργανισμούς, στό σχολεῖο, στοὺς «παιδικούς σταθμούς»; Ὅτι εἶναι δηλαδή μιά ξεκάθαρη ἔννοια πού «ἐπιπλέει» καί συνεπῶς ἐκκολοχρήστη, ὡς ἐπιφανειακή. Διαβάζουμε π.χ. στίς «Θέσεις» τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ (δημοσιεύθηκαν πρό ἑξαμήνου ἐνόψει τοῦ 4ου συνεδρίου πού ἀναβλήθηκε λόγω ἐκλογῶν): «Ἡ δυναμική αὐτῆ πρέπει νά ὀδηγήσει... στήν ἐπιθετικότητα τῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζομένων στόν τόπο μας. Μιάς ἐξουσίας πού θά ἐμπνεέται ἀπό τὰ ἀπελευθερωτικά δράματα καί ἀξίες τῆς γενικευ-

μένης σοσιαλιστικής αυτοδιαχείρισης της κοινωνίας». (Πρόλογος, παράγραφος β). Καί παρακάτω στο ίδιο κείμενο:

«Ἡ κρατική παρέμβαση πρέπει νά γίνει κινητήρια δύναμη δημοκρατικοῦ προγραμματισμοῦ, οἰκονομικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί ἐνίσχυσης μορφῶν αυτοδιαχείρισης κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν καί παραγωγικῶν δραστηριοτήτων. Μέσα στό πλαίσιο τοῦ δημοκρατικοῦ προγραμματισμοῦ θά ἀξιοποιηθεῖ καλύτερα ὁ μηχανισμός τῆς ἀγορᾶς καί ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία». (Τό διεθνές πλαίσιο, παράγραφος 4. Ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Ἄν κανεῖς ἐμπνέεται καί πολύ περισσότερο συμφωνεῖ μέ τά «ἀπελευθερωτικά δράματα καί ἀξίες τῆς γενικευμένης σοσιαλιστικῆς αυτοδιαχείρισης τῆς κοινωνίας», τότε πῶς εἶναι δυνατόν ταυτόχρονα νά συμφωνεῖ καί νά προτείνει ἀπό σήμερα τήν «ἐνίσχυση μορφῶν αυτοδιαχείρισης κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν καί παραγωγικῶν δραστηριοτήτων»; Νά ὑποσκάπτει δηλαδή τίς ἴδιες του τίς βάσεις, τό ὄραμα τῆς αυτοδιαχειριστικῆς κοινωνίας;¹

Γιατί, ὅπως θά δοῦμε καί παρακάτω, τό κύριο πρόβλημα τοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ, τῆς σοσιαλιστικῆς διεξόδου ἀπό τήν κρίση, συνίσταται στή γενικευμένη δημιουργία δεσμῶν κοινωνικῆς συνοχῆς, στή διεύθυνση τῆς κοινωνίας ἀπό τούς συνεταιρισμένους παραγωγούς μέ βάση ἓνα κοινό σχέδιο καί ὄχι στόν παραπέρα κατακερματισμό, στήν ἐνίσχυση τοῦ κορπορατισμοῦ, στήν ὑποταγή καί περιχαράκωση τῆς αυτοδιαχείρισης, στήν ὑποβάθμισή της σέ μιά πολιτική περιορισμένη στό ἀσφυκτικά πλαίσια κάποιων ἐπιχειρήσεων ἢ ὀργανισμῶν.

Καί μάλιστα σέ μιά κοινωνία ὅπου ζεῖ καί βασιλεύει — ἄλλωστε οἱ «Θέσεις» δηλώνουν ὅτι θά «ἀξιοποιηθεῖ καλύτερα» — ὁ μηχανισμός τῆς ἀγορᾶς. Μποροῦμε μήπως νά φανταστοῦμε πῶς θά ἦταν δυνατό μερικές νησίδες «αὐτοδιαχείρισης» νά συνεργαστοῦν στήν Ἑλλάδα τοῦ σήμερα, νά ξεπεράσουν τήν ἀτομικότητά τους, τά ἴδια συμφέροντα, περί τῶν ὁποίων θά πρέπει νά δίνουν ἀνελέητες μάχες, ὅποτε καί

ὅπως τίς ἐγκαλεῖ ὁ ἀνταγωνισμός τῆς ἀγορᾶς; Ἡ πῶς ἓνας «αὐτοδιαχειριζόμενος» ὀργανισμός, π.χ. ἡ ΔΕΗ, δέν θά φροντίζει γιά τά συμφέροντα τῶν συντεχνιῶν πού θά ἔχουν τό προνόμιο νά τή νέμονται, πῶς δέν θά λειτουργεῖ τελικά εἰς βάρος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου; Προβλήματα πού θά ὑπάρξουν στήν καλύτερη τῶν περιπτώσεων μιά καί τό πῶς πιθανό εἶναι ὅτι θά ἔχουν στό μεταξύ «βουλιάζει» οἱ «αὐτοδιαχειριζόμενες» μονάδες κάτω ἀπό τό βάρος τῶν ἐσωτερικῶν τους προβλημάτων ὁ ἀδυσώπητος νόμος τοῦ ποσοστοῦ κέρδους θά τίς τσακίσει.

Αὐτή ἡ ἀσάφεια γιά τό περιεχόμενο καί τή σημασία τῆς «αὐτοδιαχείρισης» στίς γραμμές τῆς ἀριστερᾶς, πού ἐπιτρέπει τήν ἀκριτή χρήση τους σέ κάθε εὐκαιρία, ὅπως στό παράδειγμα πού ἀναφέραμε, ὁδηγεῖ μερικές φορές τήν σκέψη τῶν ἀριστερῶν μέχρις πλήρους ἐκχυδαϊσμοῦ. Ἄκραιο παράδειγμα τέτοιου ἐκχυδαϊσμοῦ εἶναι τό ἄρθρο «Ἡ ἱστορική ἀξιοπιστία τῆς ἀριστερῆς πρότασης» τοῦ Αἰμίλιου Ζαχαρέα (μέλους τῆς Κ.Ε. τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ) πού δημοσιεύθηκε στήν ΑΥΓΗ τῆς Κυριακῆς 21 Ἰουλίου.²

Τί νά πρωτοθαυμάσει κανεῖς στήν πρότασή του: τήν «κατάργηση» τῆς μισθωτῆς ἐργασίας μέ τή μεταφορά κάποιων μισθωτῶν ἀπό τό ἐπίπεδο τοῦ ὑπαλλήλου στό ἐπίπεδο τοῦ ἐταίρου, τήν ἀνοησία τῶν τριῶν «ἐγγυητριῶν» δυνάμεων (ΠΑΣΟΚ — ΚΚΕ — ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ), τήν ἀνάγκη γιά «πείραμα αυτοδιαχείρισης» λές καί ἔχουμε νά κάνουμε μέ τήν πειραματική ἀπόδειξη νόμου τῆς φυσικῆς. Τουλάχιστον οἱ «οὐτοπικοί» σοσιαλιστές καλοῦσαν στόν σχηματισμό «σοσιαλιστικῶν κοινοβίων» ἔξω ἀπό τήν ὑπάρχουσα κοινωνία· φρόντιζαν δηλαδή γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν συνθηκῶν τοῦ πειράματος.

«Αὐτοδιαχείριση» καί ἐργατικός ἔλεγχος

Ξεφυλλίζοντας τά τεύχη π.χ. τοῦ περιοδικοῦ *Socialism in the World* (Βελιγράδι),

συναντᾶ κανεῖς πολλά ἄρθρα (κακά ἔως καλά) πού σχετίζονται μέ τήν αυτοδιαχείριση. Ἄς λυγίσουμε ἀκόμα λίγο τό κλαρί πρὸς τήν πλευρά πού μᾶς συμφέρει — γιά νά δείξουμε τόν κατήφορο πού μᾶς περιμένει ὅταν συλλογιζόμαστε ὡς ἀριστεροί πού θέλουν νά ἀλλάξουν τήν κοινωνία μέ ἀνεπεξέργαστες καί «δανεικές» ἔννοιες — καί ἄς σταθοῦμε στίς ἀπόψεις τοῦ Γιάρου-σλαβ Βάνεκ.³

Προτείνει — ἄλλωστε εἶναι εἰδικός στό θέμα — ὡς παράδειγμα «σοσιαλιστικῆς τεχνολογίας» τήν ἠλιακή ἐνέργεια, τήν ὁποία συνιστᾶ ὡς τήν πλέον κατάλληλη γιά τήν «ἀποκεντρωμένη καί συμμετοχική κοινωνική ὀργάνωση» τῆς Γιουγκοσλαβίας καθώς ἐπίσης καί γιά τίς φτωχές χώρες, πού ἔτσι κι ἄλλιῶς δέν διαθέτουν τά ἀπαιτούμενα κεφάλαια γιά νά φτάσουν τά ἐπίπεδα ἐνεργειακῆς κατανάλωσης τῶν Ἀμερικανῶν. Συνηθισμένοι ἄλλωστε — οἱ κάτοικοι τῶν φτωχῶν χωρῶν — νά διάγουν «γυμνοί στόν ἥλιο»! Πρόκειται βέβαια γιά ἀνοησία, ἔτσι γιά νά ἀνακατώνουμε τή σαλάτα πού 'χει ἀπ' ὅλα τά καλά: μαρξισμό, οἰκολογία, νέα τεχνολογία, ἀποκέντρωση, αυτοδιαχείριση καί εἰδικούς. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βάνεκ (πού ἐργάζεται στίς ΗΠΑ) ἔχει ἤδη κινήσει τίς διαδικασίες γιά τό πατεντάρισμα τῶν ἀνακαλύψεων του πάνω σέ συσκευές πού λειτουργοῦν μέ ἠλιακή ἐνέργεια, μέ σκοπό νά ἀπαγορεύσει στίς καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις νά τίς χρησιμοποιοῦν ὥστε νά τίς χαρίσει (τρόπος τοῦ λέγειν!) σέ «αὐτοδιαχειριζόμενες» ἐπιχειρήσεις, στόν παγκόσμιο «ἀνθρωπιστικό σοσιαλισμό»!

Ἄν ὅμως τά παραπάνω εἶναι — πῶς νά τό ποῦμε ἄλλιῶς; — «αὐτοδιαχειριστικές μπουρδες», δέν λείπουν καί οἱ σοβαροφάνεις ἀπόψεις στό θέμα «αὐτοδιαχείρισης» — τεχνολογίας. Ὅπως συμβαίνει καί στό περισσότερο πανεπιστημιακά συγγράμματα, ἀφοῦ κάνουν μιά κατά τό μᾶλλον ἢ ἥττον σωστή εἰσαγωγή στό θέμα, τοῦ τύπου: «Τό οἰκονομικό καί πολιτικό περιεχόμενο τῆς αυτοδιαχείρισης

συνίσταται σ' εκείνες τις κοινωνικές σχέσεις, όπου ο εργαζόμενος θα καταστεί ο πραγματικός ιδιοκτήτης των αποτελεσμάτων και των συνθηκών της εργασίας του», την εγκαταλείπουν στή συνέχεια για να ασχοληθούν μόνον με τις συνθήκες εργασίας και μάλιστα εκείνες που καθορίζονται από την τεχνολογία. Διάβλεπε, το θέμα είναι «αυτοδιαχείριση-τεχνολογία» μ' αυτό ασχολούνται. Σύμφωνα όμως στή βάση του ότι η άλλη πλευρά της αυτοδιαχείρισης, το ότι δηλαδή ο «εργαζόμενος θα καταστεί ο πραγματικός ιδιοκτήτης των αποτελεσμάτων της εργασίας του», έχει ήδη επαρκώς επεξεργαστεί, αναπτυχθεί και πραγματοποιηθεί. Γιατί ακριβώς αυτό είναι το ζητούμενο. Αν οι εργαζόμενοι είχαν καταστεί πραγματικοί ιδιοκτήτες των αποτελεσμάτων της εργασίας τους, θά ήταν σέ θέση να καθορίσουν και τις συνθήκες εργασίας τους. Θά ήταν τότε δυνατό να αναπτύξουν διαφορετικές οργανώσεις εργασίας, πάνω στην ίδια και απαρύλακτη τεχνολογία παραγωγής· όποιος διαχειρίζεται το αποτέλεσμα της εργασίας του έχει την απαραίτητη προϋπόθεση για να καθορίσει και τις συνθήκες παραγωγής. Όταν αυτό δεν συμβαίνει και για όσο διάστημα το προϊόν του μόνου του θά έχει ανταλλακτική αξία και όχι αξία χρήσης, τις συνθήκες εργασίας του μπορεί να τις επιβάλει—στό βαθμό που ο συσχετισμός δυνάμεων τού επιτρέπει—μόνον άμυντικά: με τον εργατικό έλεγχο, τή μόνη δυνατότητα που έχει το εργατικό κίνημα στον καπιταλισμό, για τόν περιορισμό των συνεπειών της ταξικής πάλης που διεξάγεται από την πλευρά της άστικής τάξης με σκοπό τήν καθυπόταξη της εργατικής τάξης και των εργαζομένων γενικότερα για τήν εξυπηρέτηση των σκοπών της καπιταλιστικής κοινωνίας. Ως μία ακόμη απαραίτητη προϋπόθεση για να οργανωθεί ή εργατική τάξη ως τάξη για τόν εαυτό της, έτσι ώστε να ανατρέψει—μαζί με τούς συμμάχους της—τόν καπιταλισμό. Άλλά και για τήν πρώτη περίοδο μετά τήν κατάληψη της πολιτικής εξουσίας ο εργατικός έλεγχος, μαζί με τó πρόσθετο καθήκον της ανασύνθεσης του κοινωνικοί ιστού, της εξάλειψης των χαρακτηριστικών της διχοτομικής κοινωνίας (έκμεταλλευτές—ύφισταμένοι τήν εκμετάλλευση, άρχοντες—άρχόμενοι) είναι ο μόνος δρόμος που αποκλείει και τήν «κρατικοποίηση του συνδικαλισμού» (κοινωνικές σοβιετικού τύπου) και τή «συνδικαλιστικοποίηση του κράτους» (Γιουγκοσλαβία).⁴

Τό δράμα της αυτοδιαχειριστικής κοινωνίας

Από τó έργο του Μάρξ *Ο έμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία*, όπου παρουσιάζει μίαν ανάλυση και έναν άπολογισμό της πρωτόγνωρης έμπειρίας της Κομμούνας του Παρισιού, μαθαίνουμε ότι όλη του ή σκέψη στηρίζεται στήν άποψη πως οι εργαζόμενοι πρέπει να άσσουν τήν εξουσία ως παραγωγοί: «Η πολιτική κυριαρχία του παραγωγού δεν μπορεί να υπάρχει παράλληλα με τή διαίκνιση της κοινωνικής του υποδούλωσης. Γι' αυτό ή Κομμούνα θά έπρεπε να χρησιμεύσει ως μοχλός, για να ανατραπούν οι οικονομικές βάσεις

στις όποιες βασίζεται ή ύπαρξη των τάξεων και έπομένως ή ταξική κυριαρχία. Όταν θά έχει πιά χειραφετηθεί ή εργασία, κάθε άνθρωπος γίνεται εργάτης και ή παραγωγική δουλειά παύει να άποτελεί ταξική ιδιότητα.

Επείγουσα, λοιπόν, προκύπτει ή ανάγκη για τή ρήξη με εκείνες τις πολιτικές μορφές που συγκρατούν καταναγκαστικά τήν ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στό έσωτερικό της οικονομίας. Κατάργηση της άτομικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής και μετασχηματισμός των σχέσεων παραγωγής, μέσα από ένα σοσιαλιστικό σχέδιο συνδεδεμένο με τó ευρύτερο δυνατό πλέγμα συνεταιριστικών ένώσεων: «Τό σύνολο των συνεταιριστικών ένώσεων πρέπει να ρυθμίζει τήν έθνική παραγωγή σύμφωνα με ένα κοινό σχέδιο, παίρνοντας τήν έτσι κάτω από τόν δικό της έλεγχο και βάζοντας τέλος στή διαρκή άναρχία και στις περιοδικά επαναλαμβανόμενες άναταραχές που άποτελούν τήν άναπόφευκτη μοίρα της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής».

Μιλούσε λοιπόν ο Μάρξ όχι ως άπλός θιασώτης των συνεταιρισμών ή αυτών που άποκαλούμε σήμερα «αυτοδιαχειριζόμενων» έπιχειρήσεων, αλλά για τή διεύθυνση της κοινωνίας από τούς συνεταιρισμένους παραγωγούς. Μιλούσε δηλαδή για τήν αυτοδιαχειριστική κοινωνία. Αν αυτό σημαίνει, και άσφαλώς σημαίνει, όρθολογική και έπαναστατική διαχείριση: όρθολογική επειδή στηρίζεται στήν γνώση των πραγματικών δυνατοτήτων της κοινωνικής κίνησης, στήν κριτική ανάλυση του υπάρχοντος και στήν επιλογή των πρόσφορων μέσων των πιο ευνοϊκών για τόν δοσμένο σκοπό· έπαναστατική γιατί ο σκοπός που επιδιώκει με όλόκληρη τή διαχειριστική διαδικασία είναι έπαναστατικός και άφορά τήν κατάργηση όλων των μορφών ανθρώπινης έκμετάλλευσης, τήν άπελευθέρωση κάθε ανθρώπου, τήν άταξική κοινωνία. Αν για τó μαρξισμό ή ούσιαστική θέση συνίσταται στήν άντικειμενική δυνατότητα (ή ιστορική έπικαιρότητα) της αυτοδιαχειριστικής κοινωνίας και όχι στήν άμεση πραγματοποίηση της «αυτοδιαχείρισης», άν αυτό προϋποθέτει ότι οι άνθρωποι φτιάχνουν ήδη μόνοι τους τήν ιστορία, τότε ή έννοια και χρήση της «αυτοδιαχείρισης» σήμερα φαντάζει μάλλον σαν τó αντίθετο, σαν έμπόδιο στό παραπάνω.

Θά άποτολμούσα, ως πρόκληση, να ίσχυριστώ ότι ίσχύει ή έξίσωση: «αυτοδιαχείριση» = γενική άποδιοργάνωση. Γιατί περιορίζεται σέ ομάδες παραγωγών και θεωρεί περίπου άυτονόητο ότι τó άθροισμά τους θά άποτελέσει από μόνο του ό,τι όνομάζουμε σοσιαλιστική κοινωνία.

Πράγμα άδύνατο άν δεν ύπερβούν τόν μεταξύ τους ανταγωνισμό, τόν καπιταλισμό και τήν άγορά του δηλαδή. Άσχολούμενη δέ—ή φιλολογία περί «αυτοδιαχείρισης»— με τήν ομάδα σέ τελευταία ανάλυση και όχι με τó σύνολο της κοινωνίας και τή συγκρότηση των ύφισταμένων τήν εκμετάλλευση τάξεων, άποπροσανατολίζει τή σκέψη, θολώννει τούς στόχους της ταξικής πάλης και ύποβαθμίζει τά όράματα· άν είναι δυνατόν να στρατευτεί στή σοσιαλιστική διέξοδο από τήν κρίση με σύνθημα τήν καλύτερη άξιοποίηση της άγοράς, ανθρώπινη τεχνολο-

για παραγωγής και από μισθωτός να γίνεις συνεταιρός!

Δέν ήταν δυνατό να έξαντλήσουμε τó θέμα μ' αυτό τó σημείωμα. Ήταν περισσότερο μιά πρόκληση και μιά πρόταση: ή «αυτοδιαχείριση» χωρίς εισαγωγικά να μπει κάτω από τήν ύσφαλη κηδεμονία της αυτοδιαχειριστικής κοινωνίας· να ύπαλληλοποιηθεί δηλαδή μέχρις ότου συνταξιοδοτηθεί και άποσυρθεί όριστικώς από τó λεξιλόγιο της άριστερας.

Βασίλης Ζουναλής

Σημειώσεις

1. Αντί του όρου «γενικευμένη σοσιαλιστική αυτοδιαχείριση της κοινωνίας» που στηρίζεται στήν έννοια «αυτοδιαχείριση», σ' ένα ούσιαστικό δηλαδή που δεν άποδίδει ένα βασικό χαρακτηριστικό της σοσιαλιστικής κοινωνίας, προτιμώ τó έπιθετο «αυτοδιαχειριστική». Μιά σοσιαλιστική κοινωνία είναι και αυτοδιαχειριστική ενώ ή «σοσιαλιστική αυτοδιαχείριση» δεν είναι και ή κανή συνθήκη για τή σοσιαλιστική κοινωνία.

2. Τό άρθρο του Αιμίλιου Ζαχαρέα καταλήγει στήν παρακάτω πρόταση: «Νά συμφωνηθεί από τά τρία κόμματα της έλληνικής Βουλής τά όποια στό πρόγραμμά τους προσβλέπουν στήν αυτοδιαχείριση, ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΚΚΕ έσωτερικού, να λειτουργήσουν δύο αντιπροσωπευτικές δημόσιες έπιχειρήσεις, π.χ. μιά βιομηχανία και μιά τράπεζα, αυτοδιαχειριστικά. Νά ύπάρξει κοινή διακομματική έπιτροπή και συνδικαλιστική συνεργασία στή διαδικασία έπεξεργασίας του καταστατικού και όλων των φάσεων που άπαιτούνται για να λειτουργεί ή μονάδα ως αυτοδιαχειριζόμενη. Νά κατοχυρωθούν τά δικαιώματα των εργαζομένων προκειμένου να ύπάρξει ή μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση για τήν επιτυχία του πειράματος, αλλά να ένταχθούν στό πλαίσιο που επιβάλλει ή αυτοδιαχείριση. Είναι γνωστό π.χ. ότι σέ μιά αυτοδιαχειριζόμενη μονάδα, καταργείται (!) ή μισθωτή εργασία, άφού όλοι οι εργαζόμενοι είναι έταίροι κ.λπ.».

3. Jaroslav Vanek στο *Socialism in the World*, τεύχ. 33, 1982, σ. 59: «Η ανάπτυξη μιάς νέας πλήρως δημοκρατικής και αυτοδιαχειριστικής κοινωνικής τάξης πρέπει να συμβαδίζει μακροπρόθεσμα με τήν ανάπτυξη μιάς νέας συνεταιριστικής, σοσιαλιστικής και ανθρωπιστικής τεχνολογίας» μιά και ή «παλιά καπιταλιστική τεχνολογία είναι κομμένη και ραμμένη για τήν καταπίεση, τήν έξάρτηση και τή μη συμμετοχή του εργαζομένου». Πρόκειται πλέον για ζητήματα σχέσεων μεταξύ της τεχνολογίας και της «αυτοδιαχείρισης». Ίδου ένα νέο—για τούς ντόπιους άριστερούς της ανανέωσης και μή—πεδίο ένασχόλησης και έδκολης άντιγραφής.

4. Μεταφέρω τήν έπισημόση του Καρντέλι έπ' ευκαιρία του νέου συντάγματος της Γιουγκοσλαβίας τó 1974: «... αυτά τά τεχνοκρατικά διαχειριστικά κέντρα άποκοτούν μιά ακόμα μεγαλύτερη δύναμη από εκείνη που είχαν στό συστήματα κρατικής ιδιοκτησίας και ακόμα μεγαλύτερη—όπως άνεφερα— από ό,τι στό καπιταλιστικό-μονοπωλιακό σύστημα, γιατί δεν είναι οικονομικά υπέθυνα ούτε άπέναντι στον εργαζόμενο ούτε άπέναντι στό κράτος ούτε άπέναντι στον κεφαλαιοκράτη. Πρέπει, λοιπόν, να έχουμε ύποψη μας αυτό τόν κίνδυνο ως τήν κύρια αντίθεση στήν κοινωνία μας, που θά συνεχίζεται για πολύ καιρό ακόμη, ένσωματώνοντας σ' αυτές τις τάσεις όρισμένα στοιχεία των σχέσεων «όμαδικής ιδιοκτησίας» και τήν άλλοτρίωση της οικονομικής ισχύος από τόν εργαζόμενο και έπιπλέον στοιχεία ταξικών σχέσεων και ταξικών αντιθέσεων.

Η «ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ» ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Δέν υπάρχει πιά τουρκική μειονότητα στή Βουλγαρία.
 "Η μᾶλλον δέν υπῆρξε ποτέ. Χάρη σέ μιά ἐπιχείρηση πού ὀνομάστηκε
 «ἀποκατάσταση τῶν βουλγαρικῶν ὀνομάτων», ἓνα περίπου ἑκατομμύριο ἄτομα
 ξανάγιναν αὐτό πού, παρά τά φαινόμενα, ποτέ δέν εἶχαν πάψει νά εἶναι:
 Βούλγαροι ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι, πού «αὐθόρμητα» ἐγκατέλειψαν
 τά ὀνόματα μέ τουρκική προέλευση πού τούς εἶχαν χαρίσει
 τά καπρίτσια τῆς ἱστορίας.

Τά προηγούμενα, προφανῶς, δέν εἶναι παρά ἡ βουλγαρική ἐκδοχή τῶν πραγμάτων, ἐκδοχή πού, ἰδωμένη ἀπό τή σκοπιά τῆς Τουρκίας, μοιάζει μέ τεράστια ταχυδακτυλουργία. Στήν πραγματικότητα ἡ ἐκδοχή αὐτή ἀποκρύπτει ταπεινώσεις καί προβλήματα πού κόστισε ἡ ἐκστρατεία ἐκβουλγαρισμοῦ τῶν Τούρκων τῆς Βουλγαρίας.

Πέντε αἰῶνες ὑποταγῆς

Πέντε αἰῶνες τουρκικῆς κυριαρχίας κι ὕστερα ἡ βουλγαρική ἀνεξαρτησία τό 1878: οἱ Τούρκοι πού παρέμειναν στή Βουλγαρία βρέθηκαν στή κατάσταση μιᾶς μειονότητας πού ἀπό τή φύση τῶν πραγμάτων θά ἔπρεπε νά πληρώσει γιά τά περασμένα. Ἀλλά, ὑποστηρίζουν σήμερα στήν Ἄγκυρα, τά δικαιώματα αὐτῆς τῆς μειονότητας ἦταν ἀναγνωρισμένα. Πρῖν ἀπό τόν τελευταῖο πόλεμο υπῆρχαν χίλια τουρκικά σχολεῖα στή Βουλγαρία. Μετά τόν πόλεμο τό νέο καθεστῶς καθιερώνει τό ἐνιαῖο σχολεῖο, στό ὁποῖο ὅμως υπῆρχε διδασκαλία τῆς τουρκικῆς γλώσσας μέχρι τό 1972, ὅποτε καί καταργήθηκε.

Στό μεταξύ, μετά τό πρότο κύμα ἀναγκαστικῆς μεταναστεύσης, μεταξύ Βουλγαρίας καί Τουρκίας εἶχαν ὑπογραφεῖ πολλές συμφωνίες «παλιννόστησης». Ἔτσι πολλές ἑκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι

τῆς Βουλγαρίας ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τή Βουλγαρία. Πολλοί ὅμως παρέμειναν —καθόσον μάλιστα ὁ ρυθμός δημογραφικῆς ἀξέσης τῶν Τούρκων εἶναι ὑψηλότερος ἀπό τόν ἀντίστοιχο τῶν Βουλγάρων—, ὀκτακόσιες χιλιάδες ἄτομα ὡς ἓνα ἑκατομμύριο, δηλαδή περίπου τό ἓνα δέκατο τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Τόν ἀριθμό αὐτό, ἓνας ἀνώτερος λειτουργός, ὑπεύθυνος τοῦ βουλγαρικοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, ἀρήθηκε νά μᾶς τόν ἐπιβεβαιώσει: Αὐτό δέν ἐκπλήσσει ἄν πάρει κανεῖς ὑπόψη του ὅτι ἔδω καί πολλά χρόνια οἱ βουλγαρικές ἀρχές ἀποφεύγουν νά δώσουν ἀκόμη καί τήν παραμικρότερη ἔνδειξη πού θά μπορούσε νά χρησιμεύσει ὡς ὁμολογία γιά τήν ὑπαρξη μιᾶς ἀναγνωρισμένης μειονότητας. Ἡ «εὐαισθησία» τῶν βουλγαρικῶν ἀρχῶν στό σημεῖο αὐτό εἶναι πολύ γνωστή.

Ὡστόσο, οἱ βουλγαρικές ἀρχές ἀποδέχονται ὅτι οἱ τουρκικῆς καταγωγῆς Βούλγαροι ἀπολαμβάνουν ὄλων τῶν δικαιωμάτων πού ἰσχύουν γιά τό σύνολο τῶν Βουλγάρων πολιτῶν καί ὅτι ἄν δέν υπάρχουν «Τούρκοι» στό πολιτικό Γραφεῖο τοῦ κόμματος, υπάρχουν ὡστόσο στήν Κεντρική του Ἐπιτροπή, κι ὅτι ἄν δέν υπάρχουν τουρκικά σχολεῖα ὡστόσο ἐκδίδονται ἐφημερίδες στά τουρκικά ἢ μᾶλλον δίγλωσσες.

Τήν ἴδια ἐποχή πάντως προετοιμάζεται ἡ μεγάλη ἐπιχει-

ρηση ἐκβουλγαρισμοῦ τῆς ὁποίας τά πρῶτα συμπτώματα ἐμφανίστηκαν στόν δυτικό τύπο καί στόν τύπο τῆς Τουρκίας. Μαρτυρίες δύσκολα ἐπαληθεύσιμες (γιατί ὅσοι ἐπιδίωξαν νά ἐπισκεφτοῦν τά μέρη πού κατοικοῦν οἱ Τούρκοι τῆς Βουλγαρίας διώχθηκαν ἀπό τήν ἀστυνομία) μιλοῦν γιά βιαιότητες. Φαίνεται ὅτι ὀλόκληρα χωριά πού ἀντιστάθηκαν ἔντονα στόν «ἐκβουλγαρισμό» τῶν ὀνομάτων πλημύρισαν ἀπό στρατό. Ἄλλες πῖο συγκεκριμένες μαρτυρίες μιλοῦν γιά δεκάδες νεκρούς, γιά νέα κορίτσια πού τά βίασαν οἱ στρατιῶτες καί γιά δημόσιες ταπεινώσεις.

«Ἀστική προπαγάνδα»

Ἀπό τή βουλγαρική πλευρά ἀπορρίπτουν κάθε κατηγορία ὡς μῦθευμα τῆς ἀστικῆς προπαγάνδας. Ἀλλά κανεῖς δέν μιλά πιά γιά «Τούρκους», καί σιγά σιγά μετά τόν περασμένο Μάρτιο, μέσα ἀπό μερικές φράσεις ὑπευθύνων τοῦ κόμματος πού ἀναδημοσιεύτηκαν στίς ἐφημερίδες, διαμορφώνεται ἡ νέα ἐπίσημη ἐκδοχή. Λέγεται, λοιπόν, ὅτι ἡ ἐπιχείρηση πῆγε πολύ καλά, πολύ ὀμαλά, ἡ ἀλλαγῆ τῶν ὀνομάτων ἦταν ἀπολύτως «ἐθελούσια καί αὐθόρμητη», καί ἐν πάση περιπτώσει ὄλα πλέον τέλειωσαν. Ὅσοι ἄλλωστε ξαναπῆραν τά βουλγαρικά τους ὀνόματα δέν ἦταν παρά

Βούλγαροι πού εἶχαν ἐξισλαμιστεῖ μέ τή βία ἀπό τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία. (Ἡ θέση αὐτή, πού παλιότερα ἴσχυε μόνο γιά τούς Πομάκους τῆς Βουλγαρίας, τώρα ἐπεκτάθηκε γιά τό σύνολο τῶν μουσουλμάνων). Ἐν πάση περιπτώσει ὁ κύκλος ἐκλείσει καί δέν τίθεται ζήτημα μελλοντικῆς μαζικῆς μετανάστευσης πρὸς τήν Τουρκία. Ὅπως δήλωνε ἄλλωστε τόν περασμένο Μάιο ἓνας ὑπεύθυνος τοῦ κόμματος «ἡ ἀποκατάσταση τῶν βουλγαρικῶν ὀνομάτων στερεῖ ἀπό τήν ἀστική τουρκική προπαγάνδα τήν κοινωνική της βάση».

Ἄλλες δηλώσεις πού εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας, ἀφήνουν νά διαφανεῖ ὅτι υπῆρξαν κάποια τραύματα. Ἔτσι ἓνας ὑπεύθυνος προέτρεπε πρόσφατα νά ἐπιδεικνύεται «ρεαλισμός» καί νά ἀναγνωρίζεται ὅτι ἓνα σημαντικό μέρος «αὐτοῦ τοῦ πληθυσμοῦ αἰσθάνεται τραυματισμένο» καί ὅτι «ὁ τραυματισμός δέν ἔχει ἀκόμη ξεπεραστεῖ». Ἀλλά ὑπάρχουν ἀκόμη ἀποχρώσεις, πολύ πῖο ἀνησυχητικές. Ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς Στάνκο Τοντόροφ, μέλος τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τοῦ κόμματος, ἔκανε τήν ἀκόλουθη δήλωση: «Ὅσοι παρῖδονται ἀπό τήν προπαγάνδα τῆς Ἄγκυρας καί ἀπό τούς ντόπιους ἐθνικιστές πράκτορες τῆς, ὅσοι βαρέθηκαν νά ζοῦν στά χωριά τους καί θέλουν νά μεταναστεύσουν, ὀφείλουν νά γνωρίζουν ὅτι ἔχουν δοθεῖ ὁδηγίες στίς

άρμόδιες υπηρεσίες για να τους εξασφαλίσουν ταχύτατη μετανάστευση. Μέσα σε τρεις με τέσσερις ώρες. Όχι βέβαια προς την Τουρκία αλλά σε άλλες περιοχές της Βουλγαρίας όπου θα μπορέσουν να ζήσουν πιο ήσυχια και να βρουν την ευτυχία τους». Μπορεί κανείς να εκτιμήσει ή να μην εκτιμήσει το «χιούμορ» αυτής της δήλωσης αλλά η απειλή ήταν πολύ καθαρή.

Οι προσπάθειες αφομοίωσης των Τούρκων της Βουλγαρίας δεν είναι πρόσφατες και πιέσεις σοβαρές είχαν ασκηθεί από πολύ καιρό για να υποχρεωθούν όσοι φέρουν ονόματα τουρκικά να τα εκσλαβίσουν. Αλλά γιατί αυτή η ξαφνική βιασύνη να τακτοποιηθεί μία για πάντα ένα πρόβλημα, έστω κι αν αυτό κόστιζε το καλό όνομα της Βουλγαρίας;

Διάφορες υποθέσεις προβλήθηκαν όπως να τακτοποιηθεί ή υπόθεση πριν από την επίσημη απογραφή που θα γίνει στο τέλος αυτού του χρόνου ή πριν από το συνέδριο του κόμματος μερικούς μήνες αργότερα, ή άκομη ως αντίποινα απέναντι σε εκείνους τους Τούρκους από τους οποίους δημιουργήθηκε το σκάνδαλο: την άμφισβήτηση της Βουλγαρίας στην υπόθεση της απόπειρας δολοφονίας κατά του πάπα. Στην πραγματικότητα καμιά από αυτές τις εξηγήσεις δεν είναι ικανοποιητική.

Ο «κλεφτοπόλεμος» των φορτηγών

Οι αρχές της Αγκυρας φαίνεται ότι άρνησαν να εκτιμήσουν την έκταση της υπόθεσης ή έστω να αντιδράσουν δημόσια. Ωστόσο τον Ιανουάριο του 1985 η Τουρκία πρότεινε στη Σόφια να συνάψουν μία νέα συμφωνία μαζικής μετανάστευσης. Λύση βέβαια τελευταίας ανάγκης γιατί οι Τούρκοι, με την τεράστια ανεργία που αντιμετωπίζουν, είχαν στο παρελθόν προσπαθήσει να αποφύγουν μία ξαφνική μετακίνηση προς την Τουρκία αδελφών τους από τη Βουλγαρία. Αλλά η Σόφια, αυτή τη φορά, αρνήθηκε κατηγορηματικά την οποιαδήποτε διαπραγμάτευση και οι σχέσεις των δύο χωρών, που παλιότερα ήταν σχετικά ικανοποιητικές, επιδεινώθηκαν.

Υπάρχει όμως και μία άλλη πλευρά του θέματος. Οι Βούλγαροι καμιονατζήδες που κυκλοφορούν στην Τουρκία γνώρισαν σοβαρά εμπόδια, όπως επίσης και οι Τούρκοι οδηγοί φορτηγών που διασχίζουν τη Βουλγαρία. Τό Προξενείο της Βουλγαρίας στην Κωνσταντινούπολη, όπου είχε καταφύγει ένα άτομο που από τις τουρκικές αρχές είχε θεωρηθεί Βούλγαρος «πράκτορας», στην πραγματικότητα πολιορκήθηκε, τό ίδιο όμως συνέβη και με διάφορα προξενεία της Τουρκίας

στη Βουλγαρία, ενώ παράλληλα ματαιώθηκαν διάφορες αθλητικές συναντήσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Η κατάσταση αυτή πρόσφατα κάπως βελτιώθηκε και οι συνθήκες διέλευσης των φορτηγών από τις δύο χώρες κάπως διευκολύνθηκε, γιατί οι ανάγκες τους είναι συμμετρικά άμοιβαίες: 36.000 βουλγαρικά φορτηγά περνούν κάθε χρόνο από την Τουρκία προς τη Μέση Ανατολή και αντίστοιχα 30.000 τουρκικά φορτηγά διασχίζουν τη Βουλγαρία για τη Δυτική Εύρωπη.

Τετελεσμένα γεγονότα

Ωστόσο τό πρόβλημα της μειονότητας που από την πλευρά της Βουλγαρίας θεωρείται λήξαν, παραμένει άκέραιο για τους Τούρκους. Τι μπορούν να κάνουν; Τό να υπενθυμίζουν με κάποια πικρή ειρωνεία πώς ο άρχηγός του βουλγαρικού κράτους Τεοντόρ Ζίβκοφ, σε μία συνέντευξη που είχε δώσει πριν από δύο χρόνια σε βρετανική εφημερίδα, αναγνώριζε τά δικαιώματα των «Τούρκων της Βουλγαρίας» που σήμερα τά αρνείται κατηγορηματικά, δεν έχει έννοια.

Πιο συγκεκριμένα, οι Τούρκοι για να μειώσουν την εξάρτησή τους από τη Βουλγαρία προσπαθούν να καθιερώσουν μία σύνδεση φερμιπότ με τη Ρουμανία. Προς αυτή την κατεύθυνση υπογράφηκε μία συμφωνία όταν ο στρατηγός Έβρέν επισκέφθηκε πρόσφατα τό Βουκουρέστι. Οι Ρουμάνοι άλλωστε επιχαιρούν για τη συμφωνία αυτή διότι έτσι θά αξιοποιήσουν τό κανάλι του Δούναβη-Μαύρης Θάλασσας που ως τώρα μένει σχεδόν άχρησιμοποίητο παρά τό τεράστιο κόστος κατασκευής του.

Οι Βούλγαροι πάντως δεν ξμειναι με σταυρωμένα χέρια. Στο τελευταίο ταξίδι του Ζίβκοφ στην Ελλάδα, όπου είχε συνομιλίες με τόν Έλληνα πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου, άσπονδο έχθρό των Τούρκων, έγινε λόγος για τό ένδεχόμενο κατασκευής μίας σιδηροδρομικής γραμμής φερμιπότ που, περνώντας από τήν Ελλάδα, θά καταλήγει στη Συρία, ξεπερνώντας τό εμπόδιο Τουρκία.

Οι διάφορες αυτές πρωτοβουλίες δεν πρόκειται να αλλάξουν τήν τύχη της «έκβουλγαρισμένης μειονότητας». Η Αγκυρα, για να άκυρώσει τήν

πολιτική του τετελεσμένου γεγονότος, άποφάσισε να θέσει τό ζήτημα στους διεθνείς οργανισμούς και συγκεκριμένα στη διεθνή διάσκεψη για τά δικαιώματα του άνθρώπου που συνέρχεται τήν έρχόμενη άνοιξη στην Οτάβα. Άλλωστε ή Τουρκία έχει διαπιστώσει μέ ικανοποίηση ότι όρισμένες χώρες, και ιδιαίτερα ή Γαλλία, ύποστηρίζουν τή θέση της ενώ από τήν άλλη μεριά οι άνατολικές χώρες δέν δείχνουν ιδιαίτερη προθυμία να ύποστηρίξουν τή σύμμαχο Βουλγαρία. Πράγματι οι σοσιαλιστικές χώρες έχουν πολλά προβλήματα μεταξύ τους σε σχέση μέ διάφορες μειονότητες και δέν δείχνουν διατεθειμένες να άνοιχτούν σ' αυτό τό όλισθηρό έδαφος, χωρίς να λογαριάζει κανείς τήν περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας που βρίσκεται σε διαμάχη μέ τη Βουλγαρία διότι ή τελευταία άρνείται να άναγνωρίσει τή ύπαρξη μακεδονικής μειονότητας στην περιοχή του Πιρίν (οι Τούρκοι άλλωστε δέν παραλείπουν να ύπογραμμίζουν τήν άσωση στάση της Γιουγκοσλαβίας άπέναντι στην τουρκική μειονότητα της Μακεδονίας).

Υπάρχουν και οι Κούρδοι

Στήν Αγκυρα λοιπόν είναι άποφασισμένοι να διατηρήσουν άνοιχτό τό πρόβλημα. Μέ ποιές πιθανότητες επιτυχίας όμως; Οι Τούρκοι της Βουλγαρίας, ύπογραμμίζουν πικρόχολα στην Αγκυρα, έχουν στην άτυχία να είναι μουσουλμάνοι και έπομένως ή τύχη τους δέν συνδέεται μέ τή Δυτική Εύρωπη που έχει τήν τάση να καταγγέλλει τήν Τουρκία για τίς παραβιάσεις των δικαιωμάτων του άνθρώπου στην ίδια τήν Τουρκία. Εξάλου στην Τουρκία ύπάρχει ένα άλλο ένοχλητικό για τήν κυβερνητική πολιτική ζήτημα: ή στάση άπέναντι στους Κούρδους, στους όποιους άρνούνται κάθε ιδιαίτερο δικαίωμα μειονότητας. Οι Βούλγαροι, στά κείμενα που διαδίδουν στη Δύση για να αντιμετώπισουν τίς κατηγορίες της Αγκυρας, δέν έχουν άραγε τή δυνατότητα να ύπογραμμίζουν ότι σύμφωνα μέ τόν τουρκικό νόμο «οι Τούρκοι ύπήκοοι μόνο τουρκικά όνόματα μπορούν να έχουν»;

Jean Krauze
Le Monde, 2.8.85
μετάφραση: Μ.Μ.

'Ανήλικες ιερόδουλοι στήν 'Ινδία

—Θεσμοί μεσαιωνικοί μέν, άποδοτικοί δέ—

Στήν 'Επιτροπή για τά Δικαιώματα του 'Ανθρώπου του ΟΗΕ, στή Γενεύη, ό 'Εντουαρτ Κάισερ, ιδρυτής τής κίνησης «Γή των ανθρώπων» έκανε τήν ακόλουθη καταγγελία: στίς πολιτείες Καρνατάκα και Μαχαράστρα των νότιων 'Ινδιών επιβιώνει και άνθει τό αιωνόβιο έθιμο των ντεβαντασί. Πρόκειται για μικρά χορίτσια «άφιερωμένα» στή λατρεία τής θεάς Γιελάμα, πού παραδίδονται από τούς γονείς τους στους ιερείς των ναών, κι εκείνοι μέ τή σειρά τους τά μετατρέπουν σε πόρνες. Τά χορίτσια αυτά συνήθως στρατολογούνται ανάμεσα στα πιό έξαθλιωμένα τμήματα του πληθυσμού. Οί οίκογένειές τους τά αφιερώνουν στή θεά είτε από θρησκοληφία είτε γιατί έτσι καταφέρνουν νά εξοικονομήσουν κάποια έξοδα. Τό χαρακτηριστικό γνώρισμα των ντεβαντασί αυτών είναι ότι δέν κόβουν, δέν χτενίζουν και δέν πλένουν ποτέ τά μαλλιά τους. Τό μακρύ, μπλεγμένο και βρώμικο μαλλί θά αποτελέσει έφ' όρου ζωής τό έμβλημα για τό επίγειο κολαστήριό τους, άπ' τό όποιο ελάχιστα θά καταφέρουν νά αποδράσουν. Διότι, μετά από ένα όρισμένο χρονικό διάστημα κατά τό όποιο, μέ τή φροντίδα των ιερέων βεβαίως, διατίθενται μέσα στους ναούς για τίς μυστικές έκστάσεις των πέριξ προυχόντων, στή συνέχεια θά πάρουν τήν άγουσα για τά μαζικά μπορντέλα τής Βομβάης, τής

Καλούτας και όπου άλλου. Τό θρησκευτικό πρωτόκολλο, μέσα σ' όλη αυτή τήν άθλιότητα, θά τηρηθεί αυστηρά: ή μεταφορά των ντεβαντασί από τούς ναούς στα μπορντέλα θά γίνει μέ τή μεσολάβηση των επαγγελματιών του προξεντισμού πού, προσφέροντας τά καθιερωμένα δώρα στή θεά Γιελάμα, θά άποκομίσουν τό ζωντανό έμπόρεμά τους.

* * *

Σύμφωνα μέ τά ύπάρχοντα στοιχεία πού κατατέθηκαν στον ΟΗΕ, 36.000 Ντεβαντασί «άφιερώνονται» κάθε χρόνο στή λατρεία τής θεάς. Ένα όλόκληρο δίχτυο γονέων, ιερέων, προξενητών, ιδιοκτητών οίκων άνοχής, μεσολαβητών, και πάνω άπ' όλα ή άπερίγραπτη φτώχεια, θά συντηρήσει αυτή τήν άθλιότητα πού για τίς έπίσημες άρχές δέν ύπάρχει. Μόνη διέξοδος —κι αυτό όταν πιά δέν έχουν πέραση, ή έπαιτεία.

Μιά εξαίρεση ώστόσο: ή πρώτη Ντεβαντασί Σουσχίλα κατάφερε νά ξεφύγει δουλεύοντας σ' ένα εργοστάσιο καπνού όπου έγινε συνειδητή συνδικαλιστρια. Έδώ και πέντε χρόνια, χάρη σε μία γυναικεία όργάνωση πού κατάφερε νά ιδρύσει μέ άλλες εργάτριες παλεύει για τήν άπολύτρωση των ντεβαντασί. 'Ιστορία σχεδόν ρομαντική. 'Απ' αυτές όμως πού δέν άκούστηκαν στό Ναϊρόμπι.

Μαίρη Μαγκάκη

Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ ΘΕΜΑΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΟΥΡΕΛΟΥ

ΘΕΜΑΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Οι θεωρητικές και ψυχολογικές
όψεις των Καλών Τεχνών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3607744, 3604793

Δ. ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Α. ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 3607744, 3604793

Αφοι ΜΠΟΣΤΑΝΟΓΛΟΥ

Κολοκοτρώνη 92
Πειραιάς Τηλ. 4112258

Τά πληρέστερα διβλιοπωλεία
Τιμές χαμηλές
Χονδρική - Λιανική

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ
ΣΕ ΤΙΜΕΣ ΧΟΝΔΡΙΚΗΣ

ΔΙΑΡΚΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στιγμιαία

Η ΕΡΤ ως παράγων ανάπτυξεως της ιδιωτικής πρωτοβουλίας

Συνήλθε η Γ.Σ. της ΕΡΤ και ειπώθηκαν ξανά τα γνωστά και άσημαντα. Τόσο άσημαντα που δεν βρήκαν κάποια αξία λόγου θέση ούτε στίς μέσα σελίδες των εφημερίδων. Φυσικά δεν θά τα επαναλάβουμε ούτε εμείς. Όσο το ραδιόφωνο θά είναι ή ηχογράφηση της ανάγνωσης κάποιων κειμένων και ή τηλεόραση ή φωτογράφιση τους, κι όσο αυτή ακριβώς ή πρακτική δεν θά άμφισβητείται σοβαρά από συμπολίτευση και αντιπολίτευση, ή συζήτηση μαζί τους είναι περιττή. Μά διαφέρουν ως προς τό περιεχόμενο του τί διαβάζουν για μάς, θά πεί κάποιος «κριτικός ύποστηρικτής» της μιάς ή της άλλης. Έστω. Άλλά ή σχέση του πομπού με τον δέκτη, που είμαστε εμείς, παραμένει ακριβώς ή ίδια. Σχέση ψάλτη και έκκλησιάσματος. Πάλι καλά που περνάνε που και που κανένα σπάνιο δίσκο ή κάποια ενδιαφέρουσα ταινία. Άλλά αυτά τά βρίσκει κανείς και με ένα «καλό» στέρεο ή μ' ένα μέσο «βίντεο». Όπερ και γίνεται, όλο και περισσότερο.

Είναι ανάγκη νά γράψουν όλοι ιστορία;

Οί ρύποι κυμάνθηκαν σε «μέτρια επίπεδα», μάς διαβεβαίωσε τό ΥΧΟΠ, λόγος για τον όποιον δεν υπήρξε συναγεμός. Τά ίδια επανέλαβε από τηλεοράσεως ό άρμόδιος ύπουργός, δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα, είπε, και πρόσθεσε καθησυχαστικά: άν πάντες κάποιοι δεν αισθάνεται και πολύ καλά άς μήν πάει αύριο στή δουλειά του... Αλλά άνήγγειλε στή βεράντα του ό κ. Κουλουμπής και εξήγγειλε τό έπερχόμενο βοριαδάκι.

Οί ύπόλοιποι Άθηναίοι είδαμε βέβαια και αναπνεύσαμε κάπως διαφορετικά τό πρόβλημα. Ίσως επειδή δεν είμαστε ένήμεροι για τήν πραγματική κατάσταση. Η ψυχραιμία του κ. ύπουργού όφειλεται στό ότι έπιστημονικά είμαστε σε θέση νά γνωρίζουμε ότι τό νέφος μειώνεται και βρισκόμαστε στήν τελική ευθεία για τήν αντιμετώπισή του, όπως υπογράμμισε από τό βήμα της Βουλής. Άλλά όλα δεν γίνονται, πρόσθεσε, από τή μιά μέρα στήν άλλη. Σύμφωνα με τίς έγκυρες πληροφορίες του θά απαιτηθούν 5-7 χρόνια. Δηλαδή 9-11 από τό 1981. Άκουσα νούμερα, γι' αυτό ίσως μάς τά είχε στρογγυλέψει στά 2 ό προκάτοχός του. Ό καθένας γράφει τήν ιστορία του και ιστορία γενικότερα.

Παρά τήν αισιοδοξία του ό κ. Κουλουμπής δεν παρέλειψε νά καταγγείλει εκ νέου τή Ν.Δ. Θά χρειαστούν 5-7 χρόνια καταγγελίας, άφησε νά έννοηθεί. Δεν βρήκαμε

τίποτα τό 1981, είπε, ούτε υπήρχαν (πάντως ό κ. Στεφανόπουλος άντέτεινε ότι τά όργανα είχαν παραγγελθεί και πληρωθεί από τήν τελευταία κυβέρνηση της Ν.Δ.). Και δεν υπήρχε τότε και αξιόπιστο δίκτυο μετρήσεων. Ίσως νά έννοούσε ότι τά όρια συναγεμμού ήταν πολύ χαμηλά, με αποτέλεσμα νά τρελαίνονται τά μηχανήματα κάθε τόσο και νά φέρονται κινδυνολογικά. Έτσι ή περασμένη κυβέρνηση άνέβασε τά όρια με αποτέλεσμα νά ήρεμήσει κάπως ή κατάσταση.

Άπό τά παραπάνω συνάγονται άβίαστα τά εξής: επί 5-7 χρόνια θά υπάρξει δρομολόγηση δέσμης μέτρων, μέχρι τότε ή ρύπανση θά κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα και οι μημουάπτου άς μήν πηγαίνουν στίς δουλειές τους (και οι δημόσιοι ύπάλληλοι ύποθέτουμε). Καλούμαστε νά έμπιστευτούμε τήν κυβέρνηση διότι, όπως είπε ό κ. ύπουργός, σήμερα πιά γνωρίζουμε τό πρόβλημα. Έμείς νά δείτε πώς τό γνωρίζουμε, κ. Κουλουμπή.

Μπές - βγές

Πανηγυρίζει ό ανταποκριτής της Έλευθεροτυπίας Γ. Έντυχιόης στή σελίδα 6 της Δευτέρας 5.8., σε ρεπορτάζ για τό τελωνείο Εύζώνων: «Ξεπεράστηκαν και οι πίο αισιόδοξες προβλέψεις για τήν άφιξη τουριστών, σύμφωνα με στοιχεία των παραμεθόριων τελωνείων μας... 150.000 αυτοκίνητα και 400.000 άτομα, στοιχεία που

δείχνουν αύξηση γύρω στό 70% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του 1984... υπάρχει σταθερά μιά ούρά που φτάνει τό ένα χιλιόμετρο... Από τους ξένους τουρίστες, γιατί υπάρχουν και Έλληνες μετανάστες που φτάνουν για διακοπές, οι περισσότεροι είναι Γιουγκοσλάβοι, Δυτικογερμανοί και Αυστριακοί και κατευθύνθηκαν προς Χαλκιδική, Πιερία και νησιωτική Ελλάδα».

Στήν ίδια εφημερίδα, τήν ίδια μέρα, πάλι ό Γ. Έντυχιόης παρατηρώντας, στή σελίδα 23 τούτη τή φορά, τίς τελωνειακές «έξόδους» προς τήν Τουρκία γράφει: «Έπηξε από Τούρκους ταξιδιώτες ό μεθοριακός σταθμός στους Κήπους Έβρου, καθώς χιλιάδες άτομα κινούνται καθημερινά προς τήν πατρίδα τους προτιμώντας σάν χώρα διέλευσης τήν Ελλάδα. Πρόκειται αποκλειστικά για μετανάστες... Η διαφοροποίηση αυτή φαίνεται νά έχει άμεση σχέση με τίς τεταμένες σχέσεις Τουρκίας - Βουλγαρίας... άπ' όπου περνούσαν κάθε χρόνο οι Τούρκοι μετανάστες... Υπολογίζεται ότι ό συνολικός αριθμός έξερχομένων φτάνει καθημερινά τά 5.000 άτομα... Έξαιτίας των Τούρκων και των άλλων ταξιδιωτών (...) παρατηρήθηκε και κυκλοφοριακή συμφόρηση στό μοναδικό έθνικό δρόμο που οδηγεί από τους Εύζώνους στον Έβρο...».

Νά εκλάβουμε άραγε τό δεύτερο σημείωμα ως αυτοκριτική για τό πρώτο; Η μήπως ως επιβεβαίωση; Μήπως δηλαδή οι ένλόγω 5.000 Τούρκοι και λοιποί έρχονται για τουρισμό στήν Ελλάδα λόγω όμως υπερβολικής πληρότητας (έξαιτίας του πρώτου σημειώματος) διοχετεύουν εαυτούς στήν Τουρκία;

Κυκλοφοριακά άδιέξοδα

«Η διαπλάτνση (Σ.Σ.: της Λεωφόρου Κηφισίας) όλέθρια για τήν Κηφισιά», λέει ή Καθημερινή μετά από τους ενδιαφερόμενους κατοίκους. Τό ίδιο όλέθρια είναι άσφαλώς, με τά ίδια επιχειρήματα, ή διαπλάτνση ή ή κατασκευή οποιασδήποτε λεωφόρου που περνάει μέσα από τίς περιφερειακές συνοικίες της Αθήνας. Κι επειδή τά έφερε έτσι ή ιστορία τους (δηλαδή ή πασίγνωστη άπουσία όποιας πρόβλεψης από τό κράτος, οι χαριστικές διατάξεις του προς τους καλά γνωρίζοντες τά τοιαύτα κατοίκους των ένλόγω συνοικιών, οι καταπατήσεις και οι «αυθαίρετες δομήσεις») ώστε νά μήν υπάρχει άδειος ή έλεύθερος (δηλαδή δημόσιος) χώρος μεταξύ τους, μόνη λύση για τή διά ξηράς σύνδεση της Αθήνας προς τή λοιπή Ελλάδα (που προϋποθέτει βέβαια δρόμους, σιδη-

Στιγμαία

ροδρομικές γραμμές ή ό,τι ανάλογο...) είναι οι υπόγειες ή οι εναέριες διασυνδέσεις. Λύσεις, εξάλλου, εξίσου «ολέθριες» για κάποιους άλλους, και πάντοτε για τόν δημόσιο προϋπολογισμό. Μένει η «ζεύξη» Σουνίου - Εύβοιας (αν δέν είναι ολέθριο για τούς ντόπιους και άλλους —μέχρι και Κηφισιώτες— οικιστές της...) — Τρίκερι - Βόλος προς βορράν και ή ανάλογη Πειραιάς - Σαλαμίνα - Αϊγινα - Πόρος - Γαλατάς - Πόρτο Χέλι - Λεωνίδιο προς νότον. Προς δυσμάς δέν γίνεται δυστυχώς τίποτε. Τό ψάξαμε.

Αμύνεσθαι περί γλώττης

Έλέγχει τόν εισαγγελέα του Άρειου Πάγου, μέ δριμεία ανακοίνωσή της, ή γνωστή και ως ΕΠΕΓΛΩ «Έταιρεία διά τήν προστασίαν τής ελληνικής γλώσσης» επειδή μέ εγκύκλιό του ζητάει νά συντάσσονται όλα πλέον τά νομικά έγγραφα στή δημοτική, «τό νέον τεχνητόν ιδίωμα», όπως παρατηρούν οί κριτές του, «και δή υπό τήν μορφήν του εσχάτως υπό τινων υποκινηθέντος συρμού του μονοτονισμού και άποπνευματισμού».

Δέν αμφιβάλλουμε ότι, εάν ως δημοτική έννοείται ή γλώσσα τής τηλεόρασης κ.λπ., τά προβλήματα και τά ευτράπελα που θά προκύψουν στήν ένγένει δικαστηριακή πράξη θά είναι αρκετά. Η άνετη αντικατάσταση λέξεων που έχουν δεθεί μέ νομικές έννοιες συχνά οδηγεί, όταν αποτολμάται, σε τραγέλαφους. Πλήν όμως ή ΕΠΕΓΛΩ, γενικεύοντας στό τέλος τής ανακοίνωσής της, βλέπει τό ζήτημα υπό ευρύτεραν εποψιν. Και ειδικότερον: «Άλλαγή γλώσσης προϋποθέτει αλλαγήν εθνικής ταυτότητας. Καθ' ή γνωρίζομεν, όμως, ουδεμία τοιούτου είδους αλλαγή έλαβε χώραν εν Ελλάδι. Η μήπως απάτωμεθα;

Η Τουρκοκρατία και μετ' αυτής ή απαγόρευσις χρήσεως ελληνικής γλώσσης εξέλιπον πρό καιρού. Η μήπως λάθρα και άνεπαισθήτως άνέτειλε νέα περίοδος υποδουλώσεως του Έλληνισμού, εν ή, Έλληνες ήμεϊς, εν Ελλάδι, άποστερούμεθα τής πατρώας φωνής;»

Έλλην εγώ, εν Ελλάδι, τέκνον Έλληνων άμικων (εις όν βαθμόν, εν εσχάτη αναλύσει, τοιούτόν τι δύναται υποστηριχθή) ήκουα, παϊς ών, φωνήν πατρώαν — τά μάλα δέ βροντώδη — εν τινι μέτρω και βαθμώ διάφορον τής τών ως άνω εκλεκτών ιθυνόντων φωνής, ειρήσθω εν παρόδω, υπό πνεύμα —άλοι! — μονοτονισμού ού μήν αλλά και εις κατάστασιν άποπνευματισμού τυπωθείσης.

Κατ' εξακολούθησιν

Άνοίγει ο Φάκελος Κύπρου. Πάλι;

Μονακό τό δρόμο πήρε...

Η Άλίκη Βουγιουκλάκη γιόρτασε πρόσφατα τά γενέθλιά της στό Μονακό, όπου πήγε μέ τούς, έδω, φίλους της μέ Ι.Χ. άεροπλάνο. Και νά τά «ρεπορτάζ» και οί φωτογραφίες και νά τά χαζοχαρούμενα σχόλια του τύπου. Άλλά και οί μικρόψυχες κριτικές: «σκάνδαλο», λέει, και πρόκληση στόν εργαζόμενο λαό ή νεοπλουτιστική φιέστα στό Μόντε Κάρλο. Βέβαια για τόν (παρωχημένο μάλιστα) νεοπλουτισμό, που θυμίζει Βορειοαμερικανούς επικυρίαρχους στόν άριστοκρατικό Νότο (βλέπε και "Όσα παίρνει ο άνεμος" ή κομπλεξικούς πετρελαιοπρίγκιπες στό Κάιρο, άντε και στό Μόντε Κάρλο τό ίδιο, δέν μπορεί να υπάρξει δεύτερη γνώμη, αλλά δέν μάς πέφτει λόγος. Ο καθείς και τά όπλα του... Άλλά όχι και «σκάνδαλο», όχι και «πρόκληση», προς Θεού! Ποιόν νά σκανδαλίσει ή νά προκαλέσει ή εκλεκτή αυτή παρέα μέ...τό ψωροσυνάλλαγμα που τούς χορηγεί τό κράτος; Κάπου 600 δολάρια μέ τό ζόρι δέν φτάνουν για «προκλήσεις». Άκόμα κι «επαγγελματικό» συνάλλαγμα αν πήραν (50 δολάρια τήν ήμέρα), κι αυτό δέν φτάνει ούτε για παρτάκι τής γειτονιάς. Απόδειξη ότι ή καημένη ή Άλίκη κι ή παρέα της γύρισαν πίσω τήν επομένη. Παλοκατάσταση!

Διεθνής άλληλεγγύη

Παρακλήσεις και λιτανείες για βροχή στη Θράκη. Ο «μάγος» τής φυλής των Ναβάχος έστειλε ήδη τηλεγράφημα συμπαράστασης και συμπαράταξης.

Ύψηλης πιστότητας

Δήλωση του Μίκη Θεοδωράκη στόν Ριζοσπάστη (30.7.85 —όκτάστηλη) που γιόρταζε μαζί μέ τό ΚΚΕ τά γενέθλια του συνθέτη: «Μέσα από τό κόμμα μας έγινε αυτός που έγινε».

Ποιό άπ' όλα;

Υ.Γ. Μολαταυτα, Μίκη, νά τά έκατοστήσεις (τά χρόνια, φυσικά).

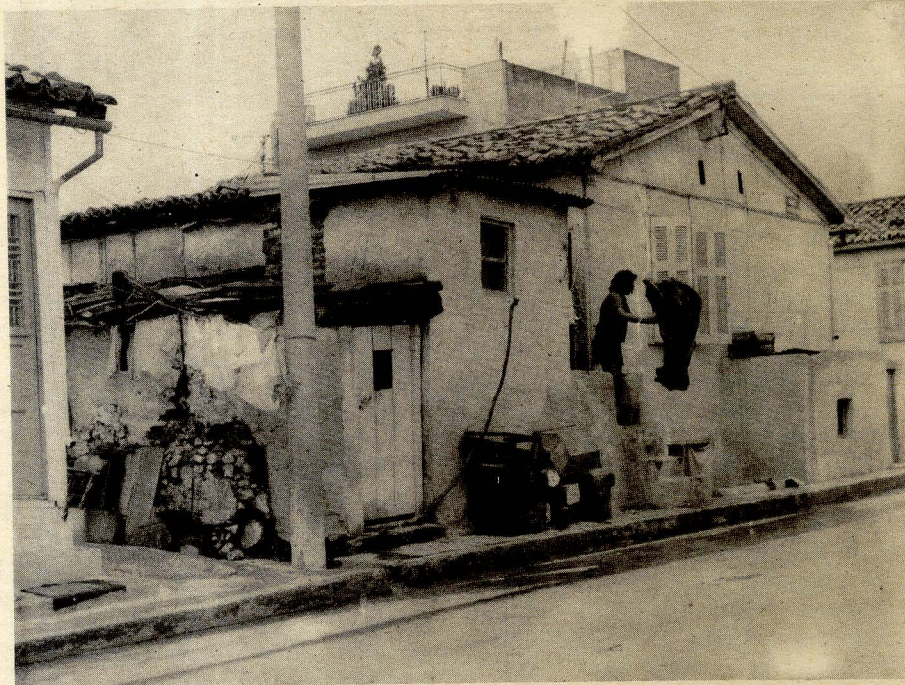
Σοβιετική άνοσία

«Κανένα κρούσμα AIDS στην ΕΣΣΔ» τιλοφορεί στην πρώτη σελίδα του ο Ριζοσπάστης (2.8.85). Τώρα τί σημαίνει τούτο; Άπλή διαπίστωση ότι ακόμα κανένα κρούσμα δέν διαπιστώθηκε; Άνόνητη ή επισήμανση, γιατί υπάρχουν κι άλλοι άνάλογες διαπιστώσεις. Ότι δέν πρόκειται να παρατηρηθεί τέτοιο κρούσμα και στό μέλλον; Μεγάλο λόγο να μήν πεις, μεγάλη μπουκιά να μή φάς. Ότι βρέθηκε ή άλάνθαστη πρόληψη; Ο «ύπαρκτος σοσιαλισμός» διαθέτει σχετική άνοσία; Όποτε ή επανάσταση στη Δύση κερδίζει άκαταμάχητα επιχειρήματα; Η μήπως άπαγορεύθηκαν οί μεταγίσεις αίματος και ή σεξουαλική επαφή (κυρίως αλλά όχι μόνον) όμοφυλοφίλων στην ΕΣΣΔ; Άκόμα και ή ποιότητα τής (δοκιμασμένης) σοβιετολαγνίας του Ριζοσπάστη άρχισε να κάνει νερά.

Η θηλυκότητα τής Καρολίνας

Η Καρολίνα του Μονακό δέχθηκε, μάς λέει ή Μπερλίνα τής Καθημερινής (4.8.85), να άποκαλείται, όπως ή μητέρα της, ή «Αυτόου Γαληνοτάτη Ύψηλότης». Κυρία Μπερλίνα μου, οί μεταξωτοί τίτλοι θέλουν και επιδέξια γλώσσα.

Εΐχαν φυτέψει μιά πορτοκαλιά... στοῦ Ρέντη

Σ

του Ρέντη, εκεί στις εργατικές πολυκατοικίες που βρίσκονται γύρω από τό εργοστάσιο τής ΒΙΑΜΥΛ, ή δημοτική αρχή, με έπικεφαλής τόν δήμαρχο κ. Γ. Γρύλλη συγκρούεται κατά μέτωπο μέ τούς κατοίκους. "Ετσι τουλάχιστον μάς πληροφορεί ή έγκριτος έφημερίδα 'Ελευθεροτυπία σέ έντυπωσιακό έγχρωμο, όλοσέλιδο ρεπορτάζ (30 'Ιουλίου 1985).

Τίτλος του άρθρου: «Μήν άγγίζετε τούς κήπους μας», μέ γράμματα βαριά, κατάμαυρα, πού θέλουν νά υποδηλώσουν τή σοβαρότητα του θέματος και νά τεκμηριώσουν τή βαρύτητα και τό δίκαιο τής καταγγελίας.

«'Ανάστατοι οί κάτοικοι τών εργατικών κατοικιών του Ρέντη» δηλώνουν άποφασιστικά ότι πάνω από τό πτώμα τους θά περάσει ή μπουλντόζα και δημιουργούν στόν άναγνώστη, μέ τό καλημέρα σας, συναισθήματα εύλογης άπορίας και άγανάκτησης για τίς δημοτικές άρχές.

Επεξηγείται άμέσως από τήν άρθρογράφο ό λόγος τής κοινωνικής αυτής άναταραχής: «Πενήντα κήποι, έπίγειοι παράδεισοι, πού στολίζουν τίς εργατικές κατοικίες του Ρέντη και πού άποτελούν άνάσες πράσινου για χιλιάδες κατοίκους

τής περιοχής, κινδυνεύουν νά άφανιστούν από τίς μπουλντόζες του δήμου».

"Επονται άπόψεις «κατοίκων», συγκινητικές τεκμηριώσεις τής όργης, άπειλές και έκκλήσεις.

Θά πρέπει νά όμολογήσω ότι διαβάζοντας τό ρεπορτάζ υπό τήν έπήρεια του τετραήμερου καύωνα πού έπληξε τήν πρωτεύουσα, εκείνες δηλαδή τίς ώρες πού περισσότερο από ποτέ νιώθουμε όλοι μας τήν έλλειψη πράσινου από τήν 'Αθήνα, τήν έλλειψη εκείνης τής άνακουφιστικής σκιάς πού μάς κάνει νά πιστεύουμε πώς θά 'ρθουν και καλύτερες μέρες, δέν πιστευα κυριολεκτικά στά μάτια μου.

"Αλλο έγκλημα σκέφτηκα, κι άκολουθώντας τά μονοπάτια στά όποια μέ οδηγούσε τό άρθρο, έφερα στό μυαλό μου τήν τεκταινόμενη καταστροφή. Δέντρα πού πέφτουν άνυπεράσπιστα στό διάβα τής δημοτικής μπουλντόζας, ταλαίπωροι μεροκαματιάρηδες πού προτάσσουν τά στήθη τους για νά προστατεύσουν τόν κόπο τους πού επενδύθηκε στό μεγάλο μιάς λεμονιάς, τά μερόνυχτα πού ξόδεψαν «για νά πετάξουν μιά μιά τίς πέτρες πού είχε τό χώμα».

Εικόνα βιβλικής καταστροφής δηλαδή. Γής μαδιάμ.

Κι όλα αυτά γιατί; Γιατί άπλούστατα, ό δήμαρχος του Ρέντη άποφάσισε αίφνι-

δίως —λέει— αντί για νεραντζιές, λεμονιές και μπουκαμβίλιες, νά φυτέψει γκαζόν και καλλωπιστικά φυτά. "Ανω ποταμών δηλαδή. Τόσο πολύ όμως άνω ποταμών, πού δύσκολα γινόταν πιστευτή ή ιστορία. "Οπως δηλαδή και νά τή διάβαζα, δέν κατόρθωνα νά συγκινηθώ (όπως ή άρθρογράφος επεδίωκε).

"Αντί λοιπόν για τήν άναμενόμενη συγκίνηση, μου δημιουργήθηκε ή περιέργεια νά μάθω τί ακριβώς είναι δυνατό νά γίνεται και ποιός είναι ό βαθμός ακρίβειας αυτής τής καθ' όλα παράλογης κατάστασης πού μέ τέτοια έμφαση προβλήθηκε στην 'Ελευθεροτυπία.

Ζήτησα νά δώ τόν κ. Γρύλλη, για νά άκούσω από πρώτο χέρι τό τί έχει νά πει για αυτά πού γράφτηκαν και τό πώς μπορεί νά δικαιολογήσει όλα τά έξοργιστικά πού γίνονται ή πρόκειται νά γίνουν. Για νά σιγουρευτώ κοντολογίς ότι πράγματι έτσι έχουν τά πράγματα και ότι άλλη μιά φορά θά πρέπει νά ρίξουμε μαύρο δάκρυ για τήν έλλειψη κάθε λογικής αυτής τής άποφασής.

"Η συνάντηση μέ τόν δήμαρχο του Ρέντη έγινε στις 5 Αύγουστου, στό σπίτι του, όχι μακριά από τίς εργατικές κατοικίες μέ τούς έν εξεγέρσει κατοίκους.

"Η συζήτηση, μαζί μέ έπιτόπου έπίσκεψη, κράτησε τρεις περίπου ώρες. Αυτές τίς ώρες, πείστηκε ότι τό περί ου ό λόγος ρεπορτάζ στερείται σοβαρότητας άφού τόσο τά γεγονότα όσο και ή προγραμματιζόμενη συνέχεια πολύ απέχουν από τόν συγκινητικό μύθο τής κυρίας Κοραή.

Στό δήμο λοιπόν του Ρέντη, πού είναι ό μεγαλύτερος σέ έκταση δήμος τής πρωτεύουσας, υπάρχουν 12 συγκροτήματα πολυκατοικιών πού δόθηκαν από τό κράτος γύρω στό '55 σέ οικογένειες πού πληροδσαν κάποια κριτήρια. Τρία από αυτά τά συγκροτήματα κατοικούνται από πρόσφυγες του '22, τρία από Ρουμάνους και 'Αρμενίους και έξι είναι εργατικές πολυκατοικίες όπου κατοικούν οικογένειες από όλη τήν 'Ελλάδα.

Τά συγκροτήματα δέν έχουν καμιά σύνδεση μεταξύ τους, δέν έντάσσονται στόν ιστό του δήμου και έχουν έντονότερες έλλείψεις κοινωνικής και τεχνικής ύποδομής.

"Εδώ και δύο περίπου χρόνια ό δήμος ξεκίνησε τήν εφαρμογή ενός προγράμματος αναβάθμισης αυτών τών συγκροτημάτων. "Επίλυση προβλημάτων άποχέτευσης, βελτίωση τών έξωτερικών χώρων και ένοποίησή τους, δημιουργία έσωτερικών πλατειών, παιδικών χαρών, δενδροφυτεύσεις.

Για νά υλοποιηθεί τό πρόγραμμα, χρειάστηκε νά γκρεμιστούν οί αυθαίρετοι φράχτες πού είχαν φτιάξει οί κάτοικοι τών ισογείων τών πολυκατοικιών και, φυσικά, νά κατεδαφιστούν όλα τά μικρές κλίμακας αυθαίρετα κτίσματα (κουζίνακια, βεράντες κλειστές κ.λπ.).

Κάποιες αντιδράσεις πού υπήρξαν από όρισμένους ιδιοκτήτες ισογείων έπαψαν νά υπάρχουν όταν διαπιστώθηκε ότι μόνο βελτιωτικά θά λειτουργούσαν οί παρεμβάσεις τής δημοτικής αρχής.

"Ηδη στά συγκροτήματα πού βρίσκονται στις όδους Θηβών και Θεσσαλονίκης, Θηβών 222 και στό συγκρότημα τής 'Αγίας "Αννας, τά έργα είτε έχουν ολοκλη-

ρωθεί είτε έχουν προχωρήσει σημαντικά. Στο συγκρότημα μάλιστα της Θηβών 222, που έχει ολοκληρωθεί, οι κάτοικοι εκφράστηκαν με μεγάλη ικανοποίηση για τό αποτέλεσμα των δημοτικών παρεμβάσεων.

Επομένως, Τι ακριβώς γίνεται στις εργατικές πολυκατοικίες της ΒΙΑΜΥΛ κι ό κόσμος ξεσηκώθηκε; Για τήν αναστάτωση ποιών κατοίκων μιλάει ή *Έλευθεροτυπία*;

Στό συγκρότημα υπάρχουν 24 πολυκατοικίες μέ 6 διαμερίσματα ή καθεμία (σύνολο 144 διαμερίσματα). Από τίς 24 πολυκατοικίες οί 5 έχουν πλωτή. Από τά υπόλοιπα 32 ισόγεια διαμερίσματα, τά 20 οί ιδιοκτήτες τους (αυτοί που είναι άνάστατοι) τά έχουν περιφράξει, βάζοντας ψηλά κάγκελα σ' όσο μεγαλύτερη έκταση γινόταν, έτσι που νά περιορίσουν αισθητά τόν κοινόχρηστο χώρο και νά μετατρέψουν τό διαμέρισμά τους σέ μονοκατοικία μετά κήπου. Κι άσε τίς οικογένειες των πάνω όρόφων νά βουρλίζονται. Οί κήποι είναι συμπαθητικοί (όπως άλλωστε συμπαθές είναι κάθε πράσινο φυλλάρακι). Άλλοτε πολύ φροντισμένοι κι άλλοτε άνάμικτοι μέ σκουπίδια, παλιά έπιπλα του διαμερίσματος, κάτι σαν άνθισμένες ύπαιθριες άποθήκες. Ούτε «παράδεισοι επίγειοι» ούτε καμιά άνυπόφορη κόλαση. Άπλά και μόνο προσπάθειες καταπάτησης κοινόχρηστου χώρου πρός όφελος του άτομικού συμφέροντος.

Ο δήμαρχος, λοιπόν, και έδώ όπως και στά άλλα συγκροτήματα, θέλει νά παρέμβει και μέ τά 15 έκατομύρια που έχει πάρει άπ' τό ΥΧΟΠ νά προχωρήσει σέ συνολική διαμόρφωση των έλευθερων (άκόμη) και των καταπατημένων χώρων. Νά ρίξει καταρχήν τά ψηλά κάγκελα, νά κρατήσει τό ύπάρχον πράσινο και νά εφαρμόσει τό σχέδιο του ΥΧΟΠ που προβλέπει ότι άνάμεσα σ' αυτά τά 24 όμοιομορφα καταθλιπτικά κτίρια θά πρέπει νά δημιουργηθούν, μέσα στο πράσινο, βιώσιμοι, λειτουργικοί χώροι.

Ούτε ξεριζώματα δηλαδή ούτε άποθνήσκουσες νεραντζιές ούτε λεμονάκια μρωδάτα στυμμένα άπ' τό βάρος μιάς παρανοϊκής μπουλντόζας. Άπόδοση άπλά και μόνο των έλευθερων χώρων σ' όλους τούς όρόφους του συγκροτήματος.

Ο δήμαρχος συζήτησε τό θέμα μέ τούς κατοίκους. Φαίνεται όμως ότι οί καταπατητές «ισογειούχοι», ένόψει τής άπειλής άφαίρεσης του παράνομου περιβολιού τους, άποφάσισαν νά τό παίξουν μελόδραμα. Οί κυρίες βγήκαν στό δρόμο μέ τίς ρόμπες τους σέ κατάσταση έξαλλη. Οί άντρες άγανάκτησαν. Άπείλησαν δράματα. Έπικαλέστηκαν δικηγόρους. Για νά υπερασπιστούν όχι βέβαια τά μέ ιδρώτα ποτισμένα δεντράκια τους αλλά τά τετραγωνικά που στη ζούλα κατόρθωσαν νά άποκτήσουν. Και καλά αυτοί. Στο κάτω κάτω μέ τέτοια μικροαστικά μοντέλα ιδιοκτησίας μεγάλωσαν και μεγαλύτελα ιδιοκτησίας σήμερα οί Έλληνες. Δέν επιτρέπεται όμως αυτά τά μοντέλα και οί συμπεριφορές νά υποθάλπονται μέ άρθρα που πυρπολούν μέ τόν άκρατο λαϊκισμό τους και που κυρίως βρίθουν άπό άνακριβειες.

Βάσω Κιζήλου

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η ΑΔΙΑΧΩΡΗΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΑΣ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΑΝΥΠΟΧΡΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1985

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
Η Αδιαχώρητη Κοινωνία
Με αφετηρία το μυθιστόρημα του Δ. Χατζή «Διπλό βιβλίο» ο συγγραφέας αναζητά τους όρους με τους οποίους η λογοτεχνική μαρτυρία και η κοινωνική σκέψη μπορούν να θεμελιώσουν μια κοινή δημιουργία.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

Τετράδιο για τα γραμμάτια και τις τεχνές

Στο τεύχος που κυκλοφορεί:

αφιέρωμα

Κ. ΠΟΡΦΥΡΗΣ: Η ψυχή της «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΕΧΝΗΣ»

γράφουν: ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ • ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ • ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ • ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ • ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΥΛΟΥΦΑΚΟΣ • ΒΕΑΤΡΙΚΗ ΣΠΗΛΙΑΔΗ • ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ • ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ

έρευνα

Η ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

μιλούν: σχολάρχες, καθηγητές, μαθητές, ελληνικό κέντρο κινηματογράφου, ελληνική εταιρεία σκηνοθετών, ελληνική ομοσπονδία θεάματος ακροάματος, σωματείο ελλήνων ηθοποιών, ένωση τεχνικών κινηματογράφου, υπουργείο πολιτισμού

και

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ: Η αβάσταχτη ελαφρότητα της ύπαρξης
ΣΕΡΤΖΙΟ ΛΕΟΝΕ: Σε μεγάλα στάδια οι προβολές του μέλλοντος
ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΕΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ

ΚΑΙ: τριβόλοι, σχόλια, βιβλιοπαρουσίαση, δισκοπαρουσίαση

Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ

Αθήνα: Βιβλιοπωλεία
Επαρχία: Πρακτορεία Τύπου

ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΣΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η στρατηγική του τρόμου

Από την αρχή ακόμα του 20ού αιώνα, οι τολμηρές υποθέσεις των επιστημόνων άρχισαν προοδευτικά να αποκαλύπτουν τις τρομερές δυνάμεις που κρύβονται μέσα στα πιο μικρά σωματίδια της ύλης. Στη δεκαετία του 1920 οι συσσωρευμένες γνώσεις δημιούργησαν τις προϋποθέσεις και τη γενιά των επιστημόνων που θα μπορούσαν να δαμάσουν τις δυνάμεις αυτές. Ο Δανός Νίλς Μπόρ, ο Γερμανός Χάιζενμπεργκ και ο συμπατριώτης του Χάαν μαζί με πολυάριθμους άλλους επιστήμονες και έρευνητές προσδιόρισαν τις εσωτερικές λειτουργίες του ατόμου και υποψιάστηκαν την τεράστια ενέργεια που θα απελευθέρωνε ή τυχόν διάσπαση του πυρήνα του. Οι θεωρίες του Άϊνστάιν ενίσχυσαν τις υποθέσεις αυτές.

Τό 1939, στην έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έμενε ν' ανακαλυφθεί ή διαδικασία και οι μηχανισμοί διάσπασης του ατομικού πυρήνα. Έπειδή ο κόσμος ολόκληρος τις μέρες εκείνες ήταν άφοσιωμένος στο όλοκαύτωμα, στην αναζήτηση ολόενα και περισσότερο καταστροφικών ανέμων μέσα από το δόλαιοιχτο ασκή του Αιόλου, ή ιδέα της απόκτησης μιας νέας μηχανής ολέθρου ριζώσε άμέσως. Άνυπολόγιστα μέσα διατέθηκαν στους έρευνητές και μέσα σε έξι χρόνια οι σχετικές ανακαλύψεις προχώρησαν με βήματα γιγάντια.

Η Γερμανία βρισκόταν στα 1939 πιο μπροστά από οποιαδήποτε άλλη χώρα στις σχετικές έρευνες. Πολύ λίγο όμως άντελήφθη τις δυνατότητες των νέων ανακαλύψεων. Οι ήγέτες της είχαν την αντίληψη του σύντομου πολέμου που θα κρινόταν από την τακτική επικράτηση στα πεδία των μαχών. Τόν έβλεπαν δηλαδή σε διάσταση ευρωπαϊκή, σαν μια αναδιάταξη της κατεστημένης τάξης που δημιούργησε εκεί τό 1918. Πολύ άργά κατάλαβαν ότι ο πόλεμος αυτός ήταν υπόθεση όλου του πλανήτη και ότι οι δυνάμεις που τόν έκριναν ήταν πολύ πιο σημαντικές απ' όσες ή «γηραιά ήπειρος» μπορούσε να διαθέσει.

Έξαιτίας αυτής της περιορισμένης αντίληψης, τά όπλα καθολικής, στρατηγικής ύπεροχής και κυριαρχίας δέν βρί-

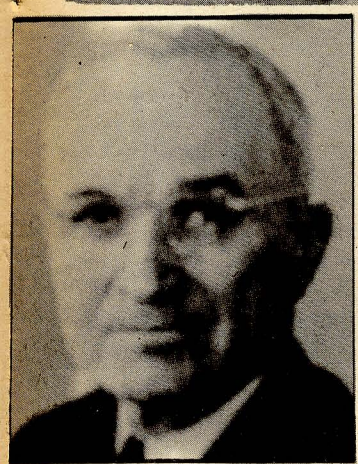
σκονταν στις αναζητήσεις των Γερμανών. Ούτε ένα στρατηγικό βομβαρδιστικό ούτε ένα «ύπερφρούριο» ανάλογο με τά άγγλικά ή τά άμερικανικά δέν βγήκε από τά γερμανικά εργοστάσια σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Οι επαναστατικοί πύραυλοι V-1 και V-2 δέν θεωρήθηκαν παρά μόνο «όπλα αντίποινων» από τούς κατασκευαστές τους. Αντίστοιχα, οι έρευνες για τά ατομικά όπλα ήταν ελάχιστα φανατικές και πολύ εύκολα οι Σύμμαχοι τις δυσκόλευαν. Τό 1943 ο περίφημος Δανός φυσικός Νίλς Μπόρ μεταφέρθηκε από τις άγγλικές μυστικές υπηρεσίες από την κατεχόμενη χώρα του στην Άγγλία, μαζί με τις περί πυρηνικής φυσικής γνώσεις του. Από την κατεχόμενη Γαλλία επίσης μεταφέρθηκαν στην Άγγλία και τις ΗΠΑ όχι μόνο επιστήμονες αλλά και φορτία «βαρέος ύδατος». Τέλος, ή νορβηγική αντίσταση χωρίς πολλές δυσκολίες ταλαιπώρησε τά γερμανικά αποθέματα του ύλικού αυτού, άπαραίτητου για τις έρευνες.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες οι Άγγλοι, και προπαντός οι Άμερικανοί, έφτασαν πρώτοι στο στόχο τους. Η στρατηγική καταστροφή ήταν από την αρχή μέσα στη δική τους λογική του πολέμου. Και οι δύο χώρες διέθεταν από τό 1940-41 πολυάριθμα σμήνη, γιγαντιαίων για τά μέτρα της εποχής, βομβαρδιστικών. Τά χρησιμοποιήσαν κατά κόρον. Στις 30 Μαΐου του 1942, 1.046 άγγλικά βομβαρδιστικά έκαψαν 2.500 στρέμματα της Κολονίας με ανάλογα θύματα. Τό 1943 ρίχθηκαν στη Γερμανία 120.000 τόνοι βόμβες (τό ίσοδύναμο 7 βομβών τύπου Χιροσίμα), τό 1944 650.000 τόνοι (ίσοι με 38 βόμβες τύπου Χιροσίμα), τό 1945 500.000 τόνοι (ίσοι με 30 βόμβες τύπου Χιροσίμα). Οι Γερμανοί άντεξαν καλύτερα από τούς Ίάπωνες σ' αυτόν τόν κατακλυσμό μόνο και μόνο γιατί οι δικές τους πόλεις ήταν χτισμένες από τοιμένο και σίδηρο και όχι από ξύλο και χαρτί. Παρ' όλα αυτά, μερικαί από τούς βομβαρδισμούς, όπως τού Άμβούργου και της Δρέσδης, ήταν δύο φορές φονικότεροι από εκείνον της Χιροσίμα.

Στην Ίαπωνία, ή στρατηγική της καταστροφής είχε αποδώσει καρπούς πολύ πριν τη μοιραία μέρα της Χιροσίμα. Στις 9 Μαρτίου του 1945, 300 βομβαρδιστικά B-29 έκαψαν 40 τετραγωνικά χιλιόμετρα του Τόκιο σκοτώνοντας 200.000 κατοίκους, τούς διπλούς απ' ό,τι ή βόμβα στη Χιροσίμα. Άκολούθησαν ή Όζάκα, τό Κόμπε, ή Ναγκόγια. Ο τρόμος μεθοδεύτηκε με προκηρύξεις που άνέγραφαν τις πόλεις που θα καταστραφούν στις επόμενες μέρες. Περίπου 9.000.000 Γιαπωνέζοι ξεχύθηκαν στην ύπαιθρο και κάθε είδος οικονομικής δραστηριότητας παρέλυσε. Όταν έπεσε ή ατομική βόμβα στη Χιροσίμα, ή Ίαπωνία είχε τόσο πολύ συνηθίσει στην ίσοπέδωση των πόλεων της ώστε δέν έδωσε στο γεγονός καμιά ιδιαίτερη προσοχή.

Στό τέλος της διαδρομής αυτής της στρατηγικής του τρόμου, εμφανίστηκε ή ατομική βόμβα. Ήρθε άργά, τόσο άργά που δέν ήταν πιά άπαραίτητη. Τά συμβατικά μέσα ήταν υπεραρκετά για να τελειώσουν τόν πόλεμο. Οι Ίάπωνες, αν υποθέσουμε ότι ήθελαν να άντισταθούν ακόμα, θα πέθαιναν από την πείνα, έτσι και γλίτωναν από τά εμπρηστικά και τις βόμβες. Η ατομική βόμβα όμως είχε κοστίζει 2.000.000.000 δολάρια της εποχής και όλοι έκριναν ότι θα έπρεπε να αποδειχτεί ή χρησιμότητά τους. Έξάλλου, αντίθετα με όσα θέλουμε σήμερα να νομίζουμε, σχεδόν όλοι ήταν σύμφωνοι τότε στη χρήση της βόμβας. Λίγες μέρες πριν, στο Πότσδαμ, ο ελάχιστος έκπληκτος Στάλιν, μόλις πληροφορήθηκε την ύπαρξη του όπλου, εϋχήθηκε την άμεση χρησιμοποίησή του κατά των Ίαπόνων. Ήθελε να διαφυλάξει όσο τό δυνατό περισσότερες ζωές Σοβιετικών στρατιωτών που έτοιμαζαν την εισβολή στη Μαντζουρία. Φυσικά, αυτό δέν έμποδίζει σήμερα, 40 χρόνια μετά, τόν όποιο Γκορμπατσόφ να δηλώνει ότι μόνοι υπεύθυνοι ήταν οι Άμερικανοί στρατοκράτες και οι πιλότοι του άεροπλάνου τους.

Είναι ίσως σκληρό να τό θυμίσουμε στις επετειακές μας ήμέρες αλλά, τόν Αϋγουστο του 1945, οι λαοί του κόσμου,

και ο δικός μας, χάρηκαν και γιόρτασαν όταν αναγγέλθηκε η είδηση της πρώτης ατομικής έκρηξης. Στο κάτω κάτω, η βόμβα είχε πέσει πάνω στον μισητό κοινό εχθρό...

Η Χιροσίμα και το Ναγκασάκι ήταν τό αποκορύφωμα της στρατηγικής του τρόμου. Η ύψιστη ώρα της που την έφερε σε νέα διάσταση και νέα εποχή. Γι' αυτό και δόθηκε τέτοια προσοχή στο αποτέλεσμα. Έπρεπε να πεθάνουν όσο το δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι με όσο το δυνατόν πιο φρικτό τρόπο ώστε ο τρόμος να μείνει στις μνήμες των ανθρώπων και να μπορεί να υποτάσσει το νου και τις ψυχές τους. Η Χιροσίμα διαλέχτηκε επειδή, περισσότερο από κάθε άλλη πόλη της Ιαπωνίας, ήταν χτισμένη από χαρτί και ξύλο. Οι άνθρωποι λοιπόν θα βρίσκονταν εκεί έκθετοι στη μανία της έκρηξης. Δεν υπήρχε τίποτε να τους προστατέψει από την ακτινοβολία, τη θερμότητα και το φοβερό ωστικό κύμα. Το πείραμα πέτυχε. Τά θύματα και πολλά ήταν και φοβερά στην όψη. Οι εικόνες της Χιροσίμα έγιναν ο εφιάλτης αυτός έφερε στους πολίτες κάθε γωνιάς του πλανήτη τό δέος για τον ισχυρό, για όποιον διαθέτει τά πυρηνικά όπλα. Ο κάτοχος της δύναμης αυτής έγινε φυσικός και αυτονόητος κυρίαρχος της τύχης των υπολοίπων. Έδω

βρίσκεται η πιο σημαντική κληρονομιά της κόλασης της Χιροσίμα.

Από την υπεροχή στην ισορροπία

Όταν η Ιαπωνία συνθηκολόγησε και η αμερικανική ειρήνη απλώθηκε στον κόσμο, υπήρχε ήδη ένας γιγαντιαίος μηχανισμός παραγωγής πυρηνικών όπλων. Τουλάχιστον 150.000 επιστήμονες και τεχνικοί με έπικεφαλής τους τόν Όπενχάιμερ αφιέρωναν, στις ΗΠΑ, τις δραστηριότητές τους στη βελτίωση και την παραγωγή ατομικών βομβών. Άρκετοι τότε σκέφτηκαν να χρησιμοποιήσουν τό δυναμικό αυτό για να υποτάξουν τη Σοβιετική Ένωση και να ενώσουν τόν κόσμο κάτω από τό αμερικανικό σκῆπτρο. Οι περισσότεροι όμως αντιτάχθηκαν στις ιδέες αυτές όχι μόνο γιατί ξεχώρισαν τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην καταστροφή και την κατάκτηση αλλά και γιατί ήταν αμφίβολη ακόμα η παντοδυναμία των καταστροφικών τους όπλων. Από τό 1943 ως τό 1945 η Γερμανία είχε δεχτεί τό ισοδύναμο 75 περίπου βομβών τύπου Χιροσίμα και δεν υποτάχθηκε παρά μόνο με την κατάληψη του ίδιου της του εδάφους από στρατούς των συμμάχων. Πόσες λοιπόν βόμβες θα χρειαζόνταν για να καταστραφεί η Σοβιετική Ένωση; Την εποχή εκείνη τό εμπλουτισμένο ού-

ράνιο ή τό πλουτόνιο με τά όποια εφτιαχναν τις βόμβες, παράγονταν δύσκολα και άργά. Οι λογικοί αυτοί υπολογισμοί απέτρεψαν τη γενικευμένη χρησιμοποίηση των πυρηνικών όπλων την εποχή που ήταν κτήμα μονάχα του πιο ισχυρού.

Την ίδια εποχή μία έντυπωσιακή σειρά πυρηνικών δοκιμών στο αρχιπέλαγος Μπικίνι του Ειρηνικού, κράτησε ζωντανή την απειλή και ζωηρές τις αναμνήσεις της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι. Ταυτόχρονα άρχισαν και οι πρώτες προτάσεις για καταστροφή των πυρηνικών όπλων και διεθνή έλεγχο της πυρηνικής ενέργειας. Η ΕΣΣΔ έσπευσε να τις απορρίψει καθώς υποψιαζόταν ότι πίσω από αυτές βρισκόταν η επιδίωξη των ΗΠΑ να διατηρήσουν τό μονοπώλιο της σχετικής με τά πυρηνικά όπλα γνώσης. Ήταν ήδη σαφές ότι είχε δημιουργηθεί ευρύ πεδίο ανταγωνισμού με άξονα τά όπλα αυτά. Τό 1949, η Σοβιετική Ένωση δοκίμασε την πρώτη της ατομική βόμβα και ο ανταγωνισμός έγινε ιδιαίτερα δξύς καθώς βρέθηκε στο έπικεντρο του «ψυχρού πολέμου».

Τό 1952 οι Αμερικανοί δοκίμασαν την πρώτη τους βόμβα υδρογόνου, πολλαπλάσιας καταστροφικής δύναμης. Την ίδια χρονιά η Αγγλία πραγματοποίησε τη δική της πρώτη πυρηνική δοκιμή. Μόλις τόν επόμενο χρόνο οι Σοβιετικοί απέκτη-

σαν την υδρογονοβόμβα τους, ενώ το 1956 η πυρηνική απειλή χρησιμοποιήθηκε έντονα στο πεδίο της διεθνούς διπλωματίας. Με αφορμή την κρίση στο Σουέζ, η Σοβιετική Ένωση υπενθύμισε στην Αγγλία και τη Γαλλία την ανωτερότητα του πυρηνικού της όπλοστασίου και πέτυχε να μετριάσει τις βλέψεις των δύο αυτών χωρών. Η Γαλλία αισθάνθηκε ταπεινωμένη από τις απειλές αυτές και για να αισθανθεί πιο σίγουρη φρόντισε το 1960 να αποκτήσει τα δικά της πυρηνικά όπλα. Τήν ακολούθησε η Κίνα στα 1964 ενώ αργότερα προστέθηκε στην ομάδα αυτή και η Ινδία. Όπωςδήποτε το πυρηνικό όπλοστάσιο των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ παρέμεινε το πιο σημαντικό, εκείνο που καθόριζε τις τύχες του κόσμου.

Άφοπλισμός και δύναμη

Είναι περίπου αδύνατο να προβλέψουν με βεβαιότητα οι άνθρωποι το πού μπορεί να τους οδηγήσει ένας ξέφρενος ανταγωνισμός εξοπλισμών όπως ο σημερινός. Το αισιόδοξο ανάλογο περιστατικό της αρχαιότητας δεν βρίσκει δυστυχώς αναλογίες στον κόσμο μας. Τότε, στην ελληνιστική εποχή, στά χρόνια του Δημητρίου του Πολιορκητή, η τεχνική της πολιορκίας, η άρτιότερη τεχνική του αρχαίου κόσμου, έσβησε μέσα στα αδιέξοδο που προκάλεσαν οι ίδιες της οι αντιφάσεις. Τότε οι επιθετικές μηχανές έφταναν να είναι το ίδιο αποτελεσματικές με τις άμυντικές αντίστοιχές τους, πράγμα που τις έκανε άχρηστες. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η βελτίωση των πολεμικών μέσων τελματώθηκε για περισσότερο από χίλια χρόνια. Σήμερα, θά έλεγε κανείς ότι όταν η

καταστροφή γίνεται το ίδιο απόλυτη για τον επιτιθέμενο όσο και για το θύμα του, τότε η λογική της επίθεσης, άρα και του πολέμου, ακυρώνεται και άχρηστεύεται. Ίσως και να είναι έτσι. Το πιθανότερο όμως είναι ότι στην πολύπλοκη εποχή μας τα πράγματα γίνονται πολύ πιο σύνθετα.

Τα πυρηνικά όπλα και οι μηχανισμοί που ηγάζουν, στηρίζονται και τρέφονται από αυτά, δημιουργούν μια κοινωνική ιεραρχία, χτίζουν και εγγυώνται ένα είδος κοινωνίας. Αυτά τα διευθυντήρια των μεγάλων εταιρειών ή των κεντρικών επιτροπών που όριζον τον κόσμο μας, σ' Ανατολή και Δύση, άντλούν την εξουσία τους και τα δικαιώματά τους σ' αυτή από μία αντίστοιχη ιεραρχία ισχύος, επιστέγασμα της οποίας είναι τα πυρηνικά όπλα. Εάν υποθέσουμε ότι αυτά καταργούνται, τότε η ισχύς διαχέεται στον πλανήτη και στις κοινωνίες του, τότε καταργούνται αυτά τα ισχυρά κέντρα εξουσίας. Πέρα λοιπόν από την πιθανή πολεμική τους χρήση, τα όπλα αυτά στηρίζουν ένα είδος κοινωνίας και εξουσίας. Το γεγονός αυτό επιβάλλει τη διατήρηση και την ανάπτυξη τους ανεξάρτητα από την πραγματική πολεμική τους αξία. Για το λόγο αυτό οι προσπάθειες και οι προτάσεις άφοπλισμού μένουν σταθερά νεκρός και κενός λόγος. Ξεκινούν συνήθως από το τί είναι πιθανό να προκαλέσει η χρησιμοποίηση των όπλων αυτών σε κάποιο πόλεμο και άγνοούν το τί στηρίζει ή παρουσία και η ανάπτυξη τους στην περίοδο της ειρήνης. Συχνά η λανθασμένη επιλογή στόχου ακυρώνει και την ίδια την πρόθεση και γι' αυτό όλα τα αντιπυρηνικά κινήματα δεν έχουν να επιδείξουν παρά αποτυχίες.

Ένα δεύτερο στοιχείο που διαφορο-

ποιεί τον σημερινό ανταγωνισμό πυρηνικών εξοπλισμών από κάθε προηγούμενο ανάλογο είναι η οικονομική του διάσταση. Όπως συνήθως συμβαίνει στην ιστορία, η αιχμή της τεχνολογίας εξυπηρετεί τον ανταγωνισμό αυτό. Στην εποχή μας όμως η τεχνολογία κοστίζει μυθικά ποσά και η βελτίωσή της τα πολλαπλασιάζει με έντυπωσιακή ταχύτητα. Ο ανταγωνισμός λοιπόν στα πυρηνικά όπλα είναι στην ουσία ένας ακήρυχτος, σκληρός οικονομικός πόλεμος. Ο λεγόμενος «πόλεμος των άστρων» που προγραμματίζουν οι ΗΠΑ, υπογραμμίζει το γεγονός αυτό.

Περισσότερο ίσως κι από μία ανοιχτή στρατιωτική ανάμετρηση, ο οικονομικός αυτός πόλεμος μπορεί να έχει νικητή και ήττημένο. Μπορεί ν' ανατρέψει τις ισοροπίες και να μεταβάλει την ιεραρχία και την τάξη του πλανήτη. Η ολοκλήρωση της στρατηγικής του τρόμου, η ανάπτυξη των πυρηνικών όπλων ως τις έσχατες δυνατότητές τους δεν μπορεί να φέρει την αυτοκατάργησή τους μπροστά στο φάσμα της στρατιωτικής τους άχρηστίας είναι άπιθano να επαναληφθεί αυτό που συνέβει στις πολιορκητικές μηχανές της αρχαιότητας. Άλλά και είναι σχεδόν αδύνατο να εκτιμηθούν οι συνέπειες της ήττας του ενός από τους δύο συνασπισμούς σ' αυτόν τον ξέφρενο ανταγωνισμό που πάνω του στηρίζονται οι οικονομικές παράμετροι αλλά και οι κοινωνικές και πολιτικές δομές των δύο μεγάλων συνασπισμών που μοιράζονται σήμερα τον πλανήτη.

Σαράντα χρόνια μετά τη Χιροσίμα, η πυρηνική μας εποχή προβάλλει τα αναπάντητα ερωτήματά της πιο άμειλικτα παρά ποτέ.

Γιώργος Μαργαρίτης

Είδα εικόνες από τήν κόλαση...

Μαρτυρίες από τή Χιροσίμα

«Ήμουν στή Χιροσίμα τό πρωινό τής 6ης Αυγούστου. Δούλευα σέ μιά ομάδα έθελοντριών. Φτιάχναμε αντιπυρικές ζώνες μέσα στήν πόλη ώς μέτρο προστασίας από τίς αεροπορικές επιδρομές.

Ή ομάδα μας, ή μιά γυναίκα πίσω από τήν άλλη, μόλις είχε περάσει τή γέφυρα στόν ποταμό Τσουρούμι όταν ξαφνικά, χωρίς νά σημάνει συναγεμός, φάνηκε ένα έχθρικό αεροπλάνο νά πετά πολύ ψηλά πάνω από τά κεφάλια μας. Τά ασημένια του φτερά έλαμπαν στόν ήλιο. Μία από τίς γυναίκες φώναξε: «Κοιτάζτε, ένα αλεξίπτωτο!». Πρίν προλάβω νά γυρίσω πρós τό σημείο πού έδειχνε, μιά φοβερή άστραπή γέμισε όλόκληρο τόν ουρανό.

Αυτή ή άστραπή άραγε μάς χτύπησε πρώτη ή ό θόρυβος τής έκρηξης πού έσκισε τά σωθικά μου; Έπεσα καταγής, έγινα έγα μέ τό έδαφος και άμέσως ένιωσα τόν γύρω μου κόσμο νά καταρρέει. Όλα έπεφταν όλόγυρα μου, στό κεφάλι μου, στους ώμους μου. Δέν έβλεπα τίποτα. Βρισκόμουν σέ απόλυτο σκοτάδι.

Κατάφερα τελικά νά άπελευθερωθώ από τά χαλάσματα σερνόμενη. Μιά φοβερή μ-

ρωδιά γέμιζε τόν άέρα. Σκέφτηκα ότι ή βόμβα πού μάς χτύπησε ήταν από εκείνες τίς έμπρηστικές μέ τόν κίτρινο φωσφόρο, όπως αυτές πού είχαν πέσει σέ άλλες πόλεις. Άρχισα νά τρίβω δυνατά τή μύτη και τό στόμα μου μέ τό τενούγκουι, τή γιαπωνέζικη αυτή πετσέτα πού φοροούσα στή ζώνη μου. Είδα μέ τρόμο τό δέρμα του προσώπου μου νά κολλά στήν πετσέτα. Τό δέρμα τής παλάμης και τών μπράτσων μου ξεκολλούσε επίσης! Έκείνο του δεξιού μου μπράτσου κρεμόταν ήδη ξεκολλημένο από τό κρέας. Τό δέρμα του άριστερου μου χειριού βγήκε και από τά πέντε δάκτυλα ακριβώς όπως ένα γάντι.

Μέ κυρίευσε ένας ύστερικός πανικός, ήθελα νά φύγω χωρίς νά ξέρω γιά πού. Όλόγυρα δέν υπήρχαν παρά χαλάσματα, σαίνιδες, δοκάρια και κεραμίδια από τίς στέγες. Τίποτα δέν ήταν πιά άναγνωρίσιμο.

Έκατοντάδες άνθρωποι σάλευαν πρós τό ποτάμι. Δέν μπορώ νά πω άν ήταν άντρες ή γυναίκες, όλοι τους ήταν στήν ίδια κατάσταση: τά πρόσωπά τους είχαν τό χρώμα τής στάχτης και ήταν πρησμένα, τά μαλλιά τους έμοιαζαν μέ καμένο χνούδι. Σήκωναν τά χέρια και μέ ούρλιαχτά

πόνου έπεφταν στό νερό.

Μιά μητέρα μέ τό πρόσωπο και τούς ώμους κόκκινα από τό αίμα, προσπαθούσε φρενιασμένα νά ριχτεί μέσα σ' ένα σπίτι πού καιγόταν. Ούρλιαζε καθώς τή συγκρατούσε ένας άνδρας: «Άφησέ με! Καίγεται τό παιδί μου εκεί μέσα!» Θά 'λεγε κανείς ότι έβλεπε ένα λυσσασμένο δαίμονα. Κάτω από τή γέφυρα του Κοχίν, μισογκρεμισμένη και χωρίς πιά τίς τσιμεντένιες υποστυλώσεις της, είδα νά πλέουν στό νερό, όμοια μέ ψόφια σκυλιά, άναριθμητά πτώματα, σχεδόν γυμνά, μονάχα μέ λίγα καμένα κουρέλια γιά ρούχα. Κοντά στήν όχθη ήταν ξάπλωμένη άνάσκελα μιά γυναίκα μέ ξεριζωμένα στήθη, πνιγμένη στό αίμα της. Πώς μόρεσαν νά συμβούν πράγματα τόσο φρικτά; Σκεφτόμουν τίς εικόνες τής βουδιστικής κόλασης όπως τίς θυμόμουνά από μικρό παιδί, τότε πού μου τίς διάβαζε ή γιαγιά μου...».

(Μαρτυρία από τό βιβλίο του Ρομπέρ Γκιγιέν, Ό πόλεμος στήν Ίαπωνία. Από τό Πέρλ Χάμπορ στή Χιροσίμα. Παρίσι. Άναδημοσιεύεται έδώ από τή Monde. 4-5.8.1985).

«Δομημένος έρωτικός λόγος»,

«Νταχάου» καί «Φασουλῆδες»

Τόν τελευταίο καιρό, ιδίως από τις έκλογές, ή μυστικο-ερωτική φρασεολογία, πού εκτρέπεται σε προστυχίες και χυδαιότητες για τούς άμύητους και άδιάφορους, υποκαθιστά όποιοδήποτε έπιχείρημα. Ός παράδειγμα τού ύφους και ήθους αυτού θά μπορούσε κανείς νά αναφέρει «άπόψεις» τών κυρίων Μοσκόφ και Γεωργουσόπουλου πού δημοσιεύτηκαν στά Νέα τής 8ης και 13ης Ιουλίου.

γλώσσας και σκέψης γιατί δέν μπορεί νά τις καταλάβει και γιατί πιθανώς θά έδειχναν ότι τά νήπια δέν θά ώφελούνταν και πολύ από τήν εκμάθηση τού δυϊκού αριθμού και τών ρημάτων-εις-μι, πού ό ίδιος πρέπει νά θεωρεί απαραίτητη.

Η διαπίστωση ότι ό «δομημένος έρωτικός λόγος» τών κυρίων Μοσκόφ και «Πορφυρίου» (Γεωργουσόπουλου) αποτελεί έκφραση υπαρξιακών σπασμών και δέν καταλήγει σε έπιχειρήματα πού νά είναι δυνατόν νά επαληθευτούν ή νά διαψευστούν, έπιβεβαιώνεται από τό ρατσισμό τού κ. Μοσκόφ. Ό στοχαστής αυτός, στό διάβασμα τών βιβλίων τού όποιου πρέπει, σύμφωνα μέ τόν κ. Σταματίου τών Νέων, νά αφιερώσουμε τις διακοπές μας για νά μήν πάνε χαμένες, δέχεται ότι ή έγκυρότητα ή μή τών άπόψε-

Ο

κ. Μοσκόφ, μή όντας σε θέση νά ψελλίσει όποιοδήποτε έπιχείρημα και νά άμφισβητήσει τήν ανεπάρκεια τού κ. Γιανναρά σε θέματα κλασικής φιλοσοφίας, και για νά μήν υποχρεωθεί ό κ. Γιανναράς νά άπαντήσει σε όσα έπεσήμανα σε υπόμνημά μου προς τήν Πάντειο, ισχυρίζεται ότι θέλω νά στείλω τόν κ. Γιανναρά στό Νταχάου. Ό πολυμαθής κ. Γεωργουσόπουλος επικαλούμενος, όπως γράφει ό ίδιος, τόν Φασουλῆ και τόν Λαζόπουλο, χαρακτηρίζει «ζντανοφικό» και «σαβοναρολικό» τόν αυτόνόητο κοινό τόπο πού δέχτηκα, μέ άφορμή τό τελευταίο βιβλίο τού Γιάννη Ρίτσου, ότι πρέπει νά έξεταστεί άν οι σεξουαλικές μεταφορές άποτελούν άναγκαίο και έπαρκή όρο για τήν ανανέωση

του ποιητικού λόγου ή αν υπάρχει ό κίνδυνος νά διολισθήσουν προς τή χυδαιότητα. Ό πολυμαθής και όχι γελοϊος κ. κριτικός δέχεται φαίνεται τήν πορνογραφία ως τήν πεμπουσία τού κριτικού λόγου. Όπως οι γιατροί τού Μολιέρου πού άπαγορεύουν τήν κυκλοφορία τού αίματος, ό μή γελοϊος κ. κριτικός άπαγορεύει, χαρακτηρίζοντάς τες «θεωρητικολογία», τις ψυχολογικές έρευνες για τή σχέση

ων οϊουδήποτε εξαρτάται από τη μεγάλη ή μη «κοινότητα» της οποίας υποτίθεται ότι είναι γόνος. Η «λογική» τών στοχασμών αυτών δεν διαφέρει και πολύ από αυτή τών «θεωριών» τού Ρόζεμπεργκ για τήν «Άρεια σκέψη» πού είναι γνήσια, αυθεντική και αληθινή, σέ αντίθεση πρὸς τή «σημιτική» πού είναι νοσησιαρχική, ατομικιστική, διαλυτική και τελικά σοφιστική και ψευδής. Ἔτσι ὁ τρόπος σκέψης τού αυθεντικού και πρώτου κομμουνιστή και θεοτικού κ. Μοσκώφ δέν διαφέρει και πολύ από τίς δοξασίες περί «ἰνδοευρωπαϊκού» ἢ και «ἰνδογερμανικού» τρόπου σκέψης πού διδάσκονταν στά πανεπιστήμια μας, ἀκόμα και μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Ἡ ἐπίδραση παρόμοιων ιδεολογημάτων στά μυστικιστικά παραληρήματα τού κ. Μοσκώφ για τόν «ἄνθρωπο ως... ἱερέα και ἐνοπιό τού καθολικού σώματος» ἐπιβεβαιώνεται και από τίς θολές και συγκεχυμένες ἀναφορές του στήν «παραδομένη ιδεολογία τού λαοῦ μας» πού ταυτίζεται με τή διδαχή τῆς ὀρθοδόξιας για τήν «ἱστορία πού ταξιδεύει ὡς τὰ μύχια τού κόσμου — τό συνολικό Σῶμα τού ἀνθρώπου — οἰκοδομουμένη... ὡς ἐνοποιητική του πράξη». Ἀπό τὰ παραληρήματα αὐτά και ἄλλα παρόμοια, καθώς και ἀπό τό δημοσίευμα τῶν *Νέων*, συνάγεται ὅτι ὁ κ. Μοσκώφ θεωρεῖ ὡς «λαός» μιὰ ομάδα πού, πότε ἐπὶ 1.500 πότε ἐπὶ 2.000 χρόνια, νιώθει τίς ἴδιες ἐρωτικομυστικιστικές συγκινήσεις.

Ἡ «παραδομένη ιδεολογία τού λαοῦ μας» ταυτίζεται με τό στοχασμό τού Μάξιμου τού Ὁμολογητῆ «ὄπου ὁ ἔρωτας τού ὄλου θά ἐπικαθορίσει τήν ἐνότητα τού ὄλου σώματος ἄλλα και ὄπου ἡ μνήμη θά παράγει ὡς ἐξισορρόπηση τῆς ἐρωτικῆς ἔλξης τῶν ἄψωπ». Ἐπίσης, ὁ «λαός μας» ἐκφράζεται ἀργότερα με τόν καλογερικό φανατισμό τῶν Κολλυβάδων πού προσπάθησαν νά ἐξοντώσουν τούς «νεοφασίστες», σύμφωνα με τόν κ. Μοσκώφ, Ἑλληνας Διαφωτιστές. Ὁ «λαός μας» δέν ἔχει καμιά σχέση οὔτε με τό «φωταδιστή» Ρήγα Φεραῖο, οὔτε με τόν «νεοφασίστα» Κοραῖ, οὔτε με τήν *Ἑλληνική Νομαρχία*, οὔτε με τό '21 πού ὁ Γρηγόριος Ε' τό ἀπεδοκίμασε, οὔτε με τό θαυμασμό τού Κολοκοτρώνη για τή Γαλλική Ἐπανάσταση και τό Ναπολέοντα, ἐπειδή ἔκαναν τούς λαούς νά ξυπνήσουν και νά μὴν ἀνέχονται τήν «ἐλέω Θεοῦ ἐξουσία» τῶν βασιλιάδων.

Ἡ ἔννοια τού λαοῦ ὡς «μάζας» πού νιώθει τίς ἴδιες συγκινήσεις, ἔρωτες και κλημους, κατά τρόπο ἀμετάβλητο και ἐξωϊστορικό, πού δέχεται ὁ κ. Μοσκώφ, παρουσιάζει ἀναλογίες με τήν ἔννοια τού «λαοῦ» και τού «λαϊκοῦ πνεύματος» τῶν ναζι «θεωρητικῶν». Ἡ κύρια διαφορά ἀνάμεσά τους εἶναι ὅτι για τόν κ. Μοσκώφ και τόν κ. Γιανναρά οἱ συγκινήσεις πού συνιστοῦν τόν συνεκτικό δεσμό τού λαοῦ ἔχουν ἐρωτικομυστικιστικό χαρακτήρα και κοσμικές προεκτάσεις, ἀφοῦ σύμφωνα με τόν κ. Γιανναρά τὰ αἰσθητά κατά κάποιον τρόπο «γονιμοποιούνται» ἀπό τὰ «νοητά» και τό «λόγο» και μποροῦν νά σαρκώσουν τό «γεγονός τῆς ζωῆς». Ἀντίθετα, οἱ ναζι δέχονται ὅτι οἱ συγκινήσεις πού συνέχουν τό λαό παίρνουν τή μορφή τῆς ἐρωτικῆς λατρείας για τόν ἡγέτη και δέν εἶναι βέβαιο ὅτι ἔχουν κοσμικές προ-

κτάσεις. Ἡ χρήση αὐτῆ τού ὄρου «λαός» ἀπό τούς κληρικοφρονες νεοσκοταδιστές θά ἔπρεπε ἴσως νά ἀνησχοῖσει τήν ἀριστερά και εἰδικότερα τό ΚΚΕ.

Ὁ «ἐρωτικά δομημένος» λόγος τού κ. Μοσκώφ δέν προσπαθεῖ νά ἀνασκευάσει κάποια ἄποψη δείχνοντας ὅτι διαψεύδεται ἀπό τὰ πράγματα ἢ ὅτι προκύπτει ἀπό λαθεμένη συλλογιστική ἢ μέθοδο. Ἡ πρόστυχη ἀπόφασή του ὅτι θέλω νά στείλω στό Νταχάου τούς «ἀναθεωρητές», τούς «χεγγελιανούς» (;) και τούς «νεοορθόδοξους» δείχνει ὅτι μιλάει τελειῶς στήν τύχη, χωρίς νά ἔχει ὅποιαδήποτε πληροφόρηση για τή διδασκαλία μου και τὰ δημοσιεύματά μου. Φυσικά σέ κανένα κείμεγό μου οὔτε ἔκανα ποτέ οὔτε κάνω λόγο για «ἀναθεωρητές». Ἐχοντας ἐξασφαλισμένη τή συνεργία τού συγκροτήματος Λαμπράκη, ὁ κ. Μοσκώφ ἐπιτρέπει στόν ἑαυτό του νά μυθολογεῖ ἀσύστολα, ἴσως λόγω τῶν «μανικῶν ἐρώτων» του. Ἀκόμα φαίνεται πὸς λόγω τῆς «μετοχῆς του» στό «κοινωνικό γεγονός» τῶν βιωμάτων τού κ. Γιανναρά, ὁ κ. Μοσκώφ ἐξέλαβε τίς κριτικές μου για τὰ γραπτά τού κ. Γιανναρά, π.χ. ὅτι δέν κατάλαβε τήν ἔννοια τού καθαροῦ λόγου στόν Κάντ, ὡς προτροπές για ἐγκλεισμό και ἐξόντωση του στό Νταχάου. Παρόμοια ὁ «σοβαρός» κ. Γεωργουσόπουλος, και αὐτός ὅπως φαίνεται «βαθιά συγκινημένος», ἰσχυρίζεται πὸς ὁ αὐτονόητος κοινός τόπος, ὅτι ἡ περιγραφή ἀνατακλαστικῶν τῶν αἰδίων και τού πεπτικού συστήματος δέν σημαίνει κατ' ἀνάγκη δημιουργική τέχνη, ἀποτελεῖ ἀβανταρολική προτροπή νά καεῖ ζωντανός ὁ Γ. Ρίτσος.

Μὴ ὄντας σέ θέση νά ψελλίσουν κάποια ἄποψη, οἱ νεοορθόδοξοι κομμουνιστές Φασουλῆδες θεωροῦν ἀπαραίτητο νά ἀσχοληθοῦν με τήν «ἱστορία» αὐτῶν πού δέν συγκινοῦνται ἀπό τούς «μανικούς ἐρωτές τους». Ἡ ἀναφορά στήν «ἱστορία» τῶν διαφωνούντων ἔχει δυστυχῶς μακρά παράδοση σέ ὅλες τίς πολιτικές μας παρατάξεις, ἔγινε κατάχρησή της στίς τελευταῖες ἐκλογές, ἢ ἀριστερά τῆ χρησιμοποίησε στό παρελθόν ἄκριτα και κατά κόρον. Συνήθως ἡ ἀναφορά στήν «ἱστορία» χρησιμεῖ για νά ὑποκατασταθεῖ ἡ χυδαιολογία στήν ἐπιχειρηματολογία.

Οἱ δὴθεν «ἱστορικοί» λησιμονοῦν ὅτι τό ἄν μιὰ πρόταση ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα ἢ ὄχι εἶναι δυνατό νά ἐλεγχθεῖ μόνο με ἀντικειμενικές μεθόδους και δέν εξαρτᾶται ἀπό τήν ἱστορία αὐτοῦ πού τῆ διατυπώνει. Π.χ. ἡ πρόταση ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι και οἱ Πλαταιεῖς νίκησαν στό Μαραθῶνα θά εἶναι ἀληθινή ἐκτός ἄν διαψευστεῖ ἀπό νέες πηγές, ἄσχετα ἄν αὐτός πού τῆ διατυπώνει εἶναι ἥρωας ἢ ἅγιος, προδότης ἢ ἀπατεῶν. Ἡ «ἱστορία» κάποιου, χωρίς νά ἀποδεικνύει οὔτε νά διαψεύδει ὅτι κάποια συγκεκριμένη ἄποψη του εἶναι ἀληθινή, μπορεῖ νά ἐξηγήσει, ἐφόσον ἀναφέρεται σοβαρά και ὄχι ὅπως ἀναφέρεται ἀπό τούς κυρίους Παπανδρέου, Παπαθεμελῆ ἢ Μοσκώφ, γιατί δέχεται μιὰ συγκεκριμένη ἄποψη. Ἡ ἐνασχόληση με τήν «ἱστορία» ἢ με τήν τρέχουσα πολιτική πρακτική τῶν ἀντιπάλων παρεμπόδισε στό παρελθόν τή στοιχειωδῶς σοβαρή κριτική τῶν ιδεῶν στόν τόπο μας. Χαρακτηριστικό εἶναι τό παράδειγμα τού Γληνοῦ πού ὑποστήριξε ὅτι ὁ ἰδε-

λισμός τού Τσάτσου καταλήγει τελικά στήν «ἀγιαστούρα τού παπᾶ» ἄλλα δέν ἐξέτασε τήν ἐννοιολογική και μεθοδολογική θεμελίωση και συγκρότησή του. Ἡ «κριτική» πού ἀπολυτοποιεῖ τήν «ἱστορία» τού καθενός, συνήθως καταλήγει σέ μιὰ ἄκριτη και πρόχειρη ὑπερλογοποίηση ὄλων τῶν προβλημάτων και τελικά, ὅπως τό δείχνει ἡ ὀψιμη ἀναφορά τού κ. Μοσκώφ στήν «ἱστορία» μου, καταργεῖ τόν ἑαυτό της γιατί καταλήγει σέ παραληρηματικό ὕβρεολόγιο.

Μ' ὄλο πού τό ἐρώτημα ἄν οἱ ἀπόψεις μου ἀνταποκρίνονται ἢ ὄχι πρὸς τὰ πράγματα δέν ἔχει σχέση με τό ἐρώτημα ἄν εἶμαι «πρώμος» ἢ «ὄψιμος» ἀριστερός, ὅπως νομίζει ὁ προλετάριος και ὀρθόδοξος κομμουνιστής κ. Μοσκώφ, ἄν βέβαια νομίζει κάτι, θά ἦταν χρήσιμο νά διευκρινίσω τὰ ἐξῆς. Σέ ὅλα μου τὰ δημοσιεύματα, ἀπό τήν ἐπιφυλλίδα *Ἐξωλογικός δογματισμός και φιλοσοφική παιδεία* πού δημοσίευσε τό *Βῆμα* τό 1969 ὡς τήν πρόσφατη μελέτη μου *Ἡ ἔννοια τού πραγματικοῦ στή σύγχρονη φιλοσοφία*, ὑποστήριξα ὀρθολογικές ἀπόψεις πού μποροῦν νά συνοψιστοῦν σέ ὀρισμένες ἀπλές προτάσεις: ὅτι ὄλοι οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νά γνωρίσουν κατά προσέγγιση τήν ἀλήθεια με τόν παραμερισμό τῆς πλάνης σέ σχέση με τόν ἑαυτό τους, τῆ φύση και τήν κοινωνία, ἐφόσον οἱ ἱστορικές συνθήκες τό ἐπιτρέπουν. Ἡ γνώση αὐτῆ μπορεῖ νά ἀνακοινωθεῖ στοὺς ἄλλους ὅταν ἀναπτύσσεται ἡ ἀφηρημένη σκέψη. Ὁ στοχασμός και ἡ πράξη μποροῦν νά γίνουν ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς γνώσης πού προετοιμάζεται ἀπό τήν πρακτική και με τή σειρά της τήν κατευθύνει.

Οἱ προτάσεις στίς ὁποῖες καταλήγει ἡ ἐπιστημονική ἐρευνα μποροῦν νά ἐπαληθευτοῦν ἢ νά διαψευστοῦν με ὄλο και πῶς ἀντικειμενικές μεθόδους. Ἡ πρόδος τῆς ἐπιστήμης εξαρτᾶται και ἀπό τή διάδοσή της. Ὄταν ἡ ἐπιστήμη ἀναπτυχθεῖ ὀλοκληρωμένα και σύμφωνα με τή ἴδια τῆ λογική της, ὅταν δέν χρησιμοποιοῦνται ἀποσπασματικά κάποια εὑρήματά της, ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά συμβάλει στή διάκριση ἀνάμεσα στίς πραγματικές και μὴ κοινωνικές ἀνάγκες και στήν ἰκανοποίηση τῶν πρώτων. Ἡ συγκίνηση ἀπό μόνη της δέν εἶναι πηγή γνώσης. Ὄταν ὁ ρόλος της ἀπολυτοποιεῖται, καταλήγει σέ ἐξουσιαστικές σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἢ σέ συμπεριφορά φηγῆς.

Ἡ φιλοσοφία ἔχει ὀπωσδήποτε συστηματικό χαρακτήρα γιατί διαφορετικά θά ἦταν ἄθροισμα ἀσυνάρτητων χρησμών πού θά στηρίζονταν ἀποκλειστικά στό «κύρος» κάποιου Μεσοσία. Δέν ταυτίζεται με ὅποιαδήποτε εἰδική ἐπιστήμη ἄλλα ἄν ἀπομονωθεῖ ἀπό τόν τρόπο σκέψης και τὰ συμπεράσματα τῶν ἐπιστημῶν θά ἐκφυλιστεῖ σέ μιὰ ἄδεια και ἱμπρεσιονιστική ρητορική, ἐξαρτημένη ἀπό τήν αὐθεντία διαφόρων μύθων και τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων πού οἱ μύθοι αὐτοῖ ὑπηρετοῦν.

Ἐποστήριξα κατά καιρούς τό ΚΚΕ γιατί κατά τήν ἐκτίμησή μου, παρά τὰ λάθη και τίς ἀδυναμίες του πού ἐξηγοῦνται ἐν μέρει ἀπό τίς ἱστορικές συνθήκες κάτω ἀπό τίς ὁποῖες ἀναπτύχθηκε και δρᾶ, ἀνταποκρίνεται περισσότερο ἀπό τὰ ἄλλα κόμματα στίς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθολογικῆς σκέψης ὅπως τήν περιέγραφα. Ἄν ἡ ἐκτίμησή μου αὐτῆ διαψευδοῦται ἀπό τήν

πρακτική του, αν στο όνομα του αγώνα κατά της «ιμπεριαλιστικής Δύσης» και της ΕΟΚ τό ΚΚΕ υπέθαλπε ή έστω ανεχόταν σοβινιστικά ή ρατσιστικά παραληρήματα, ντόπια ή ξένα, αν στο όνομα του αγώνα κατά της «υποκουλτούρας του ιμπεριαλισμού» ανεχόταν την ντόπια «υποκουλτούρα», αν διεξήγε χλιαρό μόνο αγώνα κατά του εκπαιδευτικού κληρικαλισμού ή των μυστικιστικών φαντασιώσεων έστω και για να εξασφαλιστούν κάποιες υπογραφές σημαινόντων προσώπων σε διακηρύξεις του, αν ανεχόταν ή υπέθαλπε την ήρωολατρία και την προσωπολατρία, θά εξασφάλιζε βέβαια την υποστήριξη και τά έγκώμια των κυρίων Μοσκόφ, Γεωργουσόπουλου, Γιανναρά, Παπαθεμελή και των όμοίων τους αλλά θά γινόταν αντικείμενο πολεμικής από μέρους μου. Ό,τι θεωρώ καθοριστικό για τόν άκαδημαϊκό και κοινωνικό ρόλο μου είναι ο όρθολογικός προσανατολισμός μου, όχι ή σχέση μου με οποιοδήποτε κόμμα, συμπεριλαμβανομένου και του ΚΚΕ. Μέ τά «πρώμα» κουτσομπολιά του, πού χρειάστηκε πάνω από δέκα χρόνια για να τά άρθρώσει, ο κ. Μοσκόφ προβάλλει ίσως σε μένα την επιδίωξη του να επιβιώσει ως «στοχαστής» μέσα από τις κομματικές και δημόσιες σχέσεις του.

Ή κατηγορία του κ. Μοσκόφ ότι «εί-

μαι άνίκανος να άντιταχθώ κριτικά και δραστικά» στα μυστικιστικά παραληρήματα των νεοορθόδοξων δέν είναι άστηρικη. Πώς να κριθούν, δηλαδή πώς να έπαληθευτούν, να διαψευστούν ή άπλως να γίνουν άντιληπτά μυστικιστικά βιώματα όπως ή «μετοχή των όντων στον κοινό λόγο της έμπειρίας της ζωής», ή «έρωτική δομή και κίνηση του κόσμου», «ο θεός ως έκστατική αυτοπροσφορά έρωτικής αγαθότητας», ή «θηλυκή έτοιμότητα των αισθητών να σαρκώσουν τό γεγονός της ζωής» (Γιανναράς), «ο ταξικός διχασμός του ανθρώπινου σώματος», «ο διαλεκτικός ύλισμός σαν ένσάρκωση της ύλης», «ο εύληπτος Λόγος (!) πού θά λειτουργεί... στην όλη σάρκα του άνθρώπου, ως... ταξίδι της σαρκός στο πεδίο της ιδεολογίας, έκταση της ύλης μας στο "Άλλο» (Μοσκόφ). Τέτοια βιώματα μπορούν να κατανοηθούν μόνο από μινουμενους πού γίνονται βαθμιαία «μέτοχοί» τους μέσα από έρωτικούς ή άλλους ύπαρξιακούς σπασμούς και έκστατικά ρίγη.

Σαφέστερα και πιο εύληπτα διατυπωμένες είναι οι παραπλήσιες κληρικόφρονες άπόψεις του κ. Παπαθεμελή, ίσως γιατί δέν έχει τή φιλοδοξία όμοιδατών του να παραστήσει τόν διονυσιαζόμενο ιεροφάντη, στάρετς ή γκουρού. Σε σχέση με τις άπόψεις του κ. Παπαθεμελή θά μπορούσε κανείς να παρατηρήσει τά παρακάτω. Ή άποψη του πώς άθθεντική επανάσταση άποτελεί ή όρθόδοξη διδασκα-

λία για την άνάσταση και τή σωτηρία του άνθρώπου συνεπάγεται ότι ή πραγματικότητα αλλάζει όταν αλλάζει ή διάθεσή μας άπέναντί της, όπως έλεγαν και τά φυλλάδια του δόκτορα Σουέ πού θυμούνται οι παλιότεροι. Οι άναφορές του Ένγκελς στον επαναστατικό χαρακτήρα του πρώιμου χριστιανισμού άνήκουν στο βιβλίο του *Πόλεμος των χωρικών* και δέν έχουν καμιά σχέση με την όρθοδοξία. Ή ύπαινκτικά διατυπωμένη από τόν κ. Παπαθεμελή και πιο άπερίφραστα από άλλους άποψη ότι ή *Καινή Διαθήκη* άρνείται τις κοινωνικές διακρίσεις δέν έχει ειδική σχέση με την Όρθοδοξία αλλά άφορά τό χριστιανισμό. Έξάλλου είναι άμφισβητήσιμη γιατί ή *Καινή Διαθήκη* διδάσκει ότι οι κοινωνικές ή έθνικές διακρίσεις δέν έχουν σημασία για τόν άνθρωπο ως δημιουργήματος του Θεού και μέλους της εκκλησίας. Δέν διδάσκει ότι πρέπει να καταργηθούν, όπως προφανώς δέν διδάσκει ότι πρέπει να καταργηθεί ή διάκριση άνάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες με την όποία τις εξομοιώνει.

Ό κ. Παπαθεμελής σωστά παρατηρεί ότι ο άθεϊσμός δέν άποτελεί σήμερα ιδεολογία πού να συσπειρώνει φανατικούς και να προκαλεί ένθουσιασμό. Αυτό όμως συμβαίνει γιατί ή μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων ζει σήμερα σαν να μην ύπηρχε Θεός. Πολλοί από αυτούς των όποιών ή ζωή εξακολουθεί να επηρεάζεται από την πίστη στην ύπαρξη του Θεού πε-

ριμένουν από αυτόν ανταλλάγματα ανάλογα με αυτά που θα μπορούσε να προσφέρει κάποιος παντοδύναμος άνθρωπος, π.χ. καλή υγεία, πλούτο, καλή κοινωνική θέση κ.λπ. Η έλξη που ασκούν σε πολλούς οι εκκλησιαστικές τελετές δεν αποτελεί ένδειξη ενεργού θρησκευτικής πίστης, όπως η ευχαρίστηση που αισθάνονται άλλοι ακούοντας το *Requiem* του Μότσαρτ δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι πιστεύουν στην έσχατη κρίση.

Ο φανατισμός υπέρ του άθεϊσμού δεν είναι ίσως περισσότερο αναγκαίος σήμερα από τον φανατισμό υπέρ του πενθημέρου, με μόνη εξαίρεση στην Εύρωπη τον τόπο μας, στον οποίο ο πρακτικός άθεϊσμός κυριαρχεί αλλά η έλευθερία να διακηρύσσει κανείς ότι είναι άθεος δεν είναι νομικά κατοχυρωμένη άφου, όπως παρατηρεί στο *ANTI* ή εκπαιδευτικός κ. Έλένη Μπότσογλου, ο λεγόμενος νόμος «αντί 309» σε αντίθεση με τον πιο φιλελεύθερο νόμο του Γεωργίου Ράλλη για τη γενική εκπαίδευση, θεσπίζει ότι σκοπός της γενικής εκπαίδευσης είναι όχι απλώς η «καλλιέργεια της θρησκευτικής συνειδήσεως» αλλά η «συνειδητοποίηση της βαθύτερης σημασίας του όρθόδοξου χριστιανικού ήθους» και η «πίστη προς τα γνήσια στοιχεία της όρθόδοξης χριστιανικής παράδοσης». Προφανώς οι διατυπώσεις αυτές δεν περιορίζονται στην ιστορική έπισκόπηση της εξέλιξης της όρθόδοξιας ή στη σπουδή των δογματικών της, που μπορούν να κριθούν τουλάχιστον σύμφωνα με την αρχή της μη αντίφασης. Ός σκοπός της γενικής εκπαίδευσης τίθεται από το ΠΑΣΟΚ ή «μετοχές» των μαθητών στους «μανικούς έρωτες» των κυρίων Μοσκόφ και Γιανναρά άφου αυτοί σύμφωνα και με την πρακτική της πασοκικής ΕΡΤ είναι οι αυθεντικοί έρμηνευτές της «γνήσιας όρθόδοξης παράδοσης».

Ο κ. Παπαθεμελής δεν πρέπει να άπορει για τον αντικληρικαλισμό των Έλλήνων μαρξιστών και όρθολογιστών. Όταν η Ίερά Σύνοδος κρίνει ότι δικαιούται να αποφαινεται για ζητήματα βιολογίας, γεωλογίας, παλαιοντολογίας και κοινωνικής ιστορίας, όταν βρισκόμαστε ακόμα στην πριν από τον ύστερο Μεσαίωνα εποχή, όποτε δεν είχε ακόμα άποσαφηνιστεί ο χωρισμός της γνώσης από την πίστη, ούτε του λογικού από την αυθεντία της άποκάλυψης, ο αντικληρικαλισμός είναι όχι μόνο έπικαιρος αλλά και αναπόφευκτος.

Έκτός από τη μυστικίζουσα παραλλαγή της χυδαίας ψευδοκριτικής των νεοορθόδοξων Φασουλήδων, άξιολύπητη είναι και η αρχαίζουσα παραλλαγή της, που εκφράζει ο πολυμαθής κύριος Γεωργουσόπουλος. Ο στοχαστής αυτός, όπως και ο γελοίος Διαφοίγος του *Κατά φαντασίαν άσθενούς* του Μολιέρου, νομίζει πως καθετί τό αρχαίο είναι ιερό. Γι' αυτό πρέπει να χάσκουμε από θαυμασμό και να φρίττουμε από δέος για καθετί τό παλαιό. Όποιος τολμήσει να άμφιβάλλει για την άίσθηση της ψυχολογικής άπόχρωσης στον Άριστοφάνη, για την πληρότητα και βαθύτητα των ιστορικών εξηγήσεων του Ξενοφάντα, για την άπληξη που μπορούν να έχουν στην εποχή μας τά ισόκωλα, τά όμοιοτέλευτα και οι παραινέσεις του Ίσοκράτη, διαπράττει έγκλημα καθοσίωσης γιατί διαταράσσει την έκ-

στατική ταύτιση του κ. Γεωργουσόπουλου με τό αρχαίο κάλλος. Έπειδή η ταύτιση αυτή είναι έρωτική, δεν επιτρέπεται στον κ. κριτικό να ψελλίσει όποιοδήποτε στοιχειωδώς εύπρεπές έπιχειρήμα, πέρα από τη «μετοχή» του στο θαυμασμό του ΚΚΕ για κάθε στίχο του Ρίτσου.

Άναρωτιέται κανείς αν ο «δομημένος ως στοχασμός έρωτικός λόγος» και η «σαρκωμένη» διαλεκτική των κυρίων στοχαστών, έχει, όπως βεβαιώνουν οι ίδιοι αλλά και ο μνημένος κ. Σταματίου των *Νέων*, κοινό και άπήχηση. Άν η άπάντηση είναι καταφατική, μιά όχι πλήρης εξήγηση μπορεί να είναι η μονοπωλιακή και χωρίς αντίλογο προβολή των άπόψεών τους από την πασοκική ΕΡΤ.

Με παιδαριώδη και όχι ιδιαιζόντως εύπρεπη τεχνάσματα προσπαθεί τό συγκρότημα Λαμπράκη να δημιουργήσει στους άφελέστερους μύστες των βιωμάτων τους την εντύπωση ότι ο κ. Μοσκόφ, ο κ. Γιανναράς, ο Ρίτσος και άλλοι «γεγγελιανοί» κινδυνεύουν από τό Νταχάου για να άποφύγει ο κ. Γιανναράς να εξηγήσει αν οι συνθετικές κρίσεις στον Κάντ είναι «α ριγιό ή άλήθειες» όπως γράφει. Παρόμοια τεχνάσματα είχαν χρησιμοποιηθεί παλαιότερα και από τό *Βήμα*. Ένώ ή άρθρογραφία μου, ή άπάντησή του κ. Γιανναρά και τά κείμενα άλλων αναφέρονταν στο θέμα αν ένας θεολόγος μπορεί να διδάξει φιλοσοφία και αν ο κ. Γιανναράς μπορεί να διδάξει χωρίς λάθη κλασική φιλοσοφία, τό *Βήμα* δημοσίευσε πλήθος έπιστολών μυστών των βιωμάτων του κ. Γιανναρά για τό αν άκολουθώ ή όχι τη μαρξιστική μέθοδο, αν ο κ. Γιανναράς είναι σεμνός ή όχι, αν προσβάλλεται ή προσωπικότητά του και για άλλα τό ίδιο σχετικά με τό θέμα.

Όστόσο οι «μανικοί έρωτες» των κυρίων Μοσκόφ και Γιανναρά και η κριτική της «ύπηρετρίας του Μολιέρου» του κ. Γεωργουσόπουλου δεν θά προβάλλονταν με τέτοιας ποιότητας τεχνάσματα από τό συγκρότημα Λαμπράκη αν δεν άποτελούσαν έμπορεύματα για τά όποια ύπάρχει ή μπορεί να βρεθεί πελατεία. Είναι ένδεικτικό ότι οι δοξασίες του κ. Γιανναρά ύποστηρίχθηκαν, εύπρεπέστερα και πιο διακριτικά, από τον συντηρητικό τύπο, ότι, όπως και τά παραληρήματα του κ. Μοσκόφ, συμπίπτουν στην οδία με τις δοξασίες του πασοκικού κ. Παπαθεμελή.

Παρόλο που η άριστερά στο σύνολό της άντιστάθηκε στη «έρωτική αγαθότητα» των νεοορθόδοξων, ο κ. Μοσκόφ, φανατικός θαυμαστής και όμοιοδέατης του κ. Γιανναρά, είναι ή ύπηρεξε πρόεδρος του Κέντρου Μαρξιστικών Έρευνών-Θεσσαλονίκης και ήταν ύποψήφος του ΚΚΕ σε όλες τις μεταδικτατορικές εκλογές. Τό κόμμα αυτό δεν εύθύνεται βέβαια για τις άσυμμετρίες που μπορεί να ψελλίσει ένα έστω και σημαντικό και συχνά προβαλλόμενο, ακόμα και στο *Ριζοσπάση* της 20.7.85, στέλεχος του. Όστόσο, αν δεν άκολουθήσει κανείς τό «πίστευε και μη έρευνα», θά αναρωτηθεί τί νόημα είχε ή επί τόσα χρόνια έπίμονη πολεμική του ΚΚΕ κατά των «αναθεωρητών», των όποιών οι άπόψεις είναι αν μη τι άλλο καταληπτες, όταν, έστω σιωπηρά, φαίνεται να είναι άνεκτή από τό ΚΚΕ ή άποψη ότι ο «διαλεκτικός ύλισμός έχει την ύπόσταση

του έρωτικού λόγου... είναι έκφραση της έρωτικής ύπόστασης της ζωής». Ίσως ή άνοχη αυτή δεν είναι άσχετη με την όχι ιδιαίτερα μαχητική αντίδραση του ΚΚΕ αλλά και του ΚΚΕ έσωτ. προς την κληρικόφρονα ιδεολογία του λεγόμενου νόμου «αντί 309». Δυστυχώς, μέλος της Κεντρικής Έπιτροπής του ΚΚΕ έσωτ. ύποστήριξε παρόμοιες άπόψεις σε συνέδριο θεολόγων και, έφόσον εκπροσωπούσε τό κόμμα του, δεν θά πρέπει να ύποστήριζε μόνο προσωπικές γνώμες.

Η άπήχηση των «μανικών έρώτων» και των «θεώσεων» των νεοορθόδοξων κριτικών πρέπει τελικά να εξηγείται όπως εξηγούνται κάποια άλλα άρνητικά συμπτώματα της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής, όπως ή εκλογική έπιτυχία κόμματος χωρίς πρόγραμμα, με κύριο θέμα του προεκλογικού άγώνα του την «ιστορία» της αντίπαλης παράταξης, ή διάδοση των ναρκωτικών, τά θαύματα της άγίας του Αιγάλεω, ή πολυπληθής πελατεία ποικίλων γκουρου, οι μικροαπάτες τουριστικών και άλλων μικρομάζων, ή βάρβαρη περιφρόνηση πολλών κατά τά άλλα εύπόληπτων οικογενειάρχων για τό δικαίωμα των συμπολιτών τους για εργασία ή άνάπαυση, ή άποστροφή πολλών συμπολιτών μας προς τό βιβλίο και άλλα.

Όπως τά συμπτώματα αυτά, έτσι και οι «έρωτικά δομημένοι λόγοι» των νεοορθόδοξων στοχαστών, ή άκούσια έστω περιφρόνηση που δείχνουν για τη νοημοσύνη του κοινού τους, άποτελούν την έκφραση μιάς κοινωνίας που δεν έχει άποσαφηνίσει την προοπτική της για τό μέλλον, που δεν τηρεί πιά κάποιους άποδεκτους κανόνες συμπεριφοράς και έπικοινωνίας, που άποθεώνει την άμεση άτομική επιβίωση. Νομίζει κανείς ότι τό πρότυπο αυτό εξηγεί και τη συμπεριφορά όρισμένων πολιτικών κομμάτων. Η άισθητικορητορική παράδοση της παιδείας που εξηγεί ένμέρει τις χυδαίες του κ. Γεωργουσόπουλου γι' αυτούς που δεν θάμαζούν τον Ίσοκράτη, δεν μάς βοηθάει να διακρίνουμε τό άληθινό ή τό ώφέλιμο από τό συγκινητικό ή τό διεγερτικό. Άναρωτιέται κανείς ακόμα μήπως τό γεγονός ότι ή αντιδυτική και άντιευρωπαϊκή ιδεολογία εκφράζεται και με παραληρήματα, φαντασιώσεις, ύβρεολογία άνάμικτα με ψήγματα ρατσισμού, σοβινισμού και μέσα από έκστατικά βιώματα, άποτελεί σύμπτωμα λανθάνουσας έστω κρίσης της. Ίσως δεν είναι τυχαίο τό γεγονός ότι ή φιλοδυτική ιδεολογία εκφράστηκε με άμφισβητήσιμα ίσως έπιχειρήματα, όχι όμως με έρωτικομυστικιστικά παραληρήματα.

Πάντως ή «έρωτική αγαθότητα» των νεοορθόδοξων κριτικών δεν άποτελεί έκφραση της ιδιαιτερότητας της αναλλοίωτης «έλληνικής πολιτιστικής ταυτότητας», όπως ισχυρίζονται. Παρόμοια συμπτώματα τέλους εποχής, π.χ. ο μαγνητισμός του Μεσμέρ, οι ταχυδακτυλουργίες του κόμη Καλιόστρο, ή φυσιογνωμονική του Λαφατέρ, ή «χριστιανική έπιστήμη» και οι ένοράσεις της κ. Μπλαβάτσκι, ή παραψυχολογία, άνησαν στη Δύση όσο και στην «καθ' ήμās (λαγγεμένη) Άνατολή».

Αύγουστος Μπαγιόνας

Number One

Ἡ ἔθνικὴ μάστιγα τῶν ξενόγλωσσων ἐπιγραφῶν

Πλησιάζει ὁ καιρὸς νὰ ἀντικατασταθοῦν, τὸ φθινόπωρο, οἱ ξενόγλωσσες ἐπιγραφές τῶν καταστημάτων μέ ἐλληνικές, ὅπως ἀναφέρει ἡ ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν πού στηρίζεται σέ περσινό νόμο γιά τήν ἐμπορικὴ διαφήμιση. Ἡ εὐθύνη γιά τήν ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου ἀνήκει στοὺς δήμους καί τίς κοινότητες. Πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτὴ ἔχουν πιέσει πολλοί, κυρίως ἐκεῖνοι πού ἐπὶ μῆνες ἀρθρογραφοῦν διεκτραγωδώντας τήν κατάσταση τῆς γλώσσας μας πού ἔχει ἀποδεχτεῖ πλῆθος ξένων λέξεων. Ἀνάμεσά τους καί ὀρισμένοι πού ἐπιχείρησαν νὰ ἀντικαταστήσουν ὅλες τίς λέξεις αὐτές μέ ἐλληνικές (μέ τίς γνωστές πλάκες πού ἐπακολούθησαν: τὸ σάντουιτς ὡς «ἀμφίψωμον» καί τὸ μανεκέν ὡς «πλαγγόνα»...). Μέ τὸ πές πές, ἔγινε καί ὁ νόμος.

Γιὰ ἄλλη μιά φορά ὁ νόμος λοιπὸν καλεῖται νὰ «λύσει» (καί οἱ δῆμοι νὰ βγάλουν τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα) προβλήματα πού δέν λύνονται ἔτσι. Προβλήματα πού δέν εἶναι καθόλου σίγουρο ἂν τελικὰ εἶναι κἀν προβλήματα καθεαυτὰ: τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν τὸ μαγαζὶ λέγεται Junior Shop ἢ τὸ πολιτισμικὸ πρότυπο σὲ ὁποῖο ἐντάσσεται μέ τοῦτο ἢ ἄλλο ὄνομα;

Οἱ ξενόγλωσσες ἐπιγραφές ὑπάρχουν γιά νὰ ἐξυπηρετοῦνται οἱ τουρίστες, λένε οἱ περισσότεροί πού ρωτήθηκαν ἀπὸ ἐφημερίδα. Ἰσχύει αὐτό, ἀλλὰ πολὺ ἐνμέρει γιὰτί ἀλλιῶς ὄντως τὸ πράγμα θά λυνόταν μέ ἕναν ἀπλό νόμο. Οἱ ξενόγλωσσες ἐπιγραφές χρησιμοποιοῦνται καί γιά νὰ δηλώσουν ξένα προϊόντα πού γενικῶς θεωροῦνται καλύτερα ἀπὸ τὰ ἐλληνικά (γλωσσικὸ εἶναι τὸ πρόβλημα;) ἢ

πιό σίκ, ἐξυπηρετικὸ καί εὐγενές κατὰστημα, ἐφάμιλλο τῶν ἐυρωπαϊκῶν (γλωσσικὸ εἶναι τὸ πρόβλημα;) ἢ γιά νὰ προσελκύσουν ἕναν εἰδικὸ κόσμο, μερίδα π.χ. τῆς νεολαίας πού ἀρέσκειται σὲ ἀγγλοσαξονικῆς προέλευσης διαθέσιμα (γλωσσικὸ εἶναι τὸ πρόβλημα, ἂν εἶναι πρόβλημα;) ἢ γιά νὰ προβάλλουν εἶδη καί ὑπηρεσίες πού μόνο ξενικὸ ὄνομα ἔχουν, πού μᾶς ἔχουν ἔρθει ἀπέξω (γλωσσικὸ εἶναι τὸ πρόβλημα, ἂν εἶναι;) ἢ γιὰτί ὑπάρχουν προϊόντα πού ἔχουν λίγο πολὺ ταυτιστεῖ μέ κάποιες συγκεκρι-

μένες χώρες, ἐξοῦ καί ἕνα σωρὸ μπουτίκ, ἢ μᾶλλον ὅλες, ἔχουν γαλλικά ἢ ἰταλικά ὀνόματα καί ποτέ ἀγγλικά, ὅπως ἀντιθέτως ἔχουν ὄλα τὰ πᾶμπ, μπάρ, σαλὸν καί φάστ φούντ (γλωσσικὸ κι ἐδῶ;). Τέτοιοι εἶναι οἱ λόγοι πού προκάλεσαν τίς ξενόγλωσσες ἐπιγραφές. Καί αὐτὰ τὰ φαινόμενα —ἐν πολλοῖς φυσικότητα γιά μιά μεγαλοῦπολη, ἀλλὰ καί γιά μιά χώρα πού πολλές ἀπὸ τίς συνήθειες καί τίς πολιτισμικὲς συνιστώσες τῆς ἔρχονται ἀπὸ ἄλλου— δέν εἶναι τῆς δικαιοδοσίας τοῦ δικαστῆ.

Καί ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ μέτρο δέν μπορεῖ, οὕτως ἢ ἄλλως, νὰ εἶναι καθολικὸ. «Οἱ ἐπιγραφές τῶν καταστημάτων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογες τῶν προϊόντων τους», λέει μιά νεαρὴ πωλήτρια σέ κατάστημα δίσκων. «Σέ ἕνα κατάστημα δίσκων γιά παράδειγμα, σάν αὐτὸ πού πουλάει κυρίως δίσκους ξένης μουσικῆς, τζᾶζ καί ρόκ, δέν εἶναι δυνατόν νὰ μπεῖ ἐλληνικὴ ἐπιγραφή». Εἶναι βέβαια δυνατόν, δέν θά ἀναγνωρίζεται ὁμοίως σέ αὐτὸ ἢ πελατεία του, οἱ νέοι π.χ. πού ντύ-

νονται μέ ξένα ρούχα, ἀκοῦνε ξένη μουσικὴ, βλέπουν ξένα ἔργα, ὄνειρεῦνται τὰ ξένα, καί οἱ ἀρμόδιοι πᾶνε νὰ τοὺς «προφυλάξουν» μέ τὴν ἐπιγραφή «Δισκοπωλεῖον Τὸ Τέλειον» ἢ «Μουσικὸ Κέντρο» ἢ «Ἡχητικὴ Ἀπόλαυση» ἢ κι ἐγὼ δέν ξέρω τί ἄλλο. Καί ἔχει δίκιο ἡ κοπέλα, ἀφοῦ τελικὰ οἱ ἐπιγραφές τῶν μαγαζιῶν ὄντως εἶναι ἀνάλογες τῶν προϊόντων καί τῆς πελατείας τους. Ξέρουν οἱ καταστηματάρχες τί κάνουν.

Οἱ ταβέρνες λοιπὸν (ἐκτός κι ἂν εἶναι στήν Πλάκα ἢ τὴ Μύκονο) λέγονται «Τὰ Πέντε Ἀδέρφια» καί ποτὲ «California Dreamin'», τὰ καφενεῖα λέγονται «Ἡ Συνάντησις» καί οὐδέποτε «61 Highway», οἱ καφετερίες μοιράζονται κάπου ἀνάμεσα σὲ «Αἰγόκερως» καί τὸ «Malibou», στοὺς κινηματογράφους ὑπερτεροῦν αἰσθητὰ οἱ λατινικοὶ χαρακτήρες, ὅσο γιά τίς μπουτίκ, αὐτές λέγονται πάντοτε «Monique», «Donnatella» ἢ «Pierrot le fou» καί οὐδέποτε «Ἡ Ἐφαρμογὴ» ἢ «Ἡ Ραφή» (οἱ πρό καιροῦ σχετικὲς βουκολικὲς προσπάθειες ἐπιστροφῆς στίς ρίζες τοῦ τύπου «Τὸ Στάχυ», «Τὸ Ἀλέτρι» καί «Ἡ Τσανάκα» ἀπέτυχαν παταγωδῶς).

Οἱ ἐπιγραφές βοηθοῦν καί αὐτές ἀπὸ τὴ μεριά τους νὰ φτιαχτεῖ ἡ πελατεία τους, σωστότερα νὰ ἀναπαράγεται, πρωτίστως ὁμοῦ εἶναι ἡ πελατεία πού φτιάχνει τίς ἐπιγραφές τῶν καταστημάτων τῆς. Ἄν ἤθελε ὁ νόμος, μέ αὐτὰ τὰ προβλήματα —σὲ βαθμὸ πού εἶναι καί ἂν εἶναι— θά ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθεῖ. Ἀλλὰ εὐτυχῶς αὐτὰ ὄλα δέν ἐμπίπτουν, ἐλπίζουμε τουλάχιστον, στή δικαιοδοσία του.

Βασίλης Μπελιγράτης

Σπουδή στη ρακέτα

(τένις ἀλά ἑλληνικά)

T

ίς μέρες πού θά κυκλοφορήσει τοῦτο τό τεῦχος οἱ περισσότεροί θά βρίσκονται στό τέλος τῶν διακοπῶν τους, ἴσως νά ἐπιστρέφουν κιόλας. Ἐτσι, ἕνα κείμενο γιά τό πιά διαδομένο παιγνίδι τῶν ἑλληνικῶν παραλιῶν στά τελευταῖα δέκα-δεκαπέντε χρόνια, τή ρακέτα, ἔρχεται τουλάχιστον καθυστερημένα. Ἄς θεωρηθεῖ ἔστω ὡς μιά πρόσθετη ἀθαιρεσία, πού ἐπιβαρύνει ἀκόμα πιά πολύ τή δύσκολη θέση ὅσων ἀσχολοῦνται μέ τό ἐνλόγω «ἀθλημα», οἱ ὁποῖοι στήν προσπάθειά τους νά κερδίσουν ἀθαίρετα λίγο ζωτικό χῶρο στίς κατάμεστες ἑλληνικές παραλίες, δημιουργοῦν ἀναπόφευκτα προστριβές μέ τοὺς ὑπόλοιπους λουόμενους: ἡ κίνηση, ὁ θόρυβος τῆς ρακέτας, τά καρφιά, οἱ στραβομπαλιές εἶναι ἀδύνατο νά συνυπάρξουν μέσα σέ δέκα τετραγωνικά μέ τό κλείσιμο τῶν ματιῶν, τήν ξάπλα, τήν ἡλιοθεραπεία, τά μωρά: κάποιος θά πρέπει νά ἐκτοπίσει τόν ἄλλον. Ὄταν τό ζήτημα κρίνεται ἐπιτόπου, σέ πλεονεκτικότερη θέση βρίσκονται οἱ ρακετίστες: ἐπιβάλλονται ἀθαίρετα, μέ τό ἔτσι θέλω, ἀρχίζουν νά παίξουν καί παίζοντας δημιουργοῦν γύρω τους τόν ἐλεύθερο χῶρο πού χρειάζονται. Ὄταν ὁμως τό ζήτημα κρίνεται διά νόμου, σέ πλεονεκτική θέση βρίσκονται οἱ ὑπόλοιποι, πού εἶναι καί οἱ πολλοί: τουλάχιστον σέ ὅλες τίς ὄργανωμένες πλάζ ὑπάρχουν οἱ ταμπέλες πού εἰδοποιοῦν ὅτι ἀπαγορεύονται οἱ ρακέτες, πράγμα πού ἐπαναλαμβάνουν κάθε τόσο καί τά μεγάφωνα, ὥστε νά σβήνουν ἐν τῇ γενέσει τους οἱ ἔστιες ρακέτας πού ἀναζωπυρώνονται κάθε πού περνάει λίγη ὥρα καί ἀτονεῖ ἡ προηγούμενη ἀπό μεγαφῶνου προειδοποίηση.

Ἐνας τρόπος συνυπαρξῆς (δηλαδή διαχωρισμοῦ) δέν ἔχει βρεθεῖ ἀκόμα, παρότι μιά ἔκταση 25×25 μέτρων θά μπορούσε νά φιλοξενήσει τέσσερα καί πέντε ζευγάρια παικτῶν — ὅσοι δηλαδή εἶναι περίπου καί οἱ «δυνατοί», ἄρα καί «ἐπικίνδυνοι» γιά τοὺς λουόμενους, παίκτες σέ μιά πλάζ. Ὁ χῶρος αὐτός, κατακτημένος ἀπό τοὺς χειμερινούς πού παίζουν ρακέτα πρὶν ἀρχίσει τό καλοκαίρι καί γεμίσουν οἱ πλάζ ἀπό κόσμο, εἶναι συνήθως μακριά ἀπό τή θάλασσα (γιά νά μή βρέχεται τό μπαλάκι καί «ξεμαλλιάζεται),

μακριά βέβαια καί ἀπό τίς τέντες καί τίς ὀμπρέλες πού βρίσκονται μπροστά στήν παραλία καί ἐπομένως πίσω πίσω στήν ἐλεύθερη ἄμμο πού μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στίς ἐγκαταστάσεις τῆς πλάζ καί τίς πρῶτες τέντες.

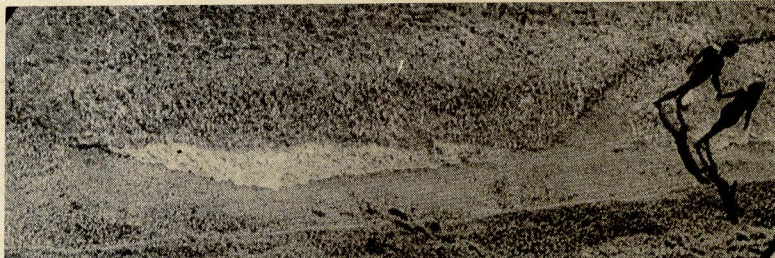
Μόλις ὁμως οἱ παραλίες γεμίσουν, ὁ κόσμος, ὅπως εἶναι φυσικό, διαχέεται σέ ὅλα τά σημεία τῆς πλάζ καί κάποιοι θά ἐγκατασταθοῦν καί στό χῶρο τῆς ρακέτας, ἐφόσον αὐτός κάποια στιγμή εἶναι ἐλεύθερος. Ὄταν μετὰ ἔρθουν οἱ παίκτες ἀρχίζουν καί οἱ προστριβές, τά παράπονα τοῦ κόσμου στοὺς ὑπεύθυνους, πού συνήθως, γιά νά ἀντιμετωπίσουν «ριζικά» τό πρόβλημα, τοποθετοῦν κάποια νύχτα μερικῆς τέντες καί ὀμπρέλες στόν ἐλεύθερο-χῶρο, ὥστε νά εἶναι ἀδύνατο νά παιχτεῖ ἐκεῖ ρακέτα. Τό ἀποτέλεσμα βέβαια εἶναι ἡ ρακέτα νά παίζεται ἀνάμεσα στίς

τέντες, σέ ὅποια σημεία σχηματίζεται κάποιο ὑποτυπώδες χῶρος καί οἱ προστριβές καί τό ἐκατέρωθεν μίσος νά ἐντείνονται. Οἱ μὲν ρακετόβιοι, πού εἶναι συνήθως καί χειμερινοί, ἀποσύρονται ὀρκιζόμενοι ὅτι δέν πρόκειται νά ξαναπάτησουν, ὅτι θά ἀλλάξουν στέκι, καταριοῦνται τοὺς ὑπεύθυνους μέ τοὺς ὁποίους εἶναι καί φίλοι ἀπό τό χειμῶνα· στήν πραγματικότητα ὁμως καί οἱ μὲν καί οἱ δέ γνωρίζουν ὅτι θά ξανασυναντηθοῦν τόν Σεπτέμβρη, πού ὁ κόσμος ἀραιώνει. Οἱ ἄλλοι, οἱ «εὐκαιριακοί» ρακετίστες τοῦ καλοκαιριοῦ, οἱ ἐρασιτέχνες, συνεχίζουν τό παιγνίδι τους, λιγότερων ὅπως ὅποτε ἀπαιτήσεων τόσο σέ ποιότητα ὅσο καί σέ χῶρο, ἀνάμεσα στίς τέντες, μέσα στόν κόσμο. Νά πάτε στά γήπεδα, τοὺς φωνάζουν. Ἀλλά ἡ ρακέτα παίζεται μόνο στήν ἄμμο. Δέν εἶναι μόνο τό εἶδος τοῦ παιγνιδιοῦ, εἶναι καί ἡ ἱστορία του πού τό συνδέει μέ τήν ἄμμο.

Σύντομη αναδρομή

Σήμερα η ρακέτα έχει εν πολλοίς αντικαταστήσει το πατροπαράδοτο ελληνικό «βόλεϊ» στην ακροθαλασσιά, που κυριαρχούσε παλιότερα. Και στά δύο, ή διαφορά με το επίσημο άθλημα, το βόλεϊ δηλαδή και το τένις αντίστοιχα, έγκειται στην άπουσία του φιλέ, στην άπουσία έπομένων και τών πόντων που αναδεικνύουν νικητή και ήττημένο. Σέ σχέση με τό άρχικό άθλημα, ό σκοπός αντιστρέφεται: δέν είναι πιά νά σκάσει ή μπάλα, ή τό μπαλάκι, στό τερέν του αντίπαλου, αλλά νά κρατηθεί και από τούς δύο συμπαίχτες όσο τό δυνατόν περισσότερη ώρα στόν άέρα. Ός άθλημα δηλαδή είναι συναγωνιστικό κι όχι ανταγωνιστικό. Έκείνο που προσπαθούν νά πετύχουν οι συμπαίχτες είναι ή φιγούρα ή, πίο ήπια, μερικές καλές φιγούρες.

Όσο κι αν τό παιχνίδι μοιάζει με τό βόλεϊ τής παραλίας, ή ιστορία τής ρακέτας έχει ομοιότητες με εκείνη του μπάσκετ: μάς ήρθε δηλαδή στην Έλλάδα από τούς Αιγυπτιώτες. Ήδη πολύ πρίν από τόν πόλεμο οι Έλληνες τής Αλεξάνδρειας έπαιζαν στην άμμο ρακέτες χρησιμοποιώντας κανονικές ρακέτες του τένις. Θά μπορούσε κανείς νά θεωρήσει ότι βρισκόμαστε μπρός σέ ένα κλασικό παράδειγμα δημιουργικής ενσωμάτωσης στα ελληνικά ήθη και έθιμα του έγγλέζικου τένις, που οι Αιγυπτιώτες είχαν βέβαια τήν ευκαιρία νά τό γνωρίσουν από κοντά. Άργότερα, μετά τόν διωγμό τους επί Νάσερ, όσοι έγκαταστάθηκαν στην Έλλάδα μετέφεραν βέβαια τίς συνήθειές τους στίς

έλληνικές παραλίες. Όντας οι περισσότεροι —λόγω κλιματολογικών συνθηκών στην Αίγυπτο— «χειμερινοί» κολυμβητές, συνέχισαν νά είναι χειμερινοί, με τήν πραγματική πιά σημασία τής λέξης, και στην Έλλάδα. Έτσι οι πρώτοι που κόλλησαν τήν ασθένεια τής ρακέτας από τούς Αιγυπτιώτες ήταν οι ντόπιοι χειμερινοί: τούς ήρθε άλλωστε γάντι, μιά και οι άνθρωποι έχουν όπωσδήποτε ανάγκη νά κινούνται στίς χειμωνιάτικες παραλίες τής χώρας μας, άλλως θά ξυλιάσουν. Σιγά σιγά ή ρακέτα έγινε άρρώστια σέ πολλούς χειμερινοίς —σήμερα οι περισσότεροι δέν πάνε γιά μπάνιο, αλλά γιά ρακέτα και, που και που, στά ένδιάμεσα ρίχνουν και καμιά βουτιά. Στή διάδοσή του συνετέλεσε τό γεγονός ότι τό παιχνίδι είναι μάλλον στατικό, δέν κουράζει εύκολα και μπορεί έπομένως νά παίζεται και από ανθρώπους μεγάλης ηλικίας. Οι τελευταίοι είναι μάλιστα και οι καλύτεροι, καθώς τό παιχνίδι αυτό δέν απαιτεί ταλέντο (ίσως κάποια ρεφλέξ), όσο πείρα και συνεχή εξάσκηση που διαθέτουν βέβαια με τό παρα-

πάνω οι μεγαλύτεροι σέ ηλικία χειμερινοί κολυμβητές.

Χρειάστηκαν μόλις δέκα χρόνια και περί τά τέλη τής δεκαετίας του '60 ή ρακέτα είχε διάδοθει τόσο, ώστε νά χάσει —γιά τόν πολύ κόσμο— τόν χειμερινό τής χαρακτήρα, νά γίνει παιχνίδι τής παραλίας, δηλαδή του καλοκαιριού. Ό πολός κόσμος άπλως ανταλλάσει ήσυχα μπαλιές προσπαθώντας νά κρατήσει τήν μπάλα όσο πίο πολλή ώρα γίνεται στόν άέρα. Καθώς ό παίκτης εξελίσσεται —όταν δηλαδή του είναι πολύ εύκολο νά ανταλλάξει και εκατό και διακόσιες μπαλιές— τό είδος αυτό του παιχνιδιού γίνεται βαρετό. Τό παιχνίδι τότε γίνεται πίο δύσκολο, οι παίκτες απομακρύνονται, παίζουν πίο δυνατά, ό ένας συνήθως καρφώνει και ό άλλος άμύνεται και αντιστρώφως.

Γιά τούς πολύ προχωρημένους ό άγώνας γίνεται πολλές φορές ανταγωνιστικός: στό λεγόμενο αιγυπτιακό στύλ οι αντίπαλοι ξεκινούν από μακριά, παίζουν και οι δύο δυνατά (καρφώνουν δηλαδή οι ίδιοι ώστε νά μήν μπορεί νά καρφώσει ό αντίπαλος), προσπαθούν νά πλησιάσουν ό ένας τόν άλλο καρφώνοντας, γιατί όσο πίο κοντά είσαι στόν αντίπαλο τόσο πίο δύσκολα μπορεί νά αντιδράσει στό καρφί σου. Στό τέλος, οι δύο παίκτες έρχονται, ανταλλάσοντας μπαλιές, πρόσωπο με πρόσωπο, μέχρι που κάποιος χάνει τήν μπάλα —ή όποια πρέπει όμως νά είναι «μέσα», νά είναι δηλαδή έντός του «ένεργου χώρου» του αντίπαλου, άλλως χάνει εκείνος που τήν έστειλε έξω. Στό στύλ αυτό του παιχνιδιού έχουμε μάτ κανονικό και μπορούν —αν υπάρχουν κριτές ή καλή πίστη— νά μετρηθούν άκόμα και πόντοι. Κάτι τέτοιο βέβαια σπάνια γίνε-

ται καθώς οι περισσότεροι επιδιώκουν ό-χι νά νικήσουν, αλλά νά πετύχουν με τόν συμπαίκτη τους «όμορφες φάσεις».

Όσο κι αν τό αιγυπτιακό στύλ θυμίζει πολύ τό τένις (με μόνη τή διαφορά ότι εκεί προσπαθεί νά στείλεις τήν μπάλα μακριά από τόν αντίπαλο ώστε νά μήν τήν πιάσει, ενώ εδώ προσπαθείς νά τή στείλεις κοντά του, τόσο δυνατά όμως ώστε νά μήν τήν πιάσει), έντούτοις δέν μπορεί νά πεί κανείς ότι τό αιγυπτιακό στύλ είναι ό κανόνας του παιχνιδιού: αν και «ανταγωνιστικότερο», δέν είναι λίγες οι ήρωικές προσπάθειες γιά νά μαζέψεις μιά χαμένη μπαλιά του αντίπαλου, μόνο και μόνο γιά νά φτιαχτεί ή ώραία φάση. Τό αν σ' αυτές τίς περιπτώσεις ό παίκτης θά κάνει τήν άπέλπιδα προσπάθεια νά σώσει τή χαμένη μπαλιά ή άπλως θά κοιτάξει έπιτιμητικά τόν συμπαίκτη του είναι μάλλον θέμα χαρακτήρα, παρά ζήτημα κανόνων του παιχνιδιού.

Έτσι, ό μόνος ίσως κανόνας που μπορεί νά διατυπωθεί, είναι ότι οι συμπαίχτες προσπαθούν νά αλλάξουν μεταξύ τους

τριάντα με σαράντα μπαλιές. Προσαρμόζουν δηλαδή τό στύλ του παιχνιδιού ανάλογα με τίς ικανότητές τους, έτσι ώστε τό μπαλάκι νά βρίσκεται γύρω στό μισό με ένα λεπτό στόν άέρα. Λιγότερες μπαλιές θά σήμαινε περισσότερο κυνήγημα τής μπάλας παρά ρακέτες. Περισσότερες μπαλιές θά ήταν μάλλον βαρετό: προτιμούν λοιπόν νά δυσκολέψουν τό παιχνίδι, δείχνοντας έτσι και τίς ικανότητές τους.

Ό εξοπλισμός

Ό πίο παλιός κατασκευαστής «ξυλορακέτας» είναι ό Γιώργος Φίλτσος, ξυλουργός, που διατηρεί άκόμα ένα ύπόγειο μαγαζάκι στην όδό Λυσικράτους, στην Πλάκα. Στόν πόλεμο βρέθηκε τυχαία στην Αλεξάνδρεια, όπου έμαθε τό παιχνίδι και γνωρίστηκε με πολλούς Αιγυπτιώτες. Όταν οι τελευταίοι ήρθαν άργότερα στην Αθήνα, φυσικό ήταν νά κάνουν σ' αυτόν τίς παραγγελίες τους. Ό παλιός τύπος ξυλορακέτας, ό αιγυπτιακός, διατηρεί πολλά κοινά σημεία με τή ρακέτα του τένις. Έχει μακρύ μπράτσο, ή επιφάνεια τής είναι ωοειδής και στό κέντρο τής ή ρακέτα είναι κούφια. Υπάρχει δηλαδή γύρω γύρω ό σκελετός πάνω στόν όποιο καρφώνονται δύο κόντρα πλακέ θαλάσσης. Τό γεγονός ότι μέσα ή ρακέτα είναι κούφια θεωρείται ότι δίνει μεγαλύτερη έλαστικότητα στα χτυπήματα. Δέν είναι δύσκολο από τόν τύπο αυτόν τής ρακέτας νά φανταστεί κανείς πώς φτιάχτηκε ή πρώτη ξυλορακέτα: κάποιος, όταν του τρύπησε τό δίχτυ τής ρακέτας του τένις θά σκέφτηκε, αντί νά τό επισκευάσει, νά καρφώσει δύο κόντρα πλακέ από τή μιά και τήν άλλη μεριά του στεφανιού. Τό είδος αυτό τής ρακέτας επιβλήθηκε, προφανώς γιατί άποδείχτηκε καλύτερη —πίο «γρήγορη»— γιά τό είδος του παιχνιδιού γιά τό όποιο προοριζόταν.

Οι πρώτες αυτές ξυλορακέτες τροποποιήθηκαν σιγά σιγά στην Έλλάδα. Οι «Έλλαδίτες» παράγγελναν ρακέτες με κοντύτερη λαβή, γεμάτες και όχι κούφιας, κοντολογίς ρακέτες που τό κέντρο βάρους τους βρίσκεται πίο πολύ προς τήν επιφάνεια τής ρακέτας και λιγότερο στό μπράτσο. Παράλληλα άλλαξε και τό σχήμα τής ρακέτας, έγινε περισσότερο ά-χλαδόσχημη (δηλαδή πίο τετραγωνισμένη στην άκρη), ενώ σήμερα βλέπει κανείς πολλές ρακέτες που είναι τελείως τετράγωνες. Σέ πολλές από αυτές ή λαβή δέν είναι πιά στρογγυλή αλλά άπλως προέκταση του κόντρα πλακέ τής ρακέτας, ό-πότε τό όλο άποτέλεσμα θυμίζει έντονα τίς ξύλινες πλάκες πάνω στίς όποιες σερβίρονται πολλές φορές τά διάφορα τυριά.

Οι μεταβολές αυτές δέν κατέληξαν σέ κάποιον «γενικά άποδεκτό» τύπο ρακέτας, ό όποιος και νά συνιστάται. Οι τροποποιήσεις ήρθαν ως άποτέλεσμα τής προσπάθειας τών διαφόρων παικτών νά άποκτήσουν τό είδος εκείνο τής ρακέτας που ταίριαζε στό παιχνίδι τους, στίς κινήσεις τους, στόν τρόπο που τήν κρατούν κ.λπ. Έτσι ή ρακέτα με τή μακριά λαβή δέν υπάρχει λόγος νά είναι τόσο βαριά, ά-φοι μιά μικρή κίνηση του καρπού δίνει μεγάλη ταχύτητα στην επιφάνεια που συναντάει τό μπαλάκι. Η ρακέτα με τήν κοντή λαβή αντίθετα πρέπει νά είναι πίο βαριά (πίο σωστά: ή επιφάνεια τής ρακέ-

τας να έχει μεγαλύτερο ειδικό βάρος), ώστε τοποθετούμενη απλώς στην πορεία της μπάλας να έχει τόση αδράνεια που το μπαλάκι να γυρίζει σχεδόν μόνο του στον αντίπαλο, χωρίς ιδιαίτερη ώθηση, χωρίς ή δύναμη με την οποία έρχεται το μπαλάκι να σου λυγίζει τον καρπό.

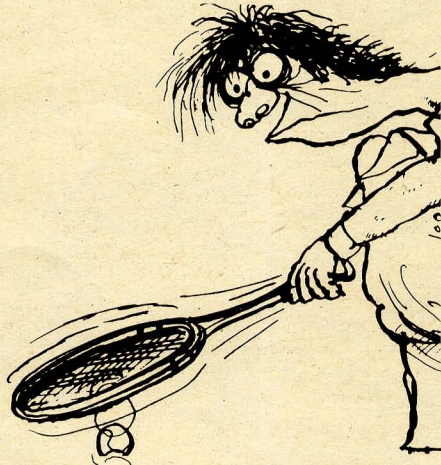
Χωρίς να μπορεί κανείς να γενικεύσει, το στυλ του παιγνιδιού στις ρακέτες με το μακρύ μπράτσο θυμίζει κάπως τις κινήσεις του τένις ενώ στις τετράγωνες με το κοντό μπράτσο τα πράγματα έχουν απλοποιηθεί: οι μπαλιές που έρχονται στο κάτω ήμικύκλιο που διαγράφει το χέρι αντιμετωπίζονται με «ρεβέρ» (ρεβέρ ελληνικό: δηλαδή το μπαλάκι χτυπάει στην έξω μεριά της ρακέτας, ή όποια βλέπει προς τα κάτω) ενώ οι μπαλιές που έρχονται στο πάνω ήμικύκλιο με ντράιβ ή με καρφί και γενικά με τη ρακέτα να βλέπει προς τα πάνω και το μπαλάκι να χτυπάει στο μέσα μέρος της. Αυτές οι δύο θέσεις της ρακέτας (πρός τα κάτω και προς τα πάνω) και η απλοποίηση των χρηρημάτων συμβαδίζουν με τον τετραγωνισμό της.

Γενικά πάντως δεν υπάρχει καμιά συνταγή που να έχει επιβληθεί, κανένα κριτήριο της ρακέτας που να επικράτησε: οι κατασκευαστές φτιάχνουν όλα τα είδη και οι παίκτες διαμορφώνουν τη ρακέτα δίνοντας κάθε φορά και διαφορετικές παραγγελίες, προσπαθώντας αφενός να βρουν αυτό που τους ταιριάζει, αφετέρου να διαφέρουν από τους άλλους. Ένας λόγος π.χ που επικράτησε στους «επαγγελματίες» ή τετράγωνη ρακέτα είναι ακριβώς το ιδιόμορφο σχήμα της που δείχνει ότι η ρακέτα είναι παραγγελία, χειροποίητη, δεν μοιάζει με εκείνες που έχουν τα παιδάκια. Γενικά η ρακέτα, ως όπλο του ρακετίστα, φροντίζεται και θαυμάζεται πολύ. Άρκετες ρακέτες έχουν καρφωμένες κάτι πινεζόπροκες στο τελείωμα της λαβής τους — όπως οι καουμπόηδες στόλιζαν το όπλο τους και οι μπουζουκτσήδες το μπουζούκι τους. Η μίμηση πάντως δεν είναι τυφλή: κάποιου φαίνεται του ξεκόλλησε ή λαβή και την κάρφωσε, όποτε και άλλοι πολλοί άρχισαν να βάζουν καρφιά «για να μην τους ξεκολλήσει». Γενικά μιά παλιά ρακέτα δείχνει πεπειραμένο παίκτη και εμπνέει σεβασμό: επιτρέπεται ακόμα και να είναι βαμμένη, πράγμα απαράδεκτο για καινούργια ρακέτα. Κάτι κορδέλες αλλά Μπιόρν Μπόργκ στο κεφάλι που άποκαθιστούν την επικοινωνία με το αρχικό τένις είναι αποδεκτές μόνον εφόσον κοσμούν το μέτωπο νεαρού παίκτη με πλούσια μαλλιά. Θεωρούνται αντίθετα γελοίες σε ηλικιωμένους και δη φαλακρούς παίκτες. Αντίθετα το προληπτικό δέσιμο του καρπού του χεριού που κρατάει τη ρακέτα είναι διαδεδομένο ευρύτατα και δείχνει παίκτη που έχει «φάει τον καρπό του» στη ρακέτα.

Ο μόνος ίσως κανόνας που ισχύει στην παραγγελία μιας ρακέτας είναι ότι όσο πιο βαριά τόσο πιο καλή είναι. Όμως υπάρχουν και όρια που εξαρτώνται από τη δύναμη του καρπού του κάθε παίκτη, μιά και η κίνηση πρέπει να είναι γρήγορη. Ο καθένας λοιπόν παραγγέλνει αυτό που του ταιριάζει. Όπωςδήποτε πάντως μιά ρακέτα είναι για πέταμα αν λυγίζει λιγότερο από τριακόσια γραμμάρια, ενώ υπάρχουν ρακέτες που φτάνουν και ένα κι-

λό. Χρυσή τομή θεωρούνται τα πεντακόσια έως έφτακόσια γραμμάρια. Το επιθυμητό βάρος πετυχαίνεται με τον αριθμό των στρώσεων του κόντρα πλακέ θαλάσσης και εξαρτάται βέβαια και από την επιφάνεια της ρακέτας. Για τα παιδιά — και, λιγότερο, για τις γυναίκες — είναι προτιμότερο να μειώσουν το βάρος μειώνοντας την επιφάνεια (ή ανοίγοντας με το τρυπάνι τρύπες στη ρακέτα, πράγμα που εκτός από το βάρος μειώνει και την αντίσταση του αέρα) παρά να πάρουν τις ρακέτες μιας στρώσης που κυκλοφορούν σήμερα κατά κόρον στα σουπερ μάρκετ και οι όποιες είναι τελείως άχρηστες, δηλαδή πολύ ελαφρές σε σχέση με το βάρος που έχει το μπαλάκι του τένις με το οποίο παίζεται η ρακέτα.

Ός καλά μπαλάκια για ρακέτα θεωρούνται εκείνα που είναι καλά (και ακριβά) και στο τένις. Το μπαλάκι της ρακέτας δεν πρέπει να έχει πολύ φουσκωμένο τριχωτό μέρος. Έτσι, καλύτερα θεωρούνται τα παιγμένα («ρονταρισμένα») στο τένις μπαλάκια που έχει φαγωθεί και σφίξει το μαλλί τους. Τα μπαλάκια αυτά πουλιούνται σε πλειστηριασμό από τους όμιλους αντιπαιρσις και αγοράζονται σε καλές τιμές (50-60 δραχμές έναντι 500 που έχουν τα καινούργια) για τις ρακέτες. Τελευταία έχουν εμφανιστεί και κάτι μπαλάκια από το Χόνγκ Κόνγκ, φτηνά μόνον αλλά κατάλληλα για ρακέτα, αν παραβλέψει κανείς ότι σκάνε εύκολα, μετά από μία-δύο το πολύ χρήσεις.

Ρακέτες «μείντ ιν Χόνγκ-Κόνγκ» εμφανίστηκαν επίσης στο Κατράντζου. Το γεγονός, αν δεν οφείλεται σε ειδική παραγγελία του καταστήματος προς κάποια εταιρεία της Άπω Ανατολής (και μάλλον δεν πρέπει να συμβαίνει κάτι τέτοιο, αν κρίνουμε από το ασυνήθιστο σχήμα της ρακέτας και τις τρύπες που έχει), δείχνει ότι το άθλημα έχει διαδοθεί ευρύτερα ανά τον κόσμο, γιατί θα ήταν μάλλον ασύμφορο να κατασκευάζονται ρακέτες ειδικά για την ελληνική αγορά. Το σίγουρο είναι ότι σήμερα ρακέτες παίζονται και στην Ιταλία. Επίσης βλέπει κανείς στις ελληνικές παραλίες αρκετούς Ευρωπαίους τουρίστες να κάνουν με δειλία ή και θρασύτητα τα πρώτα βήματά τους, πράγμα που σημαίνει ότι οι ρακέτες θα εμφανιστούν σε λίγο και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, αν αυτό δεν έχει γίνει ήδη. Τέλος, ρακέτες παίζονται σίγουρα στην Αυστραλία (ίσως επειδή πολλοί Αιγυπτιώτες κατέφυγαν εκεί), ενώ λένε ότι έχουν εμφανιστεί και στη Λατινική Αμερική.

Τό «άθλημα» είναι τελείως ελεύθερο και εξελίσσεται συνεχώς διά της πρωτοβουλίας αυτών που το παίζουν, μιά και δεν υπάρχουν σύλλογοι, όμοσπονδίες και κανονισμοί που να καθορίζουν τις προδιαγραφές του. Με αυτή την έννοια είναι λαϊκό άθλημα, εμπίπτει δηλαδή στο πλαίσιο του «μαζικού» (όπως λέγεται σήμερα) άθλητισμού, άλλ' ευτυχώς το κράτος δεν έχει ακόμα ενδιαφερθεί γ' αυτό. Παρόλο όμως που είναι διαδεδομένο ευρύτατα (οι μισές οικογένειες έχουν σήμερα μιά ρακέτα σπίτι τους), έντοτοι δεν ύστερεί σε κάθετη ανάπτυξη των άλλων, επίσημων σπόρ. Υπάρχουν δηλαδή και στη ρακέτα οι «επαγγελματίες», οι «ρακετόβιοι», μόνο που δεν εισπράττουν χρήματα, άλλ' απλώς δόξα. Καλύτερος παίκτης θεωρείται σήμερα Αιγυπτιώτης φαρμακοποιός που παίζει στον Άγιο Κοσμά, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι η πρωτιά του προέκυψε μέσα από κάποιο τουρνουά.

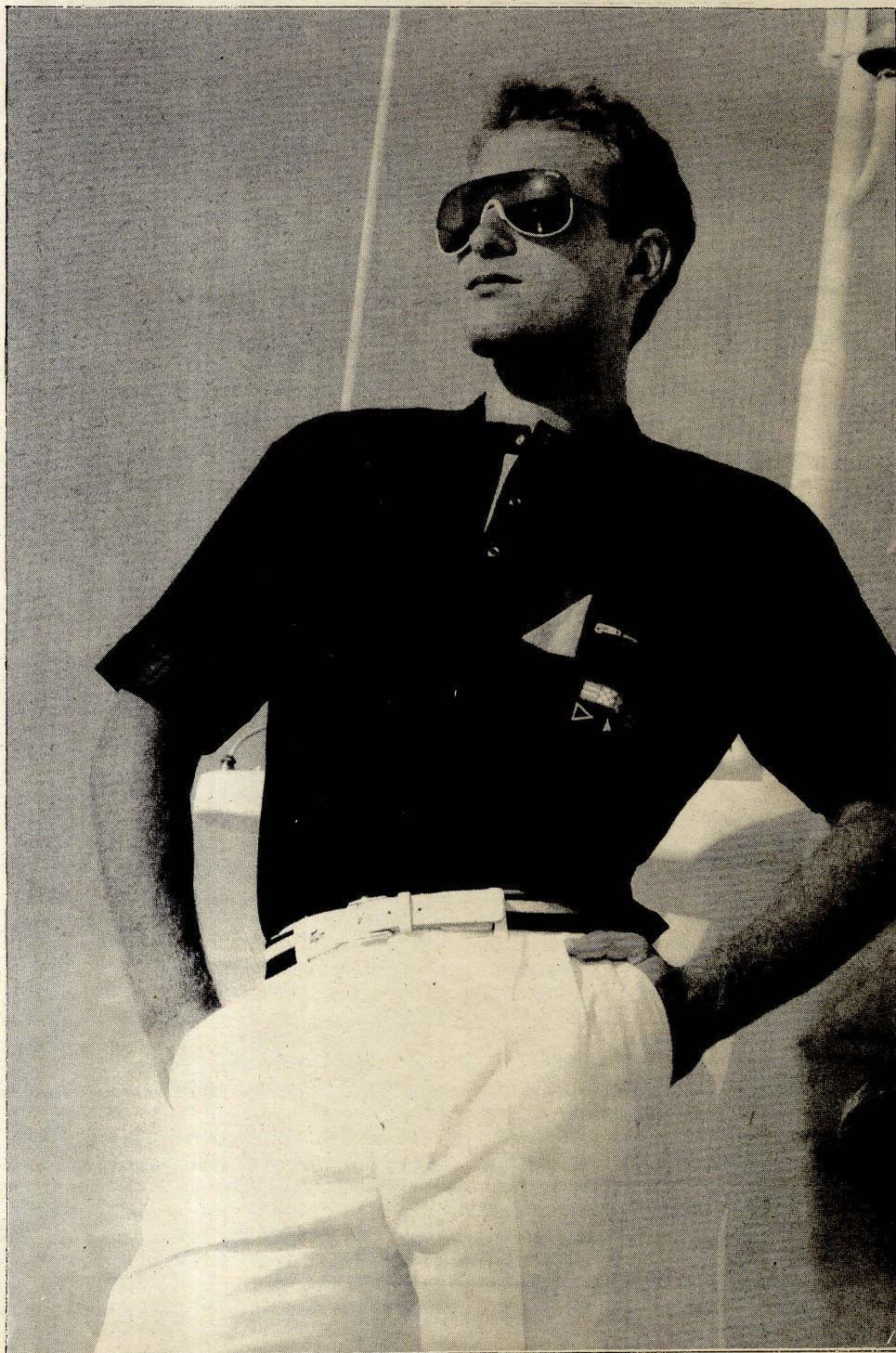
Γενικά οι παραδοσιακές παραλίες των Αθηνών, όπως ο Άλιμος (όπου σήμερα κανείς σχεδόν δεν κάνει μπάνια, ρακέτα όμως, και μάλιστα υψηλής ποιότητας, συνεχίζει να παίζεται), ο Άγιος Κοσμάς, ή Βούλα κ.λπ. θεωρούνται οι πιο προηγμένες στη ρακέτα. Από την άλλη μεριά οι βορειοανατολικές παραλίες (Λούτσα, Πόρτο Ράφτη, Αυλάκι) έχουν τις δικές τους θρυλικές ρακέτες, όπως επίσης κάθε περιοχή, κάθε νησί, κάθε παραλία με «μόνιμο πλήρωμα» έχει και τους δικούς της τοπικούς ήρωες. Η άποκέντρωση είναι τέτοια ώστε όχι μόνο οι τοπικοί «πρωταθλητές» να μη συναντώνται ποτέ μεταξύ τους (άλλωστε η φύση του «άθληματος» είναι τέτοια ώστε κανείς δεν μιλάει για τον πρώτο παίκτη στη ρακέτα, άλλ' απλώς για τον καλύτερο), αλλά και να παρατηρεί κανείς ότι η κάθε περιοχή αναπτύσσει τον δικό της τρόπο παιγνιδιού, τις δικές της ρακέτες, έχει τους δικούς της κατασκευαστές, τις δικές της συνήθειες.

Η διάδοση της ρακέτας είναι σήμερα τέτοια, ώστε δεν αποκλείεται σε λίγα χρόνια να τη δούμε μέσα στα επίσημα ολυμπιακά αγωνίσματα: δεν είναι άλλωστε δύσκολο να βρει κανείς έναν τρόπο για να μετριοვნά (χωρίς άμφισβητήσεις) πόντοι και να βγαίνει ο νικητής. Είναι μάλιστα σχεδόν σίγουρο ότι αν η ρακέτα διαδοθεί προς τη Βόρεια Ευρώπη, κάπως έτσι θα εξελιχθεί ως άθλημα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι θα χειροκροτήσουμε προσεχώς Έλληνες ολυμπιονίκες στη ρακέτα. Οι δικοί μας «πρωταθλητές» θα συνεχίσουν να παίζουν στην παραλία για το κέφι τους, κι όχι για τη νίκη, για να επιδείξουν τις ικανότητές τους κι όχι για να επιβληθούν, για να επιδειχθούν στον γενικότερο θηλυκό περίγυρο, στον στενότερο των μυημένων, στον ίδιο τους τον εαυτό.

Η ρακέτα αλλά ελληνικά είναι ίσως άθλημα (και μάλιστα —μαζί με το βόλει— ίσως το πιο κατάλληλο για όσα μέσης ηλικίας άτομα αισθάνονται ή τους υποδεικνύεται ή ανάγκη να κουνηθούν λίγο), δεν είναι όμως αγώνισμα. Κι αυτός είναι ο λόγος της διάδοσής της. Τό άθλημα δηλαδή δεν θυσιάζεται για τη νίκη, σκοπός του άθληματος δεν είναι ή νίκη, αλλά απλώς να το παίζει.

Δαμανός Παπαδημητρόπουλος

Τί θά φορέσουμε τού χρόνου παιδιά;

Κάθε μόδα, τουλάχιστον όσον αφορά τά ρούχα και άλλα συναφή στοιχεία της εξωτερικής εμφάνισης, είναι ολοκληρωτική. Ή τείνει νά είναι. Καί δέν πρόκειται μόνο γιά τή φρικτή απόλυτοτητα τού «φέτος τό καλοκαίρι θά φορεθεῖ...» (προστακτικός μέλλον θά μπορούσε αὐτό νά χαρακτηριστεῖ γραμματικά). Εἶναι κυρίως ὅτι, σήμερα τουλάχιστον, ἡ ἐκάστοτε μόδα ἀποτελεῖ ἕνα κλειστό σύνολο, στεγανό, πλήρες, μέ ἀπαντήσεις γιά τά πάντα, μιά ἀδιάρρηκτη ἀλληλουχία ρούχων καί ἀξεσουάρ πού δέν ἐπιδέχονται καταρχήν καμιά τομή ἢ «αὐθαιρεσία»: μέ αὐτά τά ρούχα πᾶνε τούτα τά παπούτσια καί ἐκεῖνα τά γυαλιά. Καί αὐτό τό ὕφος.

Τελευταῖα δηλαδή οἱ μόδες, γιὰ τή μόδα εἶναι κάμποσες μόδες κάθε φορά (πλουραλισμός...), ἀρχίζουν νά ἐνδύονται ὅλο καί περισσότερο ἀποχρώσεις ιδεολογικές. Καί κάτι τέτοιο εἶναι ἀναπόφευκτο γιὰ αὐτά ὅλα πᾶνε συνήθως πακέτο: τό ὕφος, ἡ συμπεριφορά, ἀκόμα καί ἡ ἴδια ἡ ψυχική διάθεση θά λέγαμε, δέν μποροῦν νά ὑπονομεύουν, νά ἀναιροῦν, τό ἐνδυματολογικό στυλ. Παράδειγμα: μιά γυναίκα βαμμένη βαριά καί ντυμένη «μοιραῖα» δέν μπορεῖ νά φέρεται ἀγαρμπα ἢ χαρωπά, δηλαδή νά θέτει ἐαυτήν ἐκτός ἀρχετύπου. Πολύ περισσότερο πού τά ρούχα, μακριά ἀπό τό νά εἶναι ἀθῶα τάχα ἐπιμέρους στοιχεία τῆς ἐμφάνισης, σχεδιάζονται ἔτσι καί ὄχι ἀλλιῶς ἀκριβῶς γιά νά συνδιαμορφώσουν, ἂν ὄχι καί νά φτιάχνουν ἢ νά ἐπιβάλλουν, τή συνολική εἰκόνα. Εἰκόνα πού εἶναι βέβαια πέραν τῶν ρούχων. Ὅπως ἄλλωστε εἶναι καί ἡ μόδα.

Μέ αὐτήν λοιπόν τήν ἐννοια, ἡ μόδα ἐκτός ἀπό ολοκληρωτική εἶναι, στήν καθάρη μορφή της, καί τρομοκρατική. Καί τό πρόβλημα πολλῶν εἶναι, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τό ἀκόλουθο: ἂν ἐφαρμόσω μόνον ἐνμέρει τή μόδα, αὐτό θά μοῦ ἀναγνωριστεῖ ὡς σχετική μου αὐτονομία, πού λένε, ἢ θά καταδικαστεῖ ὡς φόβος, δειλία καί ἔλλειψη ιδεολογικοῦ σθένους;

Ἡ μόδα εἶναι λοιπόν καταρχήν τρομοκρατική γιά ἐκείνους πού ἔχουν πάρει ἀπόφαση νά τῆς ἐκχωρήσουν αὐτό τό δικαίωμα. Ἄς τήν ἀφήσουμε ὡς ἐκ τούτου στούς μοντέρνους, ὅπως δικαίωμά τους

είναι και δικαίωμά μας. "Όταν όμως η τρομοκρατία, όχι πλέον ιδεολογική αλλά ύλική, αρχίζει να επεκτείνεται και στους υπόλοιπους;

Γιατί υπάρχουν και οι άλλοι. Εκείνοι που έχουν αποφασίσει τελεσίδικα περί του πώς ντύνονται και ακολουθούν τη δική τους μόδα· ή εκείνοι, πιο άκραιοι ετούτοι, που άκόμα κι αν τους γυαλίζει κάτι της μόδας έχουν πάρει απόφαση να μίν ενδώσουν και μέ άταλάντευτη ιδεολογική σταθερότητα αποκρούουν τόν ενδεχόμενο πειρασμό γιά να μή μαγαριστούν, γιά να μή δεχτούν στό δρόμο πλάγια βλέμματα συναδελφικής άναγνώρισης (άλλο καθοριστικό στοιχείο της μόδας) από τύπους άντιπαθέστατους. Πρόκειται γιά τήν κατηγορία ανθρώπων που ένμέρει κρύνουν τούς άλλους από τό πώς ντύνονται (άναγνωρίζοντας έτσι και αυτό τούς «δικούς τους») και έξισου ένμέρει δέν έχουν άδικο. "Η και όχι ένμέρει, αλλά πλήρως.

Και έπειδή τά παραπάνω ίσως ήχουν πολύ συντηρητικά, υπάρχουν και εκείνοι που δέν ντρέπονται να υιοθετήσουν κάποια στοιχεία της έκάστοτε μόδας που τούς φαίνονται βολικά ή ώραία, άδιαφορώντας γιά τό μοντέρνο τού πράγματος και επιχειρώντας να τό έντάξουν στό δικό τους είδος ήματισμού. Εκείνοι που —άφου μακροπρόθεσμα σχεδόν κανείς δέν μένει άνεληρέαστος— έχουν τούς δικούς τους, πολύ βραδυτέρους ρυθμούς προσαρμογής και έπιλεκτικής άφομοίωσης.

"Όλοι αυτοί και άλλοι, όσοι δηλαδή δέν έξαρτούν τήν έμφάνισή τους από τήν τρέχουσα (μέ διαβολεμένη όμολογώμενως ταχύτητα) μόδα αλλά από «μόδες» ίσως παρελθούσες και ίσως πάλι μελλούμενες —αυτοί λοιπόν καλά τήν έξβαζαν μέχρι πρόσφατα. Κι αυτώνών τά μάτια βλέπουν βιτρίνες κάθε είδους, είχαν όμως καλού κακού έντοπίσει και τά μαγαζιά όπου σίγουρα θά έξρισκαν αυτό που θέλουν, υπήρχε πάντοτε ή βεβαιότητα ότι δέν θά άναγκαστούν κάποτε να κυνηγάνε άκοντες τόν συρμό. Είχαν βρει δηλαδή τρόπους να ίκανοποιούν τις άνάγκες τους· και ίσχυρίζομαι έπιθετικά ότι ή άνάγκη τού να συνεχίζεις να ντύνεται όπως πέρσι και πρόπερσι είναι τουλάχιστον έξισου ίσχυρή και άνελαστική μέ εκείνη τού να φοβάσαι τήν εικόνα τού χθές.

Τώρα πιά τά πράγματα αλλάζουν ραγδαία. Και γιά τόν άνδρικό πληθυσμό. Γιά τις γυναίκες, άνθρπκίνο είδος μέ μεγαλύτερη πιθανώς προσαρμοστικότητα, τό πράγμα είχε πάρει τήν κάτω βόλτα ήδη από καιρό. "Η μόδα γι' αυτές ήταν σχεδόν καθολική, μέ τήν έννοια ότι δυσκολεύοσούν άφόρητα να βρεις κάτι που θέλεις και δυστυχώς δέν είναι πλέον της μόδας. Δέν κατέχω πολλά σχετικά μέ τά γυναικεία ύποδήματα, γιά παράδειγμα, ύ-

πάρχουν χρονιές όμως που, κοιτώντας τυχαία τις βιτρίνες, λυπόμουν εκείνες τις κακομοίρες που θά είχαν να διαλέξουν άποκλειστικά και μόνο άνάμεσα σε διάφορα έλαφρώς παραλλαγμένα ήδη κοθόρων ή άλλοτε σουβλερών κατασκευών. Τώρα τελευταία έχουν αρχίσει και οι άντρες να νιώθουν στό πεσί τους τί θά πεί να είσαι έρμαιο της μόδας άκόμα κι αν δέν θέλεις.

"Ας πάρουμε τό παράδειγμα κάποιου άτυχούς που έχει τήν έξεζητημένη έμπνευση να άγοράσει φέτος ένα καρό κοντομάνικο πουκαμισάκι, όπως εκείνα που φορούσε μέχρι πέρσι και έπί δεκαετίες φορούν οι συνάνθρωποι του. Φέτος όμως θά φορεθούν (και φοριούνται όντως) τά ριγέ. Μόνο τά ριγέ και τά μονόχρωμα. Και σε χρώματα και άποχρώσεις άυστηρά καθορισμένες: κάπου μεταξυ παστέλ και πάλ. Και ειδικότερα: άχνο φυσικί, άνάλαφρο ροζέ, σκοτωμένο μαστιχί, ζαχαρί, πέπονι, κουφετί. Υπάρχουν βέβαια και κάτι ξεπλυμένα πτί καρό, αλλά τόσο πτί που δέν φαίνονται. Οι μόνες καρουδιές που βρήκα, εκτός από κάτι μετριότητες στού Κ. Μαρούση, ήταν σε μαγαζί που προηγείται της μόδας. Δέν είχαν γιακά και κούμπωναν σταυρωτά. Και αυτά ίσχύουν λίγο πολύ παντού, άκόμα και στα προύργια τού συντηρητισμού, καταύγιο και άποκούμπι κάθε κατατρεγμένου, στού Δραγώνα, στού Βάρδα και Άναγνωστόπουλου, στού Μινιόν, άκόμα και στή στοά της Σταδίου.

Θά πεί βέβαια κανείς ότι και τό καρό πουκάμισο από μόδα ξεκίνησε κάποτε. "Ισως, αλλά επέζησε της μόδας του, ξεπέρασε τό εφήμερο και έγινε κοινό ρούχο. "Ας κάτσει κανείς να μετρήσει στό δρόμο πόσοι τό φορούν, είδος καταδικασμένο γιά φέτος. Μήπως άλλωστε και τό μπλουτζίν, γιά να φέρουμε ένα χοντρό παράδειγμα, από κάποια μόδα δέν μās ήρθε; "Ισχυρίζεται κανείς ότι θά ήπρεπε κάποτε να μās τό καταργήσουν;

"Αλλά έστω ότι τό καρό πουκάμισο είναι λεπτομέρεια. Τά παντελόνια; Υπάρχουν χρονιές που γυρνās άπεγνωσμένα να βρεις, αν τελικά βρεις, ένα παντελόνι «κανονικό» (πώς άλλιώς να τό πεί κανείς;). Στά περισσότερα μαγαζιά, αν όχι σε όλα, συχνά δέν έχει καν νόημα να μείς αν δέν έχεις περίμετρο άστραγάλου κάτω τών δεκαεπτά πόντων και περίμετρο γοφών ένα και σαράντα, αν έχεις ψιλά γιατί τό τσεπάκι καταργείται τελευταία, αν δέν σνηθίζεις να σφίγγεις τή ζώνη πέρ τό στέρνο, αν δέν είσαι φίλος της πέτας ή της σούρας. Σε βαθμό που να άξίζει, αν βρεις κάτι, να πάρεις δύο και τρία ίδια παντελόνια ένόψει έτών χάλεπών. Σε κατάσταση άπόγνωσης μπορεί πάντοτε να καταφύγει κανείς, όπως συνεργάτης τού περιοδικού μας προχτές, σε κατάστημα γιά συνταξιούχους.

Τά μακό μπλουζάκια, ρούχα σνηθηστάτα και άπαραίτητα. "Όλα πλέον γράφουν στό σημείο της καρδιάς διάφορες άηδίες (λές και τό ράψιμο ενός μακό είναι έπίτευγμα άξιομνήμονευτο), μέ φωτεινή έξαιρεση τή φίρμα Φρούτ όβ δή Λούμ που μās λυπήθηκε και μακό της όποίας άγόρασα φέτος, καλού κακού, δέκα. Τά σακάκια πάλι; Τά τελευταία χρόνια —και κοντεύουμε να κλείσουμε δεκαετία— έχουν πλέον μόνο δύο κουμπιά και ούδέποτε όπως παλιότερα τρία, διακοσμητικά έπομένως διότι τί να κουμπώσεις στήν κοιλιά; Μά τό σακάκι προφυλάσσει τέλος πάντων, εκείνους που τό φορνε και γι' αυτόν τόν λόγο, και από τό κρύο ή άπλως προορίζεται γιά ριχτό συμπλήρωμα της άμφιεσης; Να άναφέρουμε άκόμα τά μαγιό που τελευταία έαναπροσφέρονται έπιτέλους, ύστερα από καθολική έπικράτηση τού λαστέξ σλίπ, και σε σωβρακάκι γιά εκείνους που τό προτιμούν; "Η τούς γιακάδες τών πουκαμισών που άνεβοκατεβαίνουν σύν πλήν πέντε πόντους, μέ τό ένα μέγεθος να έξοστρακίζει πλήρως τά άλλα τήν έποχή της κυριαρχίας του; Φαίνεται ότι πέρασε ή περίοδος της άπλής άγοράς και μήκαμε στή φάση της προμήθειας και της άποθήκευσης. Και οι φίλοι του ριγέ καλά θά κάνουν, άντί να χείρονται, να άγοράσουν μαζικά...

Σε αυτή τή διαγραφόμενη δικτατορία της μόδας που παρόμοιά τους οι νεότερες τουλάχιστον γενιές δέν έχουν γνωρίσει, προστίθεται και ή μικρή δικτατορία τού έμπορα. Κυρίως τού μικροέμπορα (γιατί τά μεγαλύτερα καταστήματα διατηρούν μιá ύποτυπώδη ποικιλία), ειδικά δέ τού συνοικιακού, που ως μόνο του μέλημα έχει τό να μοιάζει τό μαγαζί του μέ τού πλαινού, άκριβέστερα να είναι πανομοιότυπο. Μέ τήν ίσοπεδωτική μάλιστα κυριαρχία τών καταστημάτων «σπόρτσγουερ», ή κατάρηση της όποιασδήποτε έξειδίκευσης ή ποικιλίας διευκολύνεται, άφου μιλάμε πιά γιά είδη μετρημένα στα δάχτυλα.

"Ο καθένας ως φοράει φυσικά ό,τι τού άρέσει και είτε να τό βρίσκει. "Ο καθένας όμως. Κι αν ή παραπάνω περιγραφή μοιάζει σήμερα κάπως ύπερβολική, και ίσως είναι, σε λίγα χρόνια θά βρεθούμε σε μιá κατάσταση που ή μόδα θά έχει πάψει έντελώς να εμφανίζεται ως άπλή πρόταση και θά έχει γίνει και γιά τούς άντρες έπιβολή, γούστο άναπόδραστο. Μόδα, modus, τρόπος ζωής. Στολή. Τι άμυνα τό οργανώσει κανείς άπέναντι σε ένα τέτοιο ένδεχόμενο; Τι άμυνα, πέραν τών έρωτήσεων «πού τό βρήκες αυτό;» και «πού πουλάνε τέτοια;», έρωτήσεων που γιά πρώτη φορά έχουν έδω και κάνα δυό χρόνια κάνει δειλά τήν έμφάνισή τους και σε άρσενικές παρέες που μέχρι πρόσφατα δέν είχαν παρόμοιες άνησυχίες...

Οι ευτυχισμένες μέρες πέρασαν, οι ευτυχισμένες μέρες χάθηκαν. Κι όμως, τά ξεμερώματα της Κυριακής δέν μπορούσαμε ακόμη νά καταλάβουμε κι ακόμη περισσότερο νά μετρήσουμε τί είχε συμβεί. Τό πολυδιαφημισμένο Ρόκ φεστιβάλ της «πολιτιστικής υπερπροτεύουσας» είχε τελειώσει μετά από τρία encore τών Clash, ήρεμα, όμορφα κι αγαπημένα, στόν αγωνιστικό χώρο τουλάχιστον. Κι αυτό, είχε μιά κάποια σημασία. Γιατί εκεί, στήν άρενα μπροστά στή σκηνή, τή γεμάτη σκόνη και ιδρωμένα κορμιά, παίχτηκε τό μεγάλο παιχνίδι τών δύο ήμερών. Αύττων τών ήμερών πού ευτύχησαν (;) νά δούν ένα Παναθηναϊκό Στάδιο γεμάτο, νά προσμένει τή ρόκ φιάστα τής χρονιάς. "Ω! και τί πολύχρωμο πλήθος ήταν βέβαια αυτό... Έλληνίδες μητέρες άγκαζέ με τίς γλυκύτερες τινείτζερ κόρες τους, θερμόαιμοι πάνκ με περιεργα κουρεμένα κεφάλια (the men with the mohican), κυριλέ νιάτα μέ πολύχρωμα πουκαμισάκια και μυστήριες φράντζες στό μέτωπο, δεκάδες αντίτυπα του Robert Smith και τής Siouxsie και άλλοι πόσοι, εξίσου υπέροχοι και περιλαμπροί. Σ' αυτό τό Στάδιο όλοι, πού έμοιαζε με τεράστια πασαρέλα στή μεγαλύτερη επίδειξη μόδας πού γνώρισε ποτέ «αυτός ό τόπος».

Θά μπορούσε νά τελειώσει εκεί... Στά φανταχτερά ντυσίματα, τή γαλάζια κελεμπία του George O' Dowd ή τό «θεικό κούνημα» τής «ίερείας» Nina Hagen. "Ετσι είχε σχεδιαστεί, σάν τό «υπερθέαμα του Σταδίου». "Ενα «υπερθέαμα» ανάλογο με τίς θεατρικές παραστάσεις, τά μπαλέτα και τίς όπερες του 'Ηρωδείου και τής 'Επιδάουρου, ικανό νά τυφλώσει και τά πιο καθαρά μάτια, νά κουφάνει και τά πιο άλεξιήχα αυτιά. Καλέστηκαν μερικά από τά πιο τρανταχτά όνόματα τής σημερινής μουσικής σκηνής (όχι σε σχέση με τίς πωλήσεις τους όλα). Σχεδιάστηκε μιά όργανωση ικανή νά μεταφέρει τήν είδηση σε όλη τήν 'Ελλάδα αλλά και στό έξωτερικό (ή Nouvelles Frontieres είναι τελικά ταξιδιωτικός οργανισμός). Και τέλος, μέσα άπ' όλα τά μέσα μαζικής ενημέρωσης

Σημασία έχει νά τό αγαπᾶς

πέρασε τό κεντρικό (σύμφωνα με τούς όργανωτές) μήνυμα: «Έλατε νά πάθετε τήν πλάκα σας»!

Μήνυμα πού εισακούστηκε από πολύ κόσμο, όπως φάνηκε εκείνο τό διήμερο. "Ετσι όλοι μαζί δώσανε τό παρών και βέβαια πιστοί στίς έπιταγές του μάρκετινγκ γοητεύθηκαν οι «γαλαζοαίματοι» από τούς Culture Club και οι «επαναστάτες» από τή Nina Hagen. "Ηταν φυσικό. "Όπως ήταν φυσικό τίποτε άλλο εκτός από τή συνάθροιση τών περιεργων ντυσιμάτων και κουρεμάτων και τά σόου τών προαναφερθέντων, τίποτε άλλο νά μήν κεντρίσει τή γραφίδα τών δημοσιογράφων, πού μας παρουσίασαν σ' όλο τους τό βάθος τήν «κολεξιόν» τών ήμερών και τήν περίφημη πιά «χειραψία» Hagen και Μελίνας αλλά δέν στάθηκαν ούτε με δύο γραμμές στό υπόλοιπα συμβάντα αυτού του «φεστιβάλ». "Α ναί!! ήταν και τά «έπεισόδια»... Αυτά τά έπεισόδια πού έχουν καθιερωθεί πιά στήν 'Ελλάδα άπ' όσους βλέπουν σε κάθε συναυλία τήν αρχή τής επανάστασης και σε κάθε εισιτήριο τήν άφορμή γιά μιά μολότοφ. Και βέβαια, μπήκε κόσμος τζάμπα στό γήπεδο. "Όμως μπήκε και τή δεύτερη μέρα χωρίς νά χρειαστεί νά γίνει χάος. Μέσα σ' όλα αυτά ή γιά μιά ακόμη φορά «ευγενής» στάση τής άστυνομίας έβαλε γιά μιά ακόμη φορά τήν πρώτη φωτιά. Τέλος πάντων, «τέλος καλό, όλα καλά» και σίγουρα οι Γάλλοι διοργανωτές δέν έχουν δικαίωμα νά διαμαρτύρονται και νά επικαλούνται τούς θεούς και τούς δαίμονες του «τιμιου κέρδους» γιατί και οι ίδιοι άργότερα έπιχείρησαν νά μήν άποζημιώσουν τίς όμάδες περιφρούρησης. Μᾶς μένουν τώρα όσοι συνελήφθησαν και θά δικάστουν...

Πίσω στό γήπεδο πιά, ή επανάσταση γιά μιά ακόμη φορά δέν έγινε. Κι ούτε θά μπορούσε ή θά μπορέσει ποτέ νά γίνει. "Αν κάτι μάθαμε (ή τουλάχιστον έπρεπε νά μάθουμε) όλα αυτά τά χρόνια από τό '50 μέχρι τώρα, είναι ότι αυτή ή μουσική ποτέ δέν θ' αλλάξει τόν κόσμο αλλά ίσως μπορέσει νά μας συγκινήσει ή νά μας εκνευρίσει αρκετά ώστε νά δούμε μερικά πράγματα με άλλο μάτι. Κι αυτή τή φορά τό κατάφερε αρκετά. Πέρα από τά παγωνια και τίς μητέρες τής κερκίδας, πολύς κόσμος πού θέλησε νά έρθει σε έπαφή (και όταν μιλάμε γιά συναυλία μιλάμε γιά έπαφή) με τή νέα —μετά τό πούμ του '77

και του '80— μουσική, πραγματοποίησε τήν έπιθυμία του. Τόσο οι Stranglers με τούς Depeche τήν πρώτη ήμέρα όσο και οι Cure με τούς Clash τή δεύτερη, ήταν «κάτι παραπάνω από ικανοποιητικοί». Τό παρελθόν και τό μέλλον του νέου ρόκ σε άρμονική συνύπαρξη δίδαξε πώς πρέπει νά παίζεται ζωντανά ή μουσική αυτή και χάρισε μοναδικές στιγμές στους θεατές τής συναυλίας. Στιγμές όπου ή μουσική γινόταν καθαρή δύναμη και πάθος, σκορπιζόταν μέσα στον κόσμο, τόν ξεσήκωνε και τόν ξανακόλλαγε στή θέση του με μανία, του έφερνε δάκρυα στό μάτια και χαμόγελο στό χείλη και πάνω άπ' όλα μιά έπιθυμία γιά ζωή και κίνηση πρωτόγνωρη γιά τούς περισσότερους.

Και όσοι βρεθήκαμε τότε μπροστά σ' εκείνη τήν εξέδρα πού κόχλαζε θά τό θυμόμαστε γιά πολύ καιρό. Μέσα από τά σύννεφα τής σκόνης και τή «βροχή» τής μάνικας, μέσα άπ' τόν ιδρώτα και τούς πολεμικούς χορούς, μέσα από τό στριμωξίδι και τό σπρώξιμο, εκείνες τίς βραδιές τό ρόκ εν ρόλ (με όποια μορφή) μας έβαλε όλους στό ίδιο τσουκάλι και μας έβρασε. "Εκείνες τίς βραδιές ξαναβρήκαμε τή χαμένη όμαδική συνείδηση πού όλες οι περίφημες διαδηλώσεις και συνελεύσεις δέν κατάφεραν νά μας χαρίσουν. Σ' αυτή τήν άρενα, ό κόσμος ενώθηκε ξανά, ζητώντας όχι βέβαια πιά τή Γη όλόκληρη αλλά λίγα πράγματα πού του έχουν άρνηθεί, νά κινηθεί, νά χαρεί, νά εκφραστεί όπως θέλει. Και όσα συγκροτήματα περιμέναμε νά μας δώσουν ένα χέρι βοήθειας όχι μόνο τά κατάφεραν, αλλά ξεπέρασαν και τίς προσδοκίες των πιο αισιόδοξων. Βλέπετε, στερημένοι τόσον καιρό από συναυλίες ποτέ δέν θά μπορούσαμε μέσα από τίς βίντεο-έντυπώσεις μας νά υποψιαστούμε καν τί θά συνέβαινε στό στάδιο.

Και βέβαια συνέβησαν πολλά από τή μεριά των συγκροτημάτων. "Οχι από όλα. "Απογοητευτικοί ήταν οι Γάλλοι Telephone με τήν αρχαϊκή hard rock marcho νοοτροπία τους, τά κλεμμένα ρίφ στίς κιθάρες και τήν άπέραντη μονοτονία των τραγουδιών τους. "Ενα μόνο κατάφεραν νά μας δείξουν: δέν υπάρχει γλώσσα πού νά μήν κολλάει στό ρόκ, πού νά μήν μπορεί νά δώσει δυναμικούς στίχους πού ταιριάζουν σε δυναμική μουσική. Οι άλλοι «περιεργοί» πού άνοιξαν τή δεύτερη ήμέρα

του φεστιβάλ, οι Άγγλοι Talk-Talk κατάφεραν μόνο να επανεπιβεβαιώσουν τις υποψίες για το σύνδρομο Duran-Duran που τους διακατέχει. Φτάνουμε έτσι στο «κλού» της πρώτης βραδιάς, τον ιερέα των άπανταχού "gender-benders", τον «πανέμορφο» και «γλυκύτατο» Boy George. Μπροστά σ' ένα κοινό που είχε προηγουμένως γευτεί τους πλούσιους χυμούς των Stranglers και των Depeche Mode και που από κάκιστη διοργανωτική πρωτοβουλία βρέθηκε ν' αντιμετωπίζει τους Culture Club, αυτοί δέ θα μπορούσαν να δώσουν τίποτε περισσότερο.

Μετά τις μεγαλειώδεις αποδοκμασίες και τά (τουλάχιστον) άχρειαστα μπουκάλια, ο Boy George και η παρέα του επιδόθηκαν σ' ένα ακατάσχετο ύβρεολόγιο, δείγμα του καλλιτεχνικού τους ήθους και θάρρους, αποδίδοντας τά (ούτως ή άλλως) μέτρια τραγούδια τους άκόμη χειρότερα. Οί Culture Club (και ιδίως ο Boy George) δέν κατάφεραν να «χαρίσουν στους φίλους τους» ούτε καν τό πολυδιαφημισμένο τους σόου. Τέλος, άς δούμε και τήν περίπτωση Nina Hagen. Τή Hagen που ένώ μετά τή φυγή της από τήν Άνατολική Γερμανία φλερτάρισε παροδικά μέ τό πάνκ, έδω και πολύ καιρό έχει μοναδικό στόχο να πλάσει για τόν έαυτό της τήν εικόνα τής μεγάλης ντίβας του μινούζικ χόλ. Τό είδαμε αυτό στό φεστιβάλ όπου όλα τά «τραγούδια» που είπε ήταν χτισμένα για να ταιριάζουν στή «θεία» φωνή της. Όπου ή σκηνική της παρουσία δέν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα συνεχές ναρκισσιστικό ξέσπασμα. Τό είδαμε στό φυλλάδιο που μοιράστηκε πριν από τίς συναυλίες και περιείχε ένα μονόλογό της, μνημείο άνοησίας και άλαζονείας. Όπως έχει δει έστω και μιά φορά συναυλία των Pretenders μπορεί να επιχειρήσει μιά σύγκριση μέ τήν Crissie Hynde.

Άπό τήν άλλη μεριά τώρα. Άπό τή μεριά όσων κράτησαν ψηλά τό ενδιαφέρον του φεστιβάλ στίς δύο ημέρες.

Πρώτοι οί Stranglers που κάποιοι (σίγουρα άρκετά άσχετοι) τους χαρακτήρισαν άδιάφορους και άψυχους. Κι όμως, ή δύναμη που έκρυβε ή μουσική τους, μέ τήν ένίσχυση των τριών θαυμάσιων πνευστών, ήταν άπέραντη. Κι όταν παίξανε έκεινον τόν παλιό ύμνο, τό *Hanging around*, όλος ο κόσμος δίκαια ξεσηκώθηκε. Άν αυτοί τό λένε άδιαφορία, έμεις τό λέμε σεμνότητα και ήθος. Μετά τήν παλιά γενιά, τό (μάλλον) καλύτερο συγκρότημα τής Βρετανικής πόπ ήρθε να εγκατασταθεί στή σκηνή. Μέ τρία συνθεσάιζερ για ύπόστρωμα και έναν έκπληκτικό Dave Gahan για έρμηνευτή, οί Depeche ό,τι έχασαν σέ τέχνη μακριά από τό στούντιο, τό αναπλήρωσαν μέ μιά (πρωτόγνωρη) δύναμη. Αυτή ή δύναμη και τό πάθος των τραγουδιών τους κέρδισε όλο τόν κόσμο, από τους σκληροπυρηνικούς μέχρι τους τινίτζερ. Έτσι θά 'κλεινε ευτυχισμένα ή πρώτη ημέρα άν δέν άκολουθούσαν οί προαναφερθέντες Culture Club. Τήν επομένη, οί Cure έδωσαν ένα διαφορετικό παρόν. Μέσα από τήν υπερδιόγκωση τής παράνοιας τής καθημερινής (και μή) επιβίωσης κατόρθωσαν να μάς δώσουν μιά διαφορετική, εφιαλτική εικόνα ζωής. Και βέβαια δέν έλειψε κι άπ' αυτούς τό πάθος, πάθος που ξεσήκωσε τόν κόσμο σ' ένα τρελό χορό, μέσα από τους

δαιμονισμένους ήχους τής κιθάρας του Robert Smith.

Τό μεγάλο πάρτι, έληξε μέ αυτούς που όλοι περιμέναμε. Οί Clash, μέ νέα σύνθεση αλλά μέ τήν ίδια παλιά καλή νοοτροπία, μάς κατέπληξαν. Κάνοντας μιά στροφή στό παλιό πάνκ ρεπερτόριό τους (*White Riot*, *Clash City Rockers*, *White Man on Hamersmith Palais* κ.ά.), οί Clash χωρίς ν' ανανεώσουν τό λεξιλόγιό τους, κατάφεραν να δώσουν ένα μάθημα για τό πώς πρέπει σήμερα να παίζεται τό άγριο, άσυμβίβαστο ρόκ εν ρόλ. Μέσα από τό συνεχές κροτάλισμα των πολυβόλων/κιθάρων του γκρούπ, ο Joe Strummer μίλησε (ή καλύτερα ούρλιαξε) για τήν καταπίσηση και τήν εκμετάλληση όλων μας. Και μίλησε σωστά. Μετά από τρία encores ή βραδιά έκλεισε μέ τήν επανάληψη του ρόκ στάνταρ *Brand New Cadillac*. Έτσι έπρεπε να τελειώσει. Όπως τόν παλιό καλό καιρό...

Και μετά; Πάλι οί στάχτες μετά τίς φωτιές, πάλι από τήν άρχή; Πρέπει να τό καταλάβουμε καλά, ένα τέτοιο φεστιβάλ,

μία, δύο ή και τρεις φορές τό χρόνο δέν πρόκειται από μόνο του ν' αλλάξει τίποτα. Που ήταν όλο αυτό τό πολύχρωμο πλήθος τόν χειμώνα στον Πήγασο, στό Κύνταρο, στό πάρτι στού Παπάγου κι όπου άλλου. Ποιός νοιάστηκε ποτέ για να χτιστεί και κυρίως να προστατευτεί και ν' άνθήσει μιά ρόκ κίνηση έδω; Αυτό είναι και τό τελευταίο δίδαγμα του φεστιβάλ: «τώρα και μόνοι σας». Άν δέν κατορθώσουμε ν' αφομοιώσουμε και ν' αναπτύξουμε όλα όσα ακούσαμε και είδαμε εκείνες τίς ημέρες, τότε θά πάνε χαμένα.

Η βοήθεια απέξω έφτασε έστω και κάπως καθυστερημένα: άς μήν αφήσουμε άκόμη μιά φορά τήν ευκαιρία να χαθεί. Στο χέρι μας είναι να δώσουμε ώθηση και πνοή στό έλληνικό ρόκ, στό χέρι μας είναι να κάνουμε τή συγκίνηση πράξη, στό χέρι μας είναι να μή μείνουμε μόνο στό θέαμα αλλά να κατακτήσουμε και τήν ουσία, στό χέρι μας είναι να ισχύσει τό παλιό έκείνο «άμες δέ γ' εσόμεθα πολλώ κάρρονες».

Χρήστος Μόσιανος

«Βυζάντιο και Εὐρώπη»

Ένα Συμπόσιο στό Εὐρωπαϊκό
Πολιτιστικό Κέντρο Δελφῶν

Οί αναγνώστες του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* θά θυμούνται ίσως τίς παρατηρήσεις, επιφυλάξεις και αντιρρήσεις που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί από τίς στήλες του περιοδικού σχετικά μέ τή διοργάνωση συνεδρίων και συμποσίων στην Ελλάδα (βλ. Γ. Τσιώμη, *Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τ. 25). Τά γενικά ζητήματα που άφορούν τήν επιστημονική έρευνα και τήν ύποδομή στόν τόπο μας εξακολουθούν νά παραμένουν ίδια. Δέν θά επανέλθουμε τώρα σ' αυτά. Τά συνέδρια και τά συμπόσια, όπως γίνονται, είναι μία πραγματικότητα που, έτσι κι άλλως, καλεί για κάποιο συγκεκριμένο σχολιασμό. Τό πρόσφατο Συμπόσιο τών Δελφῶν δίνει τήν ευκαιρία για τή διατύπωση όρισμένων παρατηρήσεων σέ σχέση κυρίως μέ τήν έπιλογή του θέματος και τήν αντιμετώπισή του. Άλλά πρώτα απ' όλα έχει θέση μία γενική διαπίστωση, ως πρός τή φυσιογνωμία του Συμποσίου. Γιατί αντίθετα απ' ό,τι συνηθίζεται σέ παρόμοιες περι-

πτώσεις, εδώ είχαμε νά κάνουμε μ' έναν σχετικά μικρό αριθμό όμιλητῶν (χωρίς παρεμβάσεις και σύντομες ανακοινώσεις) που όλοι σχεδόν ήταν επιστήμονες μέ άναγνωρισμένο κύρος.

Η έπιλογή ενός σχετικά μικρού αριθμού έγκυρων όμιλητῶν — που καθόρισε σέ μεγάλο βαθμό τό επίπεδο τής συζήτησης, αλλά και τόν κύκλο τών συζητητῶν— είχε βέβαια τό κόστος του άποκλεισμού νεότερων έρευνητῶν, αλλά έδινε πολύ μεγαλύτερη άνεση απ' ό,τι συνηθως στό νά ξεκαθαρίζονται όρισμένα ζητήματα στις συζητήσεις. Και όταν λέμε νά ξεκαθαρίζονται, δέν έννοούμε βέβαια νά έπέρχεται συμφωνία. Πολύ συχνά είναι ή διαφωνία που χρειάζεται χρόνο και προσπάθεια για νά έντοπιστεί.

Μπορούμε ακόμα νά προσθέσουμε ως χαρακτηριστικό τής γενικής φυσιογνωμίας του Συμποσίου τό ότι αναπτύχθηκε σέ δύο επίπεδα. Από τή μία υπήρχαν όμιλίες μέ ξεδιδικευμένο αντικείμενο σέ ζη-

τήματα τέχνης (όπως του Χ. Μπούχταλ) ή πολιτικής (όπως τής Χρ. Μαλτέζου) και από τήν άλλη όμιλίες που προσπάθησαν νά όρίσουν πολύ γενικότερα, διαχρονικά, ζητήματα (όπως του Ν. Σβορώνου). Η έναλλαγή αυτών τών επιπέδων προσέγγισης έκανε και τήν παρακολούθηση πιο ευχάριστη και τίς συζητήσεις πιο πλούσιες. Τελικά όμως, παρά τήν άνεση και τό χρόνο που υπήρξε, οι συζητήσεις δέν απέδωσαν κατά κανόνα τά άναμενόμενα, αν και είχαν πολλές καλές στιγμές. Η άδυναμία αυτή οφείλεται βασικά στην ίδια τήν έπιλογή του θέματος. Γιατί όσο κι αν είναι κατανοητή από πλευράς του *Εὐρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφῶν* ή έπιλογή του γενικού τίτλου «Βυζάντιο και Εὐρώπη», από επιστημονικής πλευράς είναι άδόκιμη και σέ κάποιο βαθμό παραπλανητική.

Κατ' αρχήν ό όρος Εὐρώπη —όπως έδειξε καθαρά ή συζήτηση τής πρώτης μέρας— όταν αναφέρεται στην έποχή του βυζαντινού κόσμου, είναι αντικείμενο έρευνας και όχι προσδιοριστικό δεδομένο. Τή δυσκολία αυτή προσπάθησε πολύ σωστά νά ξεπεράσει ή συγκεκριμένη συγκρότηση του Συμποσίου, προτάσσοντας τίς όμιλίες τής Έλ. Άρβελέρ και του Πάλλα που έπιχειρήσαν νά όρίσουν ουσιαστικές πλευρές του θέματος. (Άλλά και του Κόντερ ή όμιλία για τόν όρο «Εὐρώπη» στη βυζαντινή ιστοριογραφία, θά έπρεπε νά έχει συμπεριληφθεί στη πρώτη, και όχι στην τελευταία μέρα). Ύστερα τό θέμα *Βυζάντιο και Εὐρώπη* είναι τόσο ευρύ που δύσκολα μπορεί νά άποτελέσει αντικείμενο ενός συμποσίου. Κατ' ανάγκη θά γίνουν έπιλογές και ιεραρχήσεις. Έδώ θά πρέπει πάλι νά επιστημόνουμε ένα δεύτερο πολύ σημαντικό θετικό χαρακτηριστικό τής διοργάνωσης. Ειδικό βάρος δόθηκε στις σχέσεις Βυζαντίου και Σλάβων, γεγονός που έσπασε τήν αϊθόρμητη αλλά και αυθαίρετη έξίσωση Εὐρώπης και Δύσης, ή Εὐρώπης και χώρου όπου αναπτύχθηκε ύψηλός πολιτισμός. Έτσι, χάρη στη άνεση χρόνου αλλά και στην καλή όργάνωση, οι όμιλητές (και συζητητές) κατάφεραν νά ξεπεράσουν όρισμένες από τίς βασικές άδυναμίες του ίδιου του θέματος του Συμποσίου και νά αναπτύξουν ένδιαφέρουσες άπόψεις, που είχαν συχνά στοιχεία μεγάλης πρωτοτυπίας. Νομίζω μάλιστα ότι δέν θά ύποτιμούσε τή συμβολή κανενός συζητητή ή αναγνώριση τής ιδιαίτερης προσφοράς του Σεβτσένκο. Ήρεμα, προσεκτικά, άντλώντας από τίς ευρύτατες γνώσεις του, ό Σεβτσένκο διατύπωνε κρίσεις που ήταν συνήθως μικρές προκλήσεις. Αυτό άκριβῶς που έχει ανάγκη κάθε επιστημονική συζήτηση. Άλλά τελικά, οι περισσότερες συζητήσεις, παρά τά πολλά θετικά τους σημεία, σταματούσαν εκεί άκριβῶς που θά περιέμενε κανείς νά άρχίσουν. Αυτό έγινε ιδιαίτερα αισθητό μετά τήν όμιλία του Ν. Οικονομίδη για τίς «Βυζαντινο-ιταλικές πνευματικές σχέσεις τόν 15ο αιώνα». Άξίζει ίσως νά σταθούμε κάπως πιο αναλυτικά στην περίπτωση αυτή, γιατί φωτίζει καλύτερα ένα από τά γενικότερα προβλήματα του Συμποσίου.

Ο Ν. Οικονομίδης παρουσίασε προσεκτικά τίς λιγοστές σχετικές πηγές, που οδηγούν στό συμπέρασμα ότι, τηρουμένων

των (κυρίως πληθυσμιακών) αναλογιών, ή βυζαντινή Ανατολή πορευόταν τις παραμονές της Αλωσης σε μία παράλληλη πολιτισμική πορεία μ' αυτήν που στη Δύση δημιούργησε την Αναγέννηση (όπου τό «παράλληλη πορεία» προϋποθέτει βέβαια και τις αμοιβαίες επιδράσεις). Αλλά την πορεία αυτή την ανέκοψε δλοκληρωτικά στην Ανατολή ή τουρκική κατάκτηση. Ο Σεβτσένκο αναρωτήθηκε αν ένα τέτοιο «καταστροφικό» γεγονός, όπως ή τουρκική κατάκτηση, μπορεί να ερμηνεύει ιστορικές εξελίξεις της σημασίας της Αναγέννησης ή της ανακοπής της. Και τελικά, αν μπορούμε να μιλάμε (έστω και τηρουμένων των αναλογιών) για μία βυζαντινή πορεία προς την Αναγέννηση (μέ κεφαλαίο Α και όχι προς «αναγεννησιακά φαινόμενα»). Η συζήτηση (μέ μία παρατήρηση του Δ. Πάλλα) πήγε να ανοίξει μίαν άλλη όπτική στην αντιμετώπιση του ζητήματος — που δέν ανοίξε.

Εκείνο που θά έπρεπε ίσως να αναρωτηθεί κανείς είναι αν υπήρχαν στην Ανατολή τούς τελευταίους αιώνες πριν την Αλωση, όχι τά φωτισμένα πνεύματα (λιγοστά ή πολλά) που θά μπορούσαν να οδηγήσουν σε δημιουργικές αναζητήσεις αντίστοιχες μ' αυτές των προδρόμων της ιταλικής Αναγέννησης, αλλά οι κοινωνικές εκείνες δυνάμεις που θά μπορούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση μίας ανεξάρτητης βυζαντινής Ανατολής. Γιατί για όσο χρονικό διάστημα ή οικονομία και οι κοινωνικές δυνάμεις στην Ανατολή επέτρεψαν τή διατήρηση ενός βυζαντινού κράτους, οι πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις μέ τή Δύση επέτρεψαν και τή ανάπτυξη παράλληλων φαινομένων. Αλλά όταν κατέρρευσε τό ασθετικό παραγωγικό και κοινωνικό σύστημα της Ανατολής, κατέρρευσε και ό πολιτισμός που τό συνόδευε. Η τουρκική κατάκτηση δέν ήταν ένα καταστροφικό γεγονός, όπως ένας σεισμός, αλλά ένα κοινωνικό γεγονός που περιλαμβάνει τά αναγκαία στοιχεία να εξηγηθεί και ή πολιτισμική διαφορετική εξέλιξη Ανατολής — Δύσης.

Γιατί δέν προχώρησε ή συζήτηση προς αυτή τήν κατεύθυνση, αφού και άνεση χρόνου υπήρχε και συζητητές μέ υψηλό επιστημονικό επίπεδο και γνώσεις; Δέν είναι δύσκολο, ακόμα κι από τό πρόγραμμα του Συμποσίου, να διαπιστώσει κανείς τήν απουσία κάθε αναφοράς στην οικονομία, τήν παραγωγή, τήν κοινωνική συγκρότηση. Τελικά τό βάρος του θέματος του Συμποσίου, «Βυζάντιο και Εύρώπη», λειτούργησε καταλυτικά. Η αυθαίρετη αλλά και αυθόρμητη προκατάληψη που δημιουργεί ό όρος Εύρώπη προσδιόρισε τό αντικείμενο τής αναζήτησης αυστηρά στη σφαίρα του πριτισμού. Και όπως είδαμε για μία ακόμα φορά, συζητώντας κανείς μέ τέτοιους όρους σταματά εκεί όπου θά έπρεπε να αρχίζει. Έτσι, αν χάσαμε κάτι στο αξιόλογο αυτό Συμπόσιο ήταν κυρίως κάποιες συζητήσεις που θά έφερναν καλύτερα στην επιφάνεια και θά φώτιζαν τις επιστημονικές εκείνες διαφορές που προάγουν τό διάλογο και βοηθούν στην κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων. Παρά τις προθέσεις, τό θέμα του Συμποσίου στάθηκε ένα μεγάλο εμπόδιο.

Δημήτρης Κυριάτος

Ένα αρχιτεκτονικό συνέδριο διαφορετικό από τά άλλα

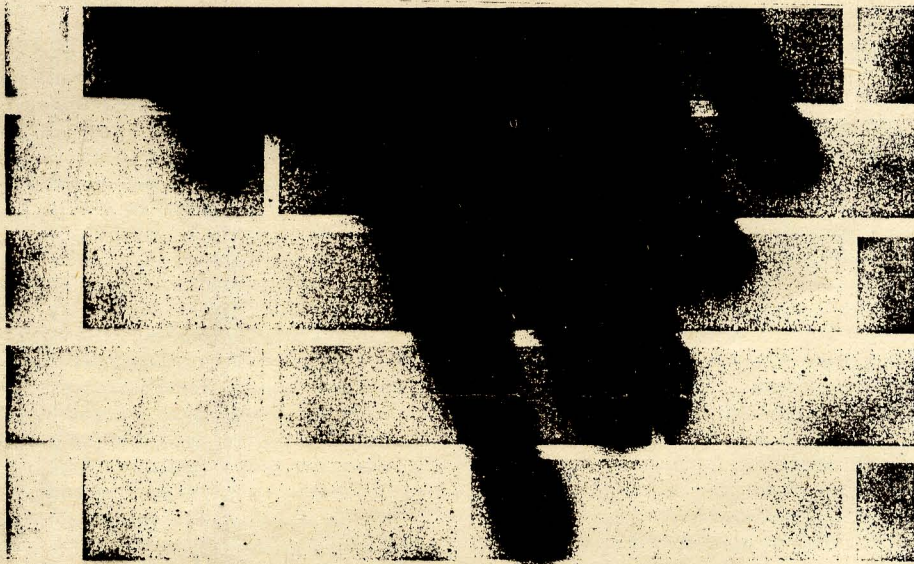
Περίπου 250 νέοι από τήν Εύρώπη και τήν Αμερική έχουν συγκεντρωθεί στην Αθήνα, όπου από τις 4 έως τις 18 Αυγούστου θά διεξαχθεί τό 5ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Φοιτητών Αρχιτεκτονικής (EASA). Τίτλος του: «Ερμηνεία και δράση στην πόλη». Τά προηγούμενα συνέδρια έγιναν στην Αγγλία, τή Γερμανία, τήν Πορτογαλία και τή Δανία.

Αντικείμενο του συνεδρίου είναι ή ευρωπαϊκή πόλη. Και τό ή Αθήνα, παρατηρούν οι οργανωτές, «δέν αποτελεί τό χαρακτηριστικό παράδειγμα ευρωπαϊκής μητρόπολης, ή αστική της ιδιομορφία μπορεί να σταθεί ως πρόκληση κατανόησης και όχι σάν εμπόδιο, μιά και ό θεωρητικός και ό εμπειρικός χειρισμός του αστικού φαινομένου δέν μπορεί παρά να έχει καθολικό χαρακτήρα». Σε μιά εποχή, συνεχίζουν οι οργανωτές, που τά αιτήματα είναι ή δημιουργία μίας θεωρίας που πραγματεύεται τήν πόλη ως καθολικό «γεγονός» ή άμεση παρέμβαση των πολιτών στη δημιουργία της, σε αντίθεση μέ τή λογική μίας πόλης που ταυτόχρονα παράγεται καπιταλιστικά και νομοθετείται γραφειοκρατικά-κεντρικά: ό επαναπροσδιορισμός του ρόλου του αρχιτέκτονα και, τέλος, τής μορφής τής «νέας πόλης» που, «χρησιμοποιώντας τή γνώση του παρελθόντος και τις σημερινές δυνατότητες, θά αποτελέσει τό θέατρο τής Καθολικής Ιστορικής Ζωής των Ανθρώπων, όπου ή πραγματικότητα συμπορεύεται μέ τό όνει-

ρο» — σήμερα λοιπόν, λένε, «αν ή σύγχρονη περίοδος τής γνώσης και τής πράξης πάνω στην πόλη θεωρείται ως περίοδος οικειοποίησης, τό κριτήριο επιτυχίας του συνεδρίου θά είναι ή συμβολή του στην οικειοποίηση τής πόλης».

Φιλόδοξος λοιπόν ό στόχος του συνεδρίου που επιδιώκει, ακόμα, τήν αναφορά στις πιο έγκυρες τάσεις του σημερινού θεωρητικού διαλόγου: τήν ανάδειξη του πλουραλισμού που όμως δέν θά καταλήγει σε συνονθύλευμα αλλά θά διατηρεί τή θεωρητική καθαρότητα τής κάθε έκδοχης: και τήν ανάδειξη τής καθολικότητας του κάθε θέματος ως προς τό πολύπλοκο και αντιφατικό «γεγονός τής πόλης», όσο και τις γέφυρες μεταξύ των θεμάτων. Τά τέσσερα θέματα είναι: ή πόλη από άποψη σημαντικής: ως δομημένο κέλυφος: ως πόλη συγκρούσεων: τό πνεύμα τής πόλης.

Καλή επιτυχία λοιπόν στο φιλόδοξο αυτό συνέδριο που «θά προσπαθήσει να προετοιμάσει τό έδαφος σε πρωτοβουλίες, να προσφέρει τά απαραίτητα υλικά για να όρθωθούν προσωπικοί, ομαδικοί και συλλογικοί λόγοι και έργα όλων των δυνάμεων που έχουν συμμετοχή στο διαρκές γίνεσθαι τής πόλης» (τόρα που γράφονται αυτές οι γραμμές υπάρχουν στέκια στού Στρέφη, στην Πλατεία Κουμουνδούρου, στο Ζάππειο και στο δασάκι του Άρειου Πάγου — ένα για κάθε θέμα).

5th EASA ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ ΑΘΗΝΣ
ΕΤΗΝ ΠΟΛΗ

Καλοκαιρινά ανάγνώσματα

ΜΠΟΡΧΕΣ: Ξέρετε, θέλω νά σᾶς πῶ ὅτι μερικοί ἄνθρωποι δέν ἔχουν καθόλου αἴσθηση τῆς λογοτεχνίας. Συνεπῶς νομίζουν πῶς ἂν κάτι τό λογοτεχνικό τούς εὐχαριστεῖ θά πρέπει νά ἀναζητήσουν τούς λόγους σέ ἀπίθανες αἰτίες. Θέλω νά πῶ, γιά παράδειγμα, πῶς ἀντί νά ποῦν: «Λοιπόν αὐτό μ' ἀρέσει γιατί εἶναι ὠραία ποίηση, ἢ γιατί αὐτή εἶναι μιὰ ἱστορία πού τήν παρακολουθῶ μέ ἐνδιαφέρον, ὅτι ἀληθινά ξεχνῶ τόν ἑαυτό μου καί σκέφτομαι τούς χαρακτήρες», τείνουν νά σκεφτοῦν ὅτι τό ὄλο πράγμα εἶναι γεμάτο μισοκρυμμένες ἀλήθειες, αἰτίες καί σύμβολα. Θά ποῦν: «Ναί, μ' ἀρέσει αὐτό τό ἀφήγημά σας, ἀλλά τί ἐννοεῖτε μ' αὐτό;». Ἡ ἀπάντηση εἶναι: «Δέν ἐννοῶ τίποτε, ἐννοῶ τήν ἴδια τήν ἀφήγηση. Ἄν θά μπορούσα νά τήν πῶ μέ ἀπλούστερα λόγια, τότε θά τήν ἔγραφα καί διαφορετικά». Ἡ ἀφήγηση ὅμως, ὁ μῦθος, θά πρέπει νά ἔχουν τή δική τους ἀλήθεια. Δέν εἶναι ἀλήθεια; Δέν εἶναι ἔτσι; Οἱ ἄνθρωποι ποτέ δέν δέχονται κάτι τέτοιο. Τούς ἀρέσει νά νομίζουν ὅτι οἱ συγγραφεῖς σκοπεύουν σέ κάτι. Στήν πραγματικότητα, νομίζω πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θεωροῦν — βέβαια δέν λένε κάτι τέτοιο στούς ἑαυτούς τους ἢ σ' ὁποιοδήποτε ἄλλο — τή λογοτεχνία ὡς ἕνα εἶδος αἰσώπειων Μύθων. Τό καθετί γράφεται γιά νά ἀποδείξει κάτι ἄλλο — ὁ συγγραφέας δέν ἔχει τή δυνατότητα νά γράφει οὔτε γιά τήν ἀπλή εὐχαρίστηση τοῦ γραψίματος οὔτε γιά τό ἐνδιαφέρον πού μπορεῖ νά ἔχει γιά τούς ἀφηγηματικούς χαρακτήρες, τήν ὑπόθεση ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο. Νομίζω πῶς οἱ ἄνθρωποι ἀποζητοῦν πάντα ἕνα εἶδος μαθήματος, ἔτσι;

Τό καλοκαίρι, οἱ διακοπές ἢ ἡ ζέστη τῆς Ἀθήνας ἐπιτρέπουν ἔστω γιά λίγο αὐτό τό ξένοιαστο διάβασμα κάθε εἶδους ἱστορίας πού μᾶς εὐχαριστεῖ καί μᾶς παρασέρνει στήν πλοκή καί τούς ἥρωές της, χωρίς τύψεις ὅτι ξεοδεύουμε τόν καιρό μας «μέ ἱστορίες» εἰς βάρος ἄλλων σοβαρότερων ἀπασχολήσεων.

Καί ἄς ἀρχίσουμε ἀπό ἕνα βιβλίο πού διεκδικεῖ τήσχόλη καί πού θεωρεῖ τή φλυαρία προϋπόθεση μιᾶς καλῆς συζήτησης.

ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΜΠΑΡΤΖΙΝ

Συνομιλίες μέ τόν Χόρχε Λουίς Μπόρχες, μετάφραση Ἰωάννας Χλαμπέα — Ἀλέξ. Ζήρα, Ἡριδανός 1985, σ. 201.

Οἱ συζητήσεις τοῦ Ρ. Μπάρτζιν μέ τόν Μπόρχες ἔγιναν στήν Ἀμερική κατά τή διάρκεια μιᾶς ἐπίσκεψης τοῦ συγγραφέα στό Κέμπριτζ τό 1967. Ἕνα ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον βιβλίο σέ ἐπιμελημένη μετάφραση καί ἔκδοση, ἀπό τό ὁποῖο ὁ ἀναγνώστης μέσα ἀπό τό ρυθμό τοῦ διαλόγου πληροφορεῖται γιά τή ζωή καί τίς σημαντικότερες ἀπόψεις τοῦ Μπόρχες γιά τό ἔργο του, τή λογοτεχνία, τή φιλοσοφία καί τήν πολιτική. Συγχρόνως ὁμως ἀποκτᾶ μιὰ αὐθεντική γνωριμία μέ τήν προσωπικότητα τοῦ φημισμένου Ἀργεντινοῦ συγγραφέα. Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Μπόρχες προλογίζοντας τό βιβλίο αὐτό κάπου ἀναφέρει: «Ξαναδιαβάζοντας αὐτές τίς σελίδες ἔχω τήν γνώμη πῶς ἐξέφρασα τόν ἑαυτό μου, στήν πραγματικότητα ἐξομολογήθηκα τόν ἑαυτό μου, καλύτερα ἀπ' ὅσο στίς σελίδες πού ἔγραφα ὄντας μονάχος, μέ ὑπερβολική φροντίδα καί περίσκεψη. Ἡ ἀνταλλαγή σκέψεων εἶναι μιὰ ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιά κάθε λογιῆς ἔρωτα, φιλία ἢ ἀληθινό διάλογο» (σ. 8).

2 ΜΑΡΓΚΕΡΙΤ ΝΤΥΡΑΣ

Ἄραστής, μετάφραση Χρύσας Τσαλικίδου, Ἐκδόσεις Ἐξάντας, 1985.

Ἄν τό βιβλίο αὐτό εἶναι αὐτοβιογραφικό ἢ μιὰ μυθοπλασία, πολὺ λίγη σημασία ἔχει γιά τόν ἀναγνώστη. Ὡστόσο ἐπειδή πρόκειται γιά τό πρῶτο, ἐπειδή ἡ γραφή εἶναι ἢ γλώσσα τῆς ἀνάμνησης, ὁ ἀναγνώστης βρίσκεται πιασμένος στά δίχτυα μιᾶς ἀναμνηστικῆς πού δέν θά μπορούσε νά ἔχει γιά κατάληξη παρά τήν αὐτοεπιβεβαίωση τῆς γραφῆς. Ἡ συγγραφέας ὅμως προτιμᾷ μιάν ἄλλη ἔκβαση: τήν αὐτοεπιβεβαίωση τοῦ ἔρωτα. Ἡ ἱστορία μιᾶς δεκαπεντάχρονης κοπέλας, ἐυρωπαϊκῆς καταγωγῆς, πού ζεῖ στή Σαϊγκόν καί γνωρίζει τόν ἔρωτα μέ ἕναν πλούσιο Κινέζο θά ἦταν μιὰ κοινή ἱστορία, ἂν δέν ἦταν γιά τή συγγραφέα πέρα ἀπ' τήν ἀφετηρία τῆς ἐνηλικίωσης («Νομίζω πῶς ἡ ζωή μου ἄρχισε νά μου παρουσιάζεται») καί μιὰ γνωριμία μέ τήν ἡδονή, τόν πόνο πού συνεπάγεται ὁ χωρισμός, τήν «ἐπιθυμία θανάτου». Ἡ δύναμη πού τήν τραβά κοντά του εἶναι ταυτόχρονα ἢ ἐπιβεβαίωση ἑνός βασανιστικοῦ πόθου καί ἕνα μέσο ἐκδίκησης γιά τή μίση οἰκογενειακή τῆς κατάστασης,

ἕνα ὄπλο ἐναντία στήν παραπλανητική σοβαρότητα τῆς καταπιεστικῆς μητέρας.

Ἡ συγγραφέας ἀνιχνεύει τήν παιδική καί τήν ἐφηβική της ἡλικία σέ ἄμεση συνάρτηση μέ τά κατοπινά γεγονότα τῆς ζωῆς της. Ἡ μνήμη ἀνασύρει γεγονότα πού ἡ χρονική τους ἀλληλουχία μπορεῖ νά μὴ εἶναι εὐγλωττη καί προφανῆς, ὡστόσο συνθέτουν ἕνα σύνολο ὅπου ἡ ἔλλειψη ὁποιασδήποτε λεπτομέρειας θά ἦταν διαστρεβλωτική γιά τήν ἀφήγηση. Πρόκειται γιά μιὰ μνήμη κινηματογραφική. Μέσα ἀπό τίς λέξεις ἀναδύονται οἱ εἰκόνας καί τό ἀντίστροφο: ἀπό τό ποταμόπλοιο τοῦ ποταμοῦ Μεκόνγκ, τό οἰκοτροφείο τῆς Σαϊγκόν καί τό διαμέρισμα στό Σολέν ὅπου τό ζευγάρι περνάει τίς νύχτες του, ἡ συνέχεια μεταφέρεται σάν κινηματογραφικός φακός στό θάνατο τῆς μητέρας, τό θάνατο τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ γιά τόν ὁποῖο ἡ συγγραφέας ἔτρεφε «μιὰ παράλογη ἀγάπη», στό θάνατο τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ. Αὐτή ἡ παλινδρομη κίνηση ἀπό τόν ἔρωτα στό θάνατο, ἀπό τήν ἡδονή στήν ἀπελπισία, ἀπό τό μῖσος στήν ἔλξη, εἶναι τό ἄλλοθι τῆς γραφῆς, τό ἀντίδοτο στήν ὑποψία πῶς «οἱ λέξεις πού ὑποδουλώνουν: ὅλα ἔχουν καταναλωθεῖ» θά μπορούσε νά βγεῖ ἀληθινή. Ἡ ροή τῆς γραφῆς ἐνώνει δύο διαφορετικές στιγμές, τό «φτιασιδωμένο» πρόσωπο τῆς δεκαπεντάχρονης μέ τό ρόζ ἀντρικό καπέλο πού στέκεται στό ποταμόπλοιο σάν διαβεβαίωση μιᾶς περασμένης ἀνεπίστρεπτα

αθωότητας και τό γερασμένο πρόσωπο της συγγραφέως.

Η Ντυράς μοιάζει να ξανα-ανακαλύπτει τό γράψιμο σαν μιά καινούργια εμπειρία, ένα επίπονο ταξίδι στο παρελθόν, ενάντια στη λήθη και τη λογοκρισία της συνείδησης («Τό περιβάλλον μέσα στό όποιο άρχισα νά γράφω μέ ώθοϋσε πολύ έντονα πρός τήν ντροπή. Τό νά γράφω γι' αϋτούς ήταν άκόμη ήθικό»). Πρόκειται γιά τήν ανακάλυψη τής ίδιας παλιάς επιθυμίας —ή συγγραφέας από μικρή έλεγε στό μητέρα της και τόν έαυτό της πώς ήθελε νά γράψει βιβλία— τώρα μέ μιά διαφορετική μορφή: «Μερικές φορές ξέρω τούτο: ότι από τή στιγμή πού τό γράψιμο δέν είναι ταξίδι στό ματαιότητα και τόν άνεμο, δέν είναι τίποτα».

3 HEINRICH VON KLEIST

4 Νουβέλες, μετάφραση και σημειώματα Θοδωρή Δασκαρόλη, Έκδόσεις Άγρα, Μάιος 1985, σ. 223.

Μετά τό άριστούργημα τού Κλάιστ *Οι Μαριονέτες* πού διαβάσαμε στόν έξοχη μετάφραση τής Τζένης Μαστοράκη, από τίς ίδιες εκδόσεις κυκλοφόρησαν πρόσφατα οι τέσσερις νουβέλες: *Η μαρκησία τού Ο...*, *Ο σεισμός στό Χιλή*, *Ο έκθετος*, *Η Άγία Καικιλία ή Η δύναμη τής μουσικής*. Οι νουβέλες πλαισιώνονται από τόν φάκελο γιά τόν θάνατο τού Κλάιστ πού επιμελήθηκε και προλογίζει ό Michel Tournier, τίς σημειώσεις τού μεταφραστή γιά τίς νουβέλες, καθώς και ένα απόσπασμα από κείμενο τού Τόμας Μάν μέ τό όποιο προλόγισε μιά άμερικανική έκδοση τών πεζογραφημάτων τού Κλάιστ τό 1954. Άκολουθεί έργοβιογραφία τού Κλάιστ. «*Η άφηγηματική τέχνη τού Κλάιστ —γράφει ό Τόμας Μάν— είναι πραγματικά μοναδική. Τό νά επιχειρήσει κανείς νά τήν έρμηνεύσει και κατατάξει, χρησιμοποιώντας τόν όρο κλισέ τής «ιστορικής προοπτικής», θά ήταν τουλάχιστον άνεπαρκές: άκόμη και στόν έποχή του, ό Κλάιστ ξεχώριζε γιά τή μοναδικότητά του κανείς άλλος σύγχρονος όμότεχός του δέν τού έμοιαζε στό έλάχιστο» (σ. 191).*

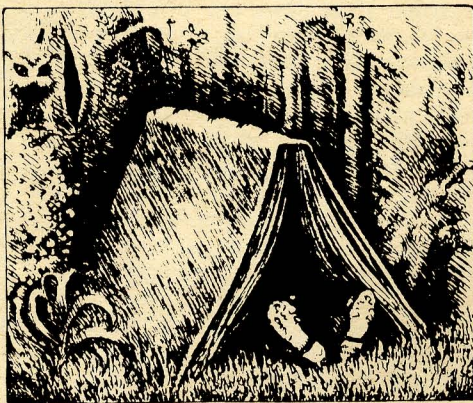
4 XENRY MIALLEP

Πρώτες έντυπώσεις από τήν Έλλάδα, μετάφραση Βασίλη Βασικεχαγιόγλου, Νεφέλη, Άθήνα 1985, σ. 85.

Τό σχετικά σύντομο «ταξιδιωτικό» τού Χ. Μίλλερ, γιά τό όποιο δέν έχουμε καμία πληροφορία στόν έλληνική έκδοση (πότε εκδόθηκε τό πρωτότυπο, πού, πρό-

κειται γιά αϋτοτελές βιβλίο, κάποιο άρθρο ή άρθρα), εκτός από τήν ήμερολογιακή καταγραφή τού Μίλλερ ότι βρίσκεται στόν Ύδρα στίς 11.5.1939, στό σπίτι τού Χατζηκυριάκου-Γκίκα, προλογίζεται από δύο κείμενα ύπέρμετρου θαυμασμού γιά τόν συγγραφέα, τό ένα τού Λώρενς Ντάρελ μέ τίτλο *Ο ευτυχισμένος βράχος* και τό άλλο τού Μπλαίζ Σεντράρς, *Ένας Άμερικανός συγγραφέας γεννήθηκε* (μετάφραση από τή Βερονίκη Δαλακούρα).

Ο τρόπος πού ό Μίλλερ, ένας «Άμερικανός συγγραφέας» πού θά λεγε και ό Σεντράρς, πηδάει από τόπο σέ τόπο, από έντύπωση σέ έντύπωση, από άπόφθεγμα σέ άπόφθεγμα γιά τούς Έλληνες, τή φύση, τά μνημεία, όσο κι άν μοιάζει μιά επιφανειακή, σχεδόν τουριστική περιδιάβαση, είναι ένας τρόπος, μιά όπτική άπέναντι στόν Έλλάδα πού είναι κυρίως σφραγισμένη από τή στάση και τίς κυριαρχές έπιλογές τών Έλλήνων φίλων του τού μεσοπολέμου. Και από τή σκοπιά αϋτή έχουν οι έντυπώσεις του περισσότερο ενδιαφέρον άπ' ό,τι ώς έντυπώσεις μονάχα ενός «Άμερικανού φίλου».

5 ΛΟΥΙ-ΦΕΡΝΤΙΝΑΝ ΣΕΛΙΝ

Άπό τόν ένα πύργο στόν άλλο, μετάφραση-χρονολόγιο-σημειώσεις Άχιλλέας Άλεξάνδρου, Έκδόσεις Γνώση, Άθήνα 1984, σ. 444.

Πρόκειται γιά τόν πρώτο τόμο τής τριλογίας *D'un chateau l'autre, Nord και Rigodou* τού γωστού από τό περίφημο *Ταξίδι μέσα στόν νύχτα* Σελίν πού γράφτηκε μεταξύ τού 1955 και 1961. Αϋτή ή τριλογία τού πολέμου μπορούμε νά πούμε πώς είναι από τά σπάνια έργα όπου ή λογοτεχνία κατορθώνει νά συλλάβει και νά εκφράσει ένα ιστορικό γεγονός, πού όσο πύο συνταρακτικές είναι οι επιπτώσεις του στόν κόσμο μας τόσο πύο άμήχανη στέκεται άπέναντι του ή φαντασία και ή γραφίδα τού συγγραφέα. Τέτοιο ιστορικό γεγονός στάθηκε άναμφισβήτητα ό Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, θέμα τής τριλογίας τού Σελίν.

6 ΕΡΜΑΝ ΕΣΣΕ

Τό νησί τού όνειρου και άλλα διηγήματα. Μετάφραση Φώντας Κονδύλης, εκδόσεις Καστανιώτης, Άθήνα 1985, σ. 330.

Ο εκδοτικός οίκος Καστανιώτης έχει ήδη στό ενεργητικό του δεκαπέντε τόμους μέ έργα τού Έρμαν Έσσε. Η συλλογή διηγημάτων πού μόλις κυκλοφόρησε δίνει ένα δείγμα πού καλύπτει τριανταπέντε χρόνων διηγηματογραφική παραγωγή τού Γερμανού πεζογράφου πού πρωτογνωρίσαμε στό έλληνικά από τόν περίφημο *Ντέμιαν*. Καθώς, όπως αναφέραμε, τά διηγήματα αϋτά έχουν γραφεί στό διάστημα από τό 1899 έως τό 1934, πέρα από τή γοητεία πού άσκει ή γραφή τού Έσσε και ή δεξιοτεχνία του στό σύνθεση και άφήγηση μιάς ιστορίας τά όποια θά χαρεί ό αναγνώστης, μπορεί νά παρακολουθήσει συγχρόνως παραστατικά και συμπυκνωμένα τίς έκφραστικές άναζητήσεις ενός γνήσιου συγγραφέα, τίς επιρροές πού δέχεται από τά λογοτεχνικά κινήματα πού συνυπάρχουν μέ τίς προσωπικές του ανησυχίες, τούς πειραματισμούς τού άλλα και τό καταστάλαγμα και τήν ώριμότητα τής άφηγηματογραφίας του.

7 ΡΕΗΜΟΝΤ ΤΣΑΝΤΛΕΡ

Θά περιμένω. Μετάφραση Βαγγέλη Παραμπούκη, Έκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1984.

Δύο άφηγήματα τού Άμερικανού συγγραφέα πού προσπάθησε —και, μέχρι ενός σημείου, πέτυχε— νά όδηγήσει τήν «άπλή τέχνη τού φόνου», δηλαδή τό άστυνομικό άφήγημα, στό χώρο τής μεγάλης λογοτεχνίας. Τό πρώτο άπ' αϋτά, πού έδωσε και τόν τίτλο στό βιβλίο, γράφτηκε τό 1939, τήν έποχή δηλαδή πού ό Τσαντλερ εγκατέλειπε τίς νουβέλες γιά νά στραφεί στό μυθιστόρημα: είναι τό πύο σύντομο και σίγουρα τό πύο συμπυκνωμένο δείγμα τού ύφους άλλα και τού λογοτεχνικού πιστεύω τού Τσαντλερ. Πρόκειται γιά ένα κείμενο έκπληκτικά λιτό, πού βασίζει όλη του τήν ένταση στό ύπονοούμενο και άποφεύγει τήν εύκολη θεαματικότητα. Είναι τό πύο ποιητικό έργο τού Τσαντλερ και είναι κρίμα πού ούτε αϋτό ούτε τό δεύτερο άφήγημα τού βιβλίου («Πιστόλια στοϋ Συράνο») — πού βρίσκεται πολύ πύο κοντά στίς νόρμες τής «σκληρής» σχολής τού άστυνομικού άφηγήματος— ούτε και τό αϋτοβιογραφικό σημείωμα —γράμμα τού Τσαντλερ— έτυχαν καλώς μεταχείρισης από τόν μεταφραστή τους.

8 ΜΑΡΚ ΤΟΥΑΙΗΝ

‘Ο κλεμμένος άσπρος έλέφαντας, μετάφραση Ρένας Χατχούτ, Γράμματα 1979, σ. 270.

Μικρές ιστορίες, γεμάτες χιούμορ, έξυπνάδα, ευαισθησία και άπλότητα που διηγείται ο Μάρκ Τουαίην με την άπαραμιλλη τέχνη του παραμυθά. ‘Ο τίτλος του βιβλίου είναι δανεισμένος από μιά τέτοια διασκεδαστική ιστορία, χωρίς να ύστερούν οι υπόλοιπες όπως π.χ. εκείνη του «καλού παιδιού», ή τό «Μεσαιωνικό ρομάντζο», «Οι Μάκ Γουλιάμς και τό σύστημα συναγερμού», ή «Τό ήμερολόγιο του Άδάμ και της Εύας».

9 ΜΑΡΓΚΑΡΕΤ ΑΤΓΟΥΝΤ

‘Η φαγώσιμη γυναίκα, μετάφραση Ρένα Χατχούτ, Γράμματα 1984, σ. 318.

‘Η Καναδέζα ποιήτρια, πεζογράφος και κριτικός Μάργκαρετ Άτγουντ έγινε ευρύτερα γνωστή με τό πρώτο της αυτό μυθιστόρημα. Άνήκει σ’ αυτή τή νέα γενιά άγγλόφωνων πεζογράφων που κυρίως προέρχονται από τήν Άμερική, οι όποιοι συνεχίζουν δυναμικά τή ισχυρή παράδοση του άμερικανικού μυθιστορήματος, συνδυάζοντας τή γλαφυρή αφήγηση με πλοκή που άντλεί τά θέματά της από τήν καθημερινότητα: έτσι καταφέρνουν να πλησιάσουν οι νεότεροι αυτοί πεζογράφοι ένα ευρύτερο κοινό άναγνωστών χωρίς να ύποκύπτουν στή μανιέρα που τά μυθιστορήματα πλατιάς κατανάλωσης συνήθως προσφέρουν.

«*Η Φαγώσιμη Γυναίκα*, —γράφει στον πρόλογο της ή Άτγουντ—, εκδόθηκε τελικά τό 1969, τέσσερα χρόνια άφου είχε γραφτεί και άκριβώς τήν κατάλληλη εποχή για να συμπέσει με τήν άνοδο του φεμινισμού στή Βόρεια Άμερική. Μερικοί ύπέθεσαν άμέσως ότι ήταν προϊόν του κινήματος. Έγώ ή ίδια βλέπω τό βιβλίο μάλλον σαν πρωτοφεμινιστικό παρά σαν φεμινιστικό: δέν ύπήρχε κανένα γυναικείο κίνημα στόν όρίζοντα όταν έγραφα τό βιβλίο τό 1965, και δέν είμαι προικισμένη με μαντικές ικανότητες, μόλο που όπως πολλοί άλλοι τήν εποχή εκείνη διάβαζα κρυφά Μπέτυ Φρήνταν και Σιμόν ντε Μποβουάρ.

Είναι άξιοσημείωτο ότι οι επιλογές της ήρωίδας μου παραμένουν ούσιαστικά στό τέλος του βιβλίου αυτές που ήταν και στήν αρχή: μιά καριέρα που δέν πάει πουθενά, ή

ό γάμος σαν έξοδος άπ’ αυτήν. Άλλά αυτές ήταν οι επιλογές μιάς κοπέλας, έστω μιάς μορφωμένης κοπέλας, στον Καναδά στήν αρχή της δεκαετίας του εξήντα. Θα ήταν λάθος να ύποθεσουμε ότι όλα άλλαξαν».

ΙΤΑΛΟ ΣΒΕΒΟ

Τό καρναβάλι του Έμίλιο, μετάφραση Ίώ Δημακοπούλου, εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ», Α.Α. Λιβάνη, Άθήνα 1985, σ. 242.

Τό καρναβάλι του Έμίλιο ή σωστότερα *Τά γηρατειά* (ό τελικός τίτλος που ό ίδιος ό Σβεβο έδωσε στό μυθιστόρημά του —τό όποιο με τόν τίτλο *Τό γέρασμα* έχει ήδη κυκλοφορήσει σε μετάφραση Ίουλιαν Τσιακίρη από τις εκδόσεις Νεφέλη τό 1982) είναι μετά τό άριστούργημά του *Η συνείδηση του Ζένο*, ένα από τά καλύτερα μυθιστορήματά του. Δημοσιεύθηκε τό 1898 στήν Τεργέστη και, όπως και τό υπόλοιπο έργο του, δέν σημείωσε επιτυχία στήν εποχή του. Βιβλία όντως δύσκολα που διαπλέκονται κυρίως σε ψυχολογικές καταστάσεις των ήρώων, συχνά νευρώσεις (στά τελευταία του βιβλία διακρίνεται έντονα ή επίδραση του φροϋδικού έργου): *Τά γηρατειά*, όπως δηλώνει και ό τίτλος, είναι μιά μελέτη του κύριου χαρακτήρα του μυθιστορήματος του Έμίλιο Μπρεντάνι, που άντιμετωπίζει όλες τις ψυχολογικές δυσκολίες και άδυναμίες που φέρνουν τά γηρατειά.

ΤΟΛΗΣ ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ

Μιά μέρα με τόν Γιάννη Σκαρίμπα, Έκδόσεις Στιγμή, Άθήνα 1985

Τά όρια άνάμεσα στον προφορικό (;) λόγο του Γιάννη Σκαρίμπα και τόν γραπτό λόγο του Τόλη Καζαντζή, ό όποιος στή σκιά της πληθωρικής αφήγησης του πρώτου άπλως καταγράφει «πιστά» —ξέρουμε πως δέν πρόκειται για ένα καλουπωμένο άπομαγνητοφωνημένο κείμενο— τόν πολιτιστικό και γλωσσικό πλοϋτο αυτού του ιδιότυπου ψυχισμού, γίνονται σταδιακά όλο και πιο ρευστά, για να κορυφωθεί τό κείμενο σε μιά ιδανική έπικοινωνία και ταύτιση των δύο —καταρχήν τόσο διαφορετικών— λόγων του Σκαρίμπα και του Καζαντζή. Βρισκόμαστε μπροστά σε μιά άναδημιουργία, μπροστά σε έναν «άλλο», έναν τρίτο λόγο, που ως πείραμα και ίδιως ως άποτέλεσμα θα ‘πρεπε ν’ άπασχολήσει και στά σοβαρά τούς κριτικούς της λογοτεχνίας.

12 ΠΑΒΕΛ ΚΟΧΟΥΤ

Τά όράματα της Άγίας Κλάρας, μετάφραση Σοφίας Κασελάκη, Καρανάσης, 1984, σ. 257.

Συνομήλικος του Κούντερα, μέλος παλιότερα της Κεντρικής Έπιτροπής του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας από τήν όποία παραιτήθηκε πριν από τό 1968 (τό 1969 διαγράφηκε και από τό κόμμα), μέλος της Χάρτας 77 και έξόριστος από τό 1980, ό συγγραφέας θεατρικών κυρίως έργων Πάβελ Κόχουτ άνήκει σε εκείνη τή γενιά, όπως έγραφε παλιότερα, «που έμαθε να γράφει και να διαβάσει κάτω από τήν εικόνα του Μάζαρκ, έμαθε τήν άλγεβρα και τό εξάμετρο κάτω από τό πορτρέτο του Χίτλερ, για να τοποθετήσει μετά ή ίδια στις πανεπιστημιακές της αίθουσες τις προτομές του Γκότβαλντ και του Στάλιν»: τή γενιά «που έγραψε τούς πρώτους της στίχους για τή δόξα των σοβιετικών τάνκς που στις 9 Μαΐου του 1945 έσωσαν τή μαχόμενη Πράγα». Τήν ίδια όμως γενιά «που μερικά χρόνια άργότερα κατάλαβε

ξαφνικά πως ή κίνηση στήν όποία έδωσε τις καλύτερες σκέψεις και δυνάμεις της έχει άλλο ένα πρόσωπο», εκείνο της αυθαιρεσίας: τή γενιά, τέλος, «που παρ’ όλα αυτά δέν συμβιβάστηκε αλλά ξαναγύρισε στήν επιστημονική βάση της μαρξιστικής φιλοσοφίας και, μαζί με τις καλύτερες δυνάμεις της προηγούμενης και της επόμενης γενιάς, άποφάσισε να κάνει τά πάντα για να ξαναδώσει στον σοσιαλισμό τό μοναδικό ανθρώπινο πρόσωπό του».

Όπως στις κινηματογραφικές ταινίες από τήν Ούγγαρία όπου σχεδόν τά πάντα μιλούν ή παραπέμπουν στό ‘56, στά έργα αυτής της γενιάς κάτω από κάθε πέτρα είναι τό ‘68 (και τά παλιότερα ‘68 του τόπου). Έτσι και σε αυτό τό μυθιστόρημα με τήν καταραμένη γλώσσα του Αισώπου: είναι ή ιστορία της μικρής Κλάρας που προβλέπει τό μέλλον και μαρτυράει στους συμμαθητές της τί θα πέσει άθριο στά μαθηματικά. Μετά προβλέπει άλλα και στό τέλος τήν καταστροφή, ή όποία όμως δέν έρχεται και άπλως αφήνει μετώρη τήν κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού και τόν κόσμο στό δρόμο. Δέν έρχεται, γιατί βρισκόμαστε ακόμα στο «άμυδρά φωτεινό 1966». Είναι επιπλέον ή ιστορία της μικρής βοημικής πολίχνης Σ., της καθημερινής ζωής της και των ανθρώπων της: «*Αν ρωτούσες κάθε πολίτη χωριστά τί προσδοκούσε από τή νέα βδομάδα, θα άκουγες μάλλον πέντε χιλιάδες φορές: τίποτα. Από τό τίποτα δέν βγαίνει τίποτα. Τό τίποτα ως διαρκής κατάσταση*

της τοπικής ιστορίας είχε αποτέλεσμα να λαχταρούν οι πολίτες καμιά φορά ακόμα και καταστροφές...».

Μέ έντονο τό χιούμορ, ο λόγος είναι συνεχώς γιά καταστροφές. Άλλά ποιό είναι τελικά οί κακοί και ποιό οί καλοί; Όταν λοιπόν οί καταστροφές έρχονται, όπως ήδη έχουν έρθει στον έπίλογο, δέν είναι πάντα βέβαιο πώς θά αντιδράσει ο καθένας, δέν είναι πάντα βέβαιο ότι ο σημερινός ρόλος του καθένα και ή εικόνα του πού έχουν οί άλλοι συνεπάγονται και την αύριανή του τοποθέτηση. Ή μήπως, κατά βάθος, είναι;

Ένα κομμάτι κεντροευρωπαϊκής τραγωδίας σέ ένα μυθιστόρημα πού παρουσιάζεται σάν φάρσα.

13 ΖΥΡΑΝΝΑ ΖΑΤΕΛΗ

Ή περσινή άρραβωνιαστικά, Έκδόσεις Σιγαρέττα, Άθήνα 1985 (τρίτη έκδοση)

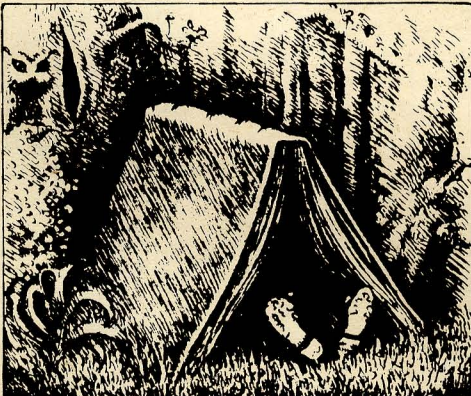
Έρωτας και θάνατος είναι τά έναλλασσόμενα ή/και συμπλεκόμενα μοτίβα πού σημαδεύουν μιά παράξενα μυθολοποιημένη, μαγική σχεδόν παιδική ηλικία (και έφηβεία), γεμάτη από μυστήριο και ιστορημένη σχεδόν τελετουργία στά έννεα —σπονδυλωτά ως επί τό πλείστον— αφήγηματα της *Περσινής άρραβωνιαστικής*. Ή μαγεία αυτή, πανταχού παρούσα, οδηγεί τό κείμενο σέ ένα δρόμο άπροσδιόριστο, μακριά από άναμνησεολογία, άνεκδοτολογία ή «κοινωνικό» ρεαλισμό, παρά την άληθοφάνεια των —κάποτε οικείων— γεγονότων πού αποτελούν τις άφορμές της αφήγησης. Τό ύφος, άνισο, άλλοτε έμπαθές, άλλοτε όνειρικό, άλλοτε ψυχρό, μαρτυράει άλλοτε άλλες όχι μόνο χρονικές αλλά και συναισθηματικές άποστάσεις. Όλα αυτά σέ μιά γλώσσα κάπως άτίθαση —κάποτε άκαλλιέργητη και σχεδόν άδόκιμη. Τό αποτέλεσμα πάντως είναι ένα βιβλίο μεγάλης όμορφιάς, κυριολεκτικά γοητευτικό.

14 ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Καλαμάς και Άχέροντας, Έκδόσεις Στιγμή, Άθήνα 1985

Στά δέκα διηγήματα του βιβλίου αυτού ο συγγραφέας όδηγείται, μέσω της μνήμης του, στή γενέτειρά του, ένα όρεινό χωριό της Ήπειρου, στά χρόνια του άλβανικού μετώπου, της Κατοχής και του έμφυλίου, πού καλύπτουν την έφηβεία του. Έπιστροφή λοιπόν στο παρελθόν ένα παρελθόν όμως δύσκολο και τραυματικό πού τό φίλτρο του χρόνου δέν θά καταφέρει να έξωραίσει. Ή επιστροφή αυτή δέν έχει

επομένως κανένα χαρακτήρα «επανάστασης» αλλά μάλλον μιάς διαδικασίας σχεδόν άναγκαστικής, ύπαγορευμένης από τά άδιέξοδα ενός παρόντος ίσοπεδωμένου. Αυτός ακριβώς ο χαρακτήρας της έπιστροφής, ύπογραμμισμένος από μιά γραφή έλλειπτική, είναι τό πιο σημαντικό στοιχείο του βιβλίου, πού έρχεται μάλιστα σέ μιά εποχή όπου πολλοί τυμβωρυχούν άσύστολα κατασκευάζοντας, αντίστάσεως μή ούσης, κάποιες κατόπιν έορτής δικαιώσεις.

15 ΜΠΡΕΧΤ

Πρόσωπα και ιδέες, μετάφραση Μαρίας Άγγελίδου, Πλέθρον 1985, σ. 166.

Στήν πολύ χρήσιμη και ενδιαφέρουσα σειρά «Πρόσωπα και ιδέες» πού από καιρό έγκαινιάσε τό Πλέθρον, κυκλοφόρησε πρόσφατα ο τόμος πού άσχολείται με τό έργο και την προσωπικότητα του Μπέρτολτ Μπρέχτ. Ή σύνταξη του τόμου αυτού έγινε από τη Marianne Kesting και ή συλλογή μαρτυριών από τον Raul Raabe.

Πρόκειται γιά ένα είδος βιβλίου πού εύτυχισμένα συνδυάζει μιά εύσυνείδητη και συνθετική παρουσίαση του μπρεχτικού έργου με τη συναρπαστικότητα της βιογραφικής αφήγησης. Ό άνθρωπος μέσα από τό έργο του, ή ζωή του, ή εποχή, τά πολιτικά γεγονότα μέσα από τη δημιουργική διαδικασία, πλαισιωμένα και έμπλουτισμένα με φωτογραφικό ύλικό, με έργοβιογραφία, μαρτυρίες και μιά βιβλιογραφία των έλληνικών μεταφράσεων του μπρεχτικού έργου, συνθέτουν όλα μαζί μιά μονογραφία πού μέσα από ευχάριστη και συναρπαστική άνάγνωση προσφέρει μιά σφαιρική εικόνα (παρόλο πού είναι από τις πρώτες γενικές παρουσιάσεις του Μπρέχτ —γράφτηκε λίγο μετά τό θάνατό του, στά 1958-59) αυτού του άήσυχου, προικισμένου, αντιφατικού άγωνιστή δημιουργού:

ΑΛΛΑΓΗ ΤΡΟΧΟΥ

Κάθομαι στήν άκρη του δρόμου.
Ό όδηγός αλλάζει τον τροχό.
Δέν μου δωσε χαρά ο τόπος πού έμενα.
Δέν μου δίνει χαρά ο τόπος πού πάω.
Τότε γιατί κοιτάω την άλλαγή του τροχού
Μ' άδημονία;

16 ΤΖΩΝ ΓΟΥΕΗΝ

Άπόφοιτος με μέτριο βαθμό Έκδόσεις Όδυσσέας, Άθήνα 1985

Γραμμένος τό 1951 ο Άπόφοιτος με μέτριο βαθμό προαναγγέλλει την εισβολή της «όργισμένης» λογοτεχνικής γενιάς στην Άγγλία. Μέσα από τις άφελείς περιπλανήσεις του ήρωα πού άναζητάει με έφηβικό πείσμα και άπολυτότητα έναν «άλλο» τρόπο ύπαρξης σέ μιά κοινωνία άδιάφορη, διεφθαρμένη, έχθρική και την τελική του άνώμαλη προσγείωση, θά ίχνογραφηθούν άδρά, κάποτε σχηματικά, αλλά σίγουρα με όξύτητα και χιούμορ, τά άδιέξοδα της άγγλικής —και ευρωπαϊκής— νεολαίας. Ίσως μάλιστα, τηρουμένων των άναλογιών, στην όδό κοινωνικής έπιβίωσης πού βρίσκει τελικά ο άπόφοιτος μετά από χιλιάδες διαψεύσεις κι έξευτελισμούς —παραγωγός καλαμποριών σέ μαζική κλίμακα— βρει και ή δική μας όχι μεταπολεμική αλλά μεταπολιτευτική γενιά κάποιες από τις μυστηριώδεις δυνάμεις πού στριμώχνουν τους ποτέ εκπροσώπους της στά έρτζιανιά, τά περιοδικά και τά ύπόλοιπα εργοστάσια της μαζικής κουλτούρας και ίσοπέδωσης.

17 ΤΟΜΑΣ ΜΑΝ

Τόνιο Κρέγκερ, μετάφραση Άλ. Ίσαρης, Έκδόσεις Ύψιλον, σελ. 107

«Στέκομαι άνάμεσα σέ δύο κόσμους, σέ κανέναν δέ νιώθω άνετα κι αυτό μου δημιουργεί δυσκολίες. Έσείς οί καλλιτέχνες με άποκαλείτε άστο και οί άστοι επιχειρούν να με κλείσουν μέσα...» λέει ο Τόνιο Κρέγκερ στή Ρωσίδα φίλη του.

Ή αίσθηση αυτής της αντιφατικότητας, θέμα πού επανέρχεται μόνιμα στον Τόμας Μάν, διατρέχει και τον Τόνιο Κρέγκερ.

Άλλά όχι μονάχα αυτό. Μολοντί είναι από τά πρώτα έργα του Μάν (1903), περιέχει ήδη τά κυριότερα μοτίβα πού θά κυριαρχήσουν άργότερα στο έργο του.

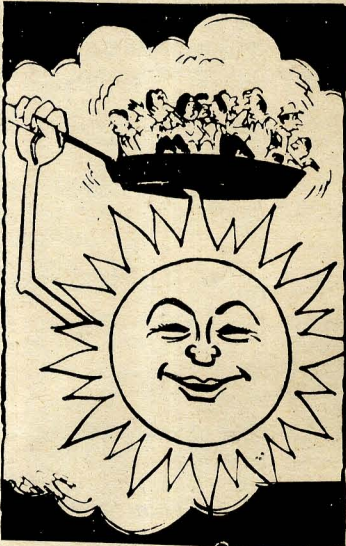
Ή αίσθηση του διαφορετικού «Γιατί να είμαι τόσο παράξενος και σέ αντίθεση με όλους, σέ ρήξη με τους δασκάλους και ξένος άνάμεσα στ' άλλα παιδιά...» ή ή νοσταλγία του άστικού, «...έκρυβε μέσα της μελαγχολικό φθόνο, λίγη περιφρόνηση και πολλή άγνή εύτυχία».

Ό Τόνιο Κρέγκερ άποτελεί τό έργο πού είναι άδύνατο να παρακάμψει ο άναγνώστης ο οποίος ενδιαφέρεται γιά τον Τόμας Μάν.

τους τὰ τσουρουφλίσματος σημαντικά. Ἀπλῶς, βρῆκαν καί τὸ ἰδεολογικὸ στήριγμα νὰ πολλαπλασιάσουν τὶς φωτογραφίες μινιφορούσων (ὅπως «Θεσμοφοριαζούσων» λόγω τοῦ πυρετοῦ ἐγράφη) ἢ σορτσούχων τουριστριῶν, προσφορά ὑποτίθεται δροσι-στική στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῆς διακεκαυμένης χώρας. Βέβαια, ἐντελῶς παρεμπι-πτόντως, γράφηκαν κι ἀκού-στηκαν καί μερικές ἀράδες γιὰ τὰ ἄλση πού λείπουν, γιὰ τὸ τιμνένο πού ἀνθεὶ ἀντί πορτοκαλέας, γιὰ τὰ δεντρά-κια πού χρησιμεύουν συνήθως γιὰ νὰ δένονται οἱ γιαιμάχες, γιὰ τὸ σιντριβάνι πού, γιὰ λό-γους ὁμοιοίας, εἶναι μόνον ἓνα, γιὰ τὸν κῆπο, πού γιὰ λό-γους ἐθνικούς αὐτό, εἶναι ἐπί-σης ἓνα.

Καί στίς «λαϊκές ταβέρνες» τῆς Πλάκας μὲ τὰ ὀρίτζιναλ τσιφτετέλια, σουξέ γιὰ μιά βδομάδα «ἡ Ἀνούλα τοῦ χιο-νιά» καί τὸ ἄσμα ἐκεῖνο πού ἐπιμένει πὼς «τὰ καλοκαίρια μας μικρά κι ἀτέλειωτοι οἱ χει-μῶνες». Ζόρκια καί ψευδαι-σθήσεις.

Κι ἀφοῦ οἱ σύντροφοι μετε-ωρολόγοι τῆς Σοβιετίας φρόν-τισαν νὰ διαλύσουν μὲ τὰ κα-νόνια τους τὰ σύννεφα πάνω ἀπὸ τὴ Μόσχα γιὰ ν' ἀρχίσει ἡλιόλουστο τὸ 12ο Παγκό-σμιο φεστιβάλ νεολαίας καί φοιτητῶν καί δέν σκεφτήκαν νὰ τὰ σπρώξουν κατὰ δῶ, δῶ-ρο συναγωνιστικὸ, ἔ, πρέπει νὰ συνηθίσουμε νὰ ζοῦμε καί μὲ τὸν καύσωνα, ὅπως μᾶς συνηθίσανε νὰ ζοῦμε μὲ τὸ νέ-φος, μὲ τοὺς σεισμούς καί μὲ μιά πόλη π' ἀρρωσταίνει ὅσους τὴν ἀγαπάνε. Ἐδῶ κον-τεύουμε νὰ συνηθίσουμε τὸν ἄλλο ἥλιο, τὸν τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Μπρ. Παγερός

Εἰς τὸ ὄνομα καί τοῦ Υἱοῦ (τοῦ Υἱοῦ)...

Σοὶ πάει τὸ βασίλειο. Γεώρ-γιος Παπανδρέου, Ἀνδρέας Γεωργίου, Γεώργιος Ἀνδρέα, Ἀνδρέας Ἀνδρέα —καί βλέ-πουμε.

Ἄν δέ ὑπολογίσουμε ὅτι, προγραμματικά, κάθε γιὸς θὰ ἐμφανίζεται ἀριστερότερος τοῦ κάθε πατέρα, πρέπει νὰ ἐλπίζουμε ὅτι στὴν «Ἑλλάδα τοῦ 2000» καί βάλε κάποιος τῆς φύτρας θὰ συγκροῦεται, ἀναρχοαυτόνομος αὐτός, μὲ τὰ ἐγγόνια τοῦ Ἀρκουδέα.

Στὸ παιγνίδι γιὰ τὴν ἀνάδει-ξη τοῦ δελφίνου, τοῦ Γεωργίου Ἀνδρέα δηλαδή, ὑφυπουργοῦ Πολιτισμοῦ ἀρμόδιου γιὰ τὴ Νέα Γενιά, τὸν Ἀπόδημο Ἑλ-ληνισμό καί τὴ Λαϊκὴ Ἐπι-μόρφωση, δέν μᾶς ἐνόηλεσε καί τόσο τὸ μελοδραματικὸ «Σῆκω Γέρο, νὰ τὸν δεῖς» τοῦ Βῆματος στίς 27 Ἰουλίου. Κι αὐτὸ γιὰ μᾶς ἀποσβόλωσε ἓνα, μίνι μὲν —πυκνὸ δέ, ρε-πορτάζ τῆς Ἐλευθεροτυπίας, τὴν ἴδια μέρα, μὲ τίτλο «Ὁ Γεώργιος Παπανδρέου ἔδωσε τὴ λύση» καί ὑπογραμμένο ἀπὸ τὸν Γιάν(νη) Καν(ελλάκη), ἀρμόδιο τῆς ἐνλόγω ἐφημερί-δας γιὰ τὰ θέματα πού ἀπτονται τοῦ «χώρου». Μὲ τὰ δικά του λόγια:

«Ὁ ὑφυπουργὸς Πολιτισμοῦ Γεώργιος Παπανδρέου, πρώτη μέρα τῆς ἀνάληψης τῶν καθη-κόντων του ἔκανε τὸ πρῶτο μεγάλο καί ἀποτελεσματικὸ βῆμα.

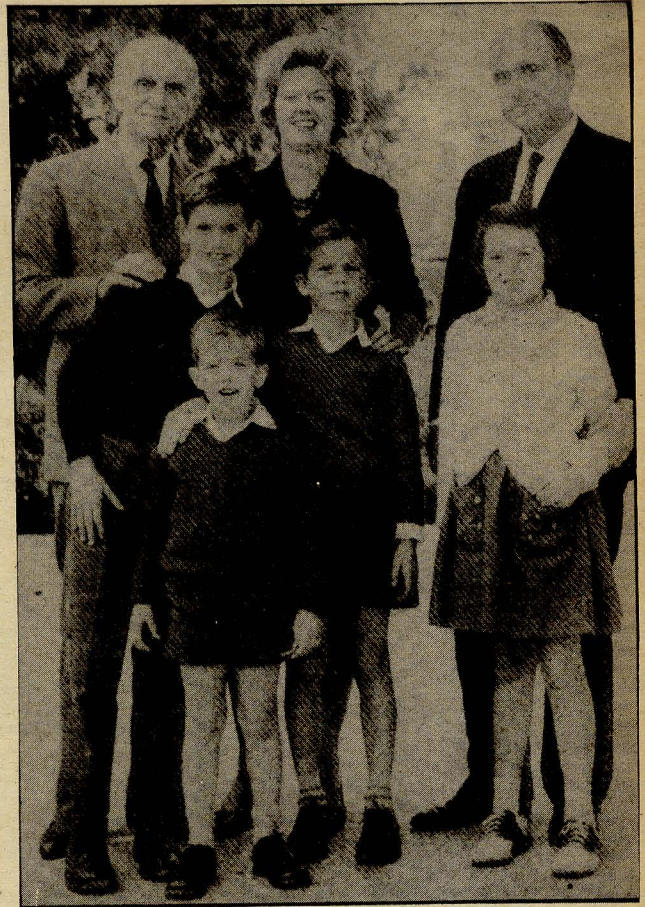
Μόλις πληροφόρηθηκε ὅτι ἔξω ἀπὸ τὸ «καλλιμάρμαρο» στάδιο, πού γίνεται αὐτὲς τὶς βραδιές τὸ φεστιβάλ ρόκ, γί-νονται ἐπεισόδια, κατέφθασε ἀμέσως.

Τὴν ὥρα αὐτὴ γίνονταν ἀκό-μα ἐπεισόδια. Ζήτησε νὰ ἐνη-μερωθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὸν κ. Ἀρκουδέα. Ζήτησε νὰ σταμα-τήσουν οἱ συμπλοκές. Ζήτησε νὰ μάθει τὰ αἷτια. Ζήτησε νὰ τὸν πληροφόρησουν ἂν ὑπάρ-χουν τραυματίες. Ζήτησε νὰ μάθει ἂν ἐγιναν ζημιές. Ζήτησε λεπτομέρειες.

Οἱ ἑκατοντάδες νεαροὶ πού βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὸ στάδιο ζητοῦσαν νὰ μπουν μέσα.

Ὁ κ. Παπανδρέου ζήτησε καί συνεργάστηκε μὲ τὸν συν-τάκτη τῆς «Ε» Γιάννη Κανε-λλάκη.

Μὲ δική του παρέμβαση καί

μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἴδιου καί τοῦ συντάκτη, ἀρχισε μιά δια-δικασία γιὰ νὰ ἀνοίχουν οἱ πόρτες καί νὰ μπουν στὸ στά-διο ὅλοι οἱ ἀπ' ἔξω.

Πράγματι, σὲ λίγη ὥρα βρέ-θηκε λύση. Ὁ ἴδιος ζήτησε ἀπὸ τὸν Γιάννη Κανελλάκη νὰ συγκροτηθεῖ μιά ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς ἑκατοντάδες νεαροὺς γιὰ νὰ μιλήσουν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ πέντε ἀτο-μα φτιάχτηκε σὲ συνεργασία καί μὲ ἄλλα άτομα. Ὁ κ. Πα-πανδρέου μίλησε μὲ τοὺς νεα-ροὺς καί τοὺς εἶπε ὅτι σὲ λίγη ὥρα θὰ ἀνοίξουν οἱ πόρτες γιὰ τοὺς ἀπ' ἔξω: «Νὰ μπεῖτε ἡσυ-χα μέσα». Οἱ νεαροὶ δέν τὸ πί-στευαν. Νόμιζαν ὅτι τοὺς κο-ρόιδευαν.

«Κύριε ὑπουργέ, εἰλικρινά αὐτὸ πρῶτη φορά συμβαίνει στὴν Ἑλλάδα. Σᾶς εὐχαρι-στοῦμε πολὺ γιὰ τὸ μεγάλο ἐν-διαφέρον σας», τοὺς εἶπαν.

Πράγματι, στίς 10.30 οἱ πόρ-τες ἀνοίξαν κι ὅλος ὁ κόσμος ἐμπαινε χειροκροτώντας καί πανηγυρίζοντας μαζί μὲ τὸν κ. Γ. Παπανδρέου».

Ὁ Γιάννης Κανελλάκης, γράφοντας γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του στὸ τρίτο πρόσωπο τοῦ ἐνι-κοῦ, (αὐτο)παρουσιάζεται σάν ἐκπρόσωπος τῶν ἀπαιτη-κῶν ροκὸφιλων νεαρῶν (ἀ-

ναρχικούς τοὺς βάπτισαν ὁμοθυμαδόν οἱ ὑπόλοιποι ἐφη-μερίδες). Χωρὶς λοιπὸν νὰ χρειαστεῖ νὰ ἀπαντήσουμε σὲ κατηγορίες περὶ διυλίσεως κωνώπων, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποφιαστοῦμε ὅτι προσπαθεῖ νὰ προδιαγράψει τὴ στάση κάποιου (ἢ: τοῦ) χώρου ἀπέ-ναντι στὸν ὑφυπουργὸ Πολιτι-σμοῦ. Προσπαθεῖ δηλαδή νὰ τὴν προγραμματίσει, χρεώ-νοντάς τη μὲ τὸ βάρος τῆς «πρώτης ἐπιτυχίας» τοῦ Γ.Α. Παπανδρέου. Ἐφευρίσκοντας ταυτοχρόνως ἄλλον ἓναν «προστάτη τῶν ἀναρχικῶν» («παιδιά τοῦ Λαλιώτη» ἀνεβο-κατεβάζει καιρὸ τώρα τοὺς περὶ τὰ Ἐξάρχεια ὁ τύπος τῆς Δεξιᾶς).

Ὅποσδήποτε, δέν θὰ ἔχε νὰ περιμένει καλύτερη ὑποδοχὴ ὁ κ. ὑφυπουργός. Καί παραγγε-λία νὰ τανε τὰ ρόκ φεστιβάλ καί τὰ ἐπεισόδια τῆς πρώτης μέρας, καί πάλι δέν θὰ μπο-ροῦσε νὰ ὑπολογίσει σὲ τέτοια ἐξωθεν καλὴ μαρτυρία. Ὁ Υἱὸς προβάλλεται ἡδὴ ὡς Πα-τέρας υἱῶν ἀσώτων (οἱ ὅποιοι, ὡς ἐκ τούτου, ὑποχρεοῦνται νὰ προχωρήσουν σὲ ἀνα-κωχή). Ποιὸς νὰ σκεφτεῖ τὸν Φρόντ καί τὸν Λακάν μὲ τέ-τοια ζέση;

Πα.Μ.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ

«Κάνε κάτι λοιπόν να χάσω το τρένο» παρακαλάει ο έρωτευμένος αοιδός. Αντίθετα, για να μη χάσει το τρένο, η Επιτροπή Πρωτοβουλίας προτρέπει: «Κάνε κάτι κι εσύ για την οργάνωση μιάς εναλλακτικής συνάντησης, με αντικείμενο τη γνωριμία, την επαφή, την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών κοινωνικών και πολιτικών και ει δυνατόν τη σύγκλιση ανάμεσα στις διαφορετικές απόψεις και αντιλήψεις του εναλλακτικού —κοινωνικά και πολιτικά— επαναστατικού κινήματος».

Οι προσπάθειες για να συνυρεθούν οι πέραν της κοινοβουλευτικής άριστερας δεν είναι λίγες· ακριβώς γιατί δεν είναι εύκολες. Κληρονομίες ιδεολογικές, άποστρατεύσεις και ιδιωτεύσεις, χρόνιες πολιτικές ύστεριες, άλλοεπάλληλες ακυρώσεις, όλα τούτα μαζί κατάφεραν ώστε κι αυτή η, έγγενως άοριστη, γεωγραφική μάλλον παρά πολιτική έννοια «χώρος» να ξεθωμάνει ακόμα περισσότερο.

Βιαστικές, άπεγνωσμένες συζητήσεις κάθε πού οι έκλογές επιτίθενται σε ό,τι πολιτικό ανθίσταται, και συμμαχίες που έγκυμονούν τη διάλυσή τους κάθε πού επικρέματα απειλή (συνήθως ντυμένη στα ΜΑΤ) δύσκολα μπορούν να αντιμετώπισουν την προούσα απίσχανση των ιδεών πιά της «χωρικής άριστερας» κι όχι απλώς της μαζικότητάς της. Ούτε και σώζουν οι επικλήσεις υπέρ της ανδρώσεως των κινημάτων κοινωνικής κριτικής ή η εργολαβική υποστήριξή τους, όπου συνήθως η εξ αποχρεώσεως παρακολούθηση του (κάθε φορά) «νέου άλλου» άντέχει μέχρι την εμφάνιση του επόμενου. Μέ καμιά δεκαριά ιδεολογικά βερνίκια, χάθηκε έντελει τό πρόσωπο.

Οί διαφορές στον πάλαι ποτέ «χώρο» είναι οδυσιαστικές

και βαθύτατα πολιτικές. Κάποιες άπολήξεις τους άλλωστε γίναν ορατές τις μέρες του Μαΐου. Η άποτυχία δημιουργίας ενός σχήματος πού θά συμμετείχε στις εκλογές (για ζύμωση ή για αυτοεπιβεβαίωση) οδήγησε στην κατά παραχώρηση σιωπηρή ύπερνήφηση του ΚΚΕ έσωτ., σε ήκιστα φανατική ύποστήριξη του λευκού, του άκρου ή της άποχής (με την προβολή του μάλλον άπολιτικού έπιχειρήματος των διακοσίων χιλιομέτρων) αλλά και σε ψήφο υπέρ του ΠΑΣΟΚ, στα κρυφά ή στα φανερά.

Καιρός λοιπόν να συζητηθούν οι διαφορές, προτού καταντήσουν τσιμέντο, πριν ο πολιτικός τους πυρήνας εξαλαγεί σε θρησκευτικές άπολυότητες. Η πρόσκληση της Έπιτροπής πρωτοβουλίας για «εναλλακτική συνάντηση» στό άλσος της Νέας Σμύρνης, στις 4, 5 και 6 του Οκτώβρη, είναι σίγουρο πώς διαθέτει εύθυσ εξαρχής τους αντιπάλους της. Κι όχι μόνο επειδή είναι ευδιάκριτος ο όντως πομπός του μηνύματος. Άλλά και διότι ή ήδονή του τιμητή, του απέξω, άποδεικνύεται όλο και πιο σαγηνευτική. Και διότι ο φόβος του «καπέλου» κοντεύει να μεταβληθεί στό βολικότερο των ιδεολογημάτων κοινωνικής παραίτησης.

Καθόλου εύκολο λοιπόν να πραγματοποιηθεί ή «εναλλακτική συνάντηση» αλλά και, κυρίως, να μην εκφυλιστεί σε ένα επιπλέον καλοκαιρινό φεστιβάλ, με λίγο παραπάνω ρόκ. Καθόλου εύκολο να φανούν οι διαφωνίες επί του συγκεκριμένου, να μαλώσουν επitéλους οι πολίτες εγκαταλείποντας [τήν εύφορη] όχρωση στό αυτονόητο των διαφορών τους. Καθόλου εύκολο. Δηλαδή ένδιαφέρον.

Έκτός από τις συναυλίες, τις κινηματογραφικές προβολές και τις θεατρικές παραστάσεις, προτείνονται ένδεικτικά συζητήσεις για τό εναλλακτικό κίνημα και τις συνιστώσες του, για την κρίση του «πολιτισμού της πόλης», για τις άλά ΠΑΣΟΚ «κοινωνικοποιήσεις», για τό Κυπριακό και τά έλληνοτουρκικά, για τό κίνημα ειρήνης και την άνναγία, για τόν στρατό, τό γυναικειο κίνημα, τά ψυχιατρεία, τις φυλακές, τούς όμοφυλόφιλους και τό περιβάλλον.

Κι όλα τούτα γιατί:

«Άπέναντι στην θεαματικό-

ποίηση της ζωής όπου ή ίδια ή ζωή μας μεταβάλλεται σε θέαμα για μās τούς ίδιους, άπέναντι στην άποξένωση από την εργασία, τό προϊόν της εργασίας, από τούς άλλους, άπέναντι στην άποξένωση των έκατομμυρίων με τις σημαιούλες πού ζητωκραυγάζουν τόν άρχηγό, άπέναντι στην γενικευμένη άλλοτρίωση και θεαματικοποίηση δέν μένει παρά να οργανώσουμε έμεις οι ίδιοι τή ζωή μας ή έστω ένα κομμάτι της. Αυτή ή συνάντηση θέλει να είναι ένα βήμα σε μιά τέτοια κατεύθυνση και γι' αυτό έχει σαν άρχή της την ελεύθερη συμμετοχή. Δέν θέλει να χτίσει ή να «σταθεροποιήσει» κάποιο κόμμα. Θέλει να προκαλέσει συζήτηση, προβληματισμό και ει δυνατόν σύγκλιση πάνω σε κάποιες θεματικές και κινητοποιήσεις. Γι' αυτό στηρίζεται σε μιά θέση ενεργοποίησης του καθένα. Και την ενεργοποίηση δέν την έννοούμε με τόν παραδοσιακό τρόπο πού μιλάνε για ενεργοποίηση όλα τά κόμματα. Δέν μιλάμε για ενεργοποίηση μόνο σε πολιτικό επίπεδο. Μιλάμε για ενεργοποίηση στην ίδια την καθημερινότητά μας. Τήν κριτική της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής δέν μπορούμε να τή νοούμε σαν κάτι πού άφορά μόνο «κριτική» του συστήματος άλλα πρέπει να είναι και συγκεκριμένος μετασχηματισμός των ίδιων των σχέσεων πού ζούμε, της ίδιας της ζωής μας. Τό ένδιαφέρον μας για τό περιβάλλον δέν μπορούμε να τό δείχνουμε όταν οι ίδιοι ρυπαίνουμε παντού, όταν μοπιλιάρουμε με τό δικό μας αυτοκίνητο, όταν μιλάμε για άστική γνώση και πτυχίο και δεχόμαστε οι ίδιοι τή θέση του στελέχους της καπιταλιστικής παραγωγής, όταν μιλάμε για έκμετάλλευση και έκμεταλλεύομαστε οι ίδιοι, όταν μιλάμε για έλλειψη δημιουργικότητας και μένουμε οι ίδιοι στην άπαθεια».

Η οργανωτική έπιτροπή περιμένει όσους δέν σκοπεύουν να βολευτούν εκ των προτέρων με τό «μιά βροχή θά μās σώσει» (Οκτώβριος γάρ), στό Κέντρο εναλλακτικής πληροφόρησης και δράσης (Θεμιστοκλέους 37) κάθε Πέμπτη, στις 7 τό άπόγευμα. Και στις 3 του Σεπτεμβρη, μέρα έξόχως συμβολική, θά γίνει συνάντηση προετοιμασίας, στα ίδια γραφεία, όλων όσοι θά συμμετάσχουν.

Παντελής Μπουκάλας

Κυνικά καύματα

Τηγανίζομαστε. Λιώνουμε. Καιγόμαστε. Τσουρουφλιζόμαστε. Βράζουμε. Κοχλάζουμε. Εφιάλης ή Άθήνα. Κόλαση ή Άθήνα. Κύμα φυγής. Άδειάζουν οι πόλεις. Τά βρόντησαν οι Άθηναίοι. Και τά λοιπά και τά λοιπά.

Άν ό θεός Ιούλιος κατάφερε καιριο πλήγμα στην περιλάλητη παραγωγικότητα, με τή συνδρομή του λαμπρού τέκνου της Ουψάλας Κελσίου Άνδρέα (τό 'χει τ' όνομα φαίνεται), ύπήρξαν όπωσδήποτε κι αυτοί πού τόν χαρήκανε τόν καύσωνα. Οί ηλεκτρικατζήδες καταρχήν, πού ξεπούλησαν τούς άνεμιστήρες τους, τά αίρ κοντίσιον τους και ό,τι άλλο δροσογόνο. Κι οι μαντράδες επίσης, πού φρόντισαν να ίκανοποιήσουν τή διάθεση τροχάις φυγής των άστών, των έλαχίστων έστω έκείνων πού καθυστερούσαν τήν άγορά αυτοκινήτου για λόγους πολιτικούς (έδώ χωράει ο Μητσοτάκης, ή οικολογία και ό έρωσ πός τά παλάκια). Τώρα, άν κουβαλάμε τούς τέσσερις τοίχους του σπιτιού μας στον Πόρο και στον Άρωπό, αυτό είναι άλλου παπά βαγγέλιο.

Με τέτοιαν άναμπουμπούλα υποχώρησε σχετικά και ή περι άποκεντρώσεως φιλολογία: Για μιά άκόμη φορά ο καημός της πρωτεύουσας (και μόνον αυτής) έγινε όκτάστηλος, πρώτο θέμα για μέρες, λές και στη Λάρισα κυκλοφορούσαν με πουλόβερ, λές και στ' Άργίνιο παίζαν ευτυχισμένοι χιονοπόλεμο.

**Στους 41^ο
τηγανίζεται
και σήμερα
η Αθήνα**

Τήν πλήρη χαύνωση ούδώς έθεράπευσε ή εϋρηματικότητα των τιτλοδοτών στις εφημερίδες μας, άφού όσοι τους είχαν άπομείνει στό κλειστόν άστυ χρησιμοποίησαν σαν άγωγούς της ζηλοφθονίας